

Yaşayan Son Mesnevîhan Şefik Can, Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîlik¹

Şefik Can kimdir?

Şefik Can, 1909 yılında Erzurum'un Tebricik Köyü'nde doğdu. Çocuk yaşta, müftü olan babasından Arapça ve Farsça öğrendi. 1929'da Kuleli Askeri Lisesi'ni, 1931'de de Harb Okulu'nu bitirdi. Daha sonra Milli Savunma Bakanlığı'nın izniyle İstanbul Üniversitesi'nde sınavları vererek Öğretmenlik Diploması aldı.

1935'te Tâhirü'l-Mevlevî'nin yanında stajını tamamlayarak Kuleli Askeri Lisesi'nde öğretmenliğe başladı ve 1965 yılında emekliliğine kadar burada edebiyat öğretmenliği yaptı. Uzun yıllar Tâhirü'l-Mevlevî'nin yakınında bulunarak klasik *Mesnevî* kültürünü ondan aldığı "Mesnevîhan icazeti" ile her ortamda aktarmaya çalıştı. Tâhirü'l-Mevlevî'nin vefatından sonra da çeşitli mekanlarda *Mesnevî* dersleri verdi.

Şefik Can'ın eserleri; *Mevlânâ Hayatı Şahsiyeti ve Fikirleri* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997, 567 sayfa), *Klasik Yunan Mitolojisi* (İnkılap Kitabevi, İstanbul 2000, 541 sayfa), *Mevlânâ ve Eşlatun* (Okul Yayınları, İstanbul 2004, 208 sayfa), *Hız Mevlânâ'nın Rubâileri* (Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, 407 sayfa), on dokuz yılda hazırladığı altı ciltlik *Mesnevî Tercümesi* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, VI cilt) *Divân-ı Kebir'den Seçmeler* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, IV cilt), Tâhirü'l-Mevlevî'nin ömrü vefa etmediği için tamamlayamadığı *Mesnevî*'nin 5. ve 6. ciltlerin şerhi (Şâmil Yayınevi, XVIII cilt), *Cevâbir-i Mesnevîye* (Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, II cilt) ve *Mesnevî Hikâyeleri*'dir. (Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, 599 sayfa). Bunların yanı sıra, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın kendi şiirlerinin ve Mevlânâ'dan seçtiği elli şiirin de içinde yer aldığı *Divân*'ın orijinal metinleri ile birlikte bugünün Türkçe'si ile verilen *Güldeste* (Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2001, 201 sayfa) isimli çalışması da var.

Şefik Can 05.03.2005 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Merhuma Allah'tan rahmet diliyoruz.

—Efendim, Mevlânâ ve *Mesnevî* üzerine yaptığınız çalışmalar, bu konularla ilgilenen herkesçe biliniyor. Bize hem kendinizi tanıtıp hem de bu çalışmalarınızdan biraz bahsedermisiniz?

¹ Şefik Can Hoca Efendi (Şefik Dede) ile Nisan 2004 tarihinde uzun bir röportaj yaptık. Daha soracak ve öğrenecek çok şeyimiz olduğu için ileriki bir tarihte röportajımıza devam etmek üzere randevulararak kendilerinden ayrıldık. Ancak daha sonra geçirdiği ani bir rahatsızlık neticesinde konuşma zorluğu çekmesi sebebiyle randevumuzu gerçekleştiremedik. Rahatsızlığı neticesinde Hakk'ın rahmetine kavuştu. Bu nedenle, soracağımız bir çok soru elimizde kalmıştı. Yirminci asrın neredeyse tamamına şahitlik etmiş, ilim, irfan ve edebiyat çevreleriyle beraber olmuş, bir çok önemli hadiseye şahitlik etmiş, doksan altı yaşlarındaki Mevlânâ ve Mesnevî uzmanı asırlık çınar susmuştu. Röportajı nasıl kâmil bir hale getirebiliriz diye çabalarken imdadımıza kendilerinin işareti ile asistanı Bahar Nur Artıran hanımefendi yetişti. Şefik Dede ile daha önce yapılmış olan röportajlarda, sormak ve öğrenmek istediğimiz soruların cevabı olabileceğini söyledi. Biz de bu güne kadar çeşitli dergi ve gazetelerde Şefik Dede ile yapılmış olan bir çok söyleşi ve röportajları tek tek tarayarak, merak ettiğimiz soruların cevabını buralarda aradık. Neticede bu röportaj ortaya çıktı. Kendilerine Allah'tan rahmet diliyoruz (S. Küçük)

—Efendim, çocukluğumdan beri Mevlânâ aşığı idim. Babam bir kasaba müftüsüydü. Sivas'ın Yıldızeli kasabasının müftüsü. Çok kültürlü bir insandı. Hem öğretmen okulunu bitirmiş, hem medresede eğitim görmüş; Arapça ve Farsça bilirdi. Şiirleri de vardı, şairdi aynı zamanda. Ben daha ilkokula giderken bana Sâdî'den Hâfız'dan, Mevlânâ'dan şiirler öğretti. Küçük yaşlarda iken Farsça'yı babamdan öğrendim. Rahmetlinin himmetiyle Mevlânâ'yı daha çocuk yaşta tanıdım. Mevlânâ yanlış anlaşılıyor. Yok Reform yapmış, yok şöyle yapmış yok böyle yapmış, onun bazı şeyleri yanlış aksettiriliyor. Bir de hakkında uydurma bir yedinci cilt *Mesnevî* yazmışlar. Öyle bir *Mesnevî* yok. Hem Mevlânâ'yı çok seviyorlar, hem de onu sevdikleri için zedelemek istiyorlar. Halbuki Mevlânâ; Abdülkadir Geylânî ve Ahmed Rıfâî gibi, Şah-ı Nakşibend gibi tam Muhammedî yolda büyük bir veli, aynı zamanda büyük bir şairdir. Ben de şiiri sevdiğim için Mevlânâ'nın şiirlerinden küçük yaşta zevk almaya başladım. Daha lisede okurken, hocam Tâhirül-Mevlevî onun *Divân-ı Kebîrî*'nden şiirler gösterirdi. Kendisinden Mevlânâ feyzi aldım. Sonra seneler geçti Mithat Baharî Hazretleri'nden feyz aldım. Öncelikle *Mesnevî*'nin çok yararlı çok feyizli bir eser olduğuna inandım. Ve bu eserin feyzine inandığım için ben de bu eseri tercüme edenler arasına karışmak istedim. Uzun seneler hocalık yaptığımdan bir takım tecrübeler edinmiştim. *Mesnevî*'nin rahatça anlaşılması ve okunması için ne gerekiyorsa onu yaptım. Meselâ, tercüme *Mesnevî*'leri açarsınız bir sayfanın içerisinde çeşitli konulara temas edildiğini görürsünüz. Bendeniz bu konuları başlıklar altında yine Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden başlıklar koyarak, mesela; sabır nedir? başlığı altında, burada beş-altı beyit sabırla ilgili Mevlânâ'nın şiirlerinden koydum. Böylece okuyucu orada onu ayrıca görsün rahatça anlasın diye. Sonra anlaşılmayan bazı beyitleri dipnota koydum. Kitabın sonuna koyup da okuyucuyu zora koşmadım.

Mesnevî'de hikayeler birbirine girmiştir. Bendeniz hikayeleri bir araya getirdim. Yine bu hikayelere ve hakikatlere başlıklar verdim. Bu eski insanlar sabırlı imiş, “nerede kalmıştık, filan yerde” der devam ederlermiş. Bu günün insanı sabırlı değil. Ne yapsın şartlar yormuş. Bu günün insanının anlayabileceği şekilde bir *Mesnevî* tercümesi yapmaya çalıştım. Görüyorum ki, okuyanlar da memnun kaldı. Bazıları itiraz etti; “Efendim *Mesnevî*'nin bunca tercümesi var iken, Hoca Şefik niye böyle bir işe girişti?” diye. İslâm klasiklerinden Şeyh Sâdî'nin *Divân*'ı kırk sekiz defa İngilizce'ye ve başka başka dillere çevrilmiştir. Herkesin üslûbu, onun kişiliğine aittir. Benim üslûbüm da, katiyen metinden, ruhtan ayrılmamak şartıyla bana göre bir üsluptur. Binaenaleyh, bu Hoca Şefik de tecrübeli bir öğretmen olarak bu şekilde tercüme etti. Allah'ın inayetiyle kitabım tutuldu makbul bir kitap oldu. Tam on dokuz senemi verdim bu altı cilt *Mesnevî Tercümesi*'ni telif etmek için.

—*Mesnevî* tercümelerini yaparken nasıl bir yöntem izlediniz ve bu çalışmalara nasıl başladınız?

—*Mesnevî* tercümesini yaparken, on dokuz sene çalıştım onun üzerine. Gerek Türkçe gerekse yabancı dillerde yapılmış şerhler getirttim. Bunlar arasında Tâhirül-Mevlevî hazretlerinin, Abdülbaki Gölpınarlı merhumun şerhi, sonra İsmail Ankaravî hazretlerinin şerhi, sonra Hindistan'da basılmış bir şerh, İran'da basılmış on beş ciltlik bir şerh, ayrıca Nicholson'un da şerhi vardı. Bunları hazırlarken hepsinden de yaralandım. Şunu gördüm ki; Tâhirül-Mevlevî hazretlerinin şerhi en güzel şerh olarak Türkçe'ye intikal etmiştir. Ama şunu da arz edeyim ki, bu yarıda kalmıştır. Beşinci ve altıncı cilt çıkmamıştır. Bu fakir uzun senelerden sonra onu şerh ettim, yedi sene uğraştım. Şimdi ben şunun üzerinde durmak istiyorum. Abdülbaki Gölpınarlı merhumun tercümeleri olsun, şerhleri olsun tamamıyla metne sadık kalarak tercüme edilmiş fakat içinde geçen muğlak ifadeler üzerinde durulmamıştır. Halbuki Tâhirül-Mevlevî'nin şerhlerinde bütün ifadelerin derinliklerine varılmıştır. Şerhleri insanı tatmin eder. Daha sonra, Hindistan'da basılan da öyle pek tatmin edici değil. Bu şerhte daha çok Muhyiddin-i Arabî'nin eserlerinden ilham alınarak Vahdet-i Vücûd nazariyesi üzerine vurgular bulunmaktadır. İran'da basılan on beş ciltlik şerhte ise, herhangi bir konu bahane edilerek, üzerine bir takım batılı filozofların sözleri karıştırarak adeta bilginlik taslamış gibi geniş ve derin felsefi konulara dalıyor. O da

insanın zevkini kaçırıyor. Fakat bunlardan zevk almak için Tasavvufun derinliğine inmek ve onu duymak gerekiyor. Bir müsteşrikin düşünceleri şimdi yine arz edeyim ki, İngiliz müsteşriklerinden Nicholson'un tercümeleri ve şerhleri çok güzeldir. Onlar gereği gibi Türkçe'ye tercüme edilse çok güzel olur fakat onun İngilizcesi çok muğlak, anlaşılması çok zor ve çok karışık, insan zor anlıyor ama şerhleri çok güzel.

—Eyvallah Efendim! Bu girişten sonra şimdi biraz bize kendinizden bahsetmek ister misiniz?

—Benden hiç bahsetmeyin çünkü samimi olarak söylüyorum, bunu bir tevazu eseri olarak değil samimi olarak söylüyorum. Ben kendimi çok günahkar, çok kusurlu görüyorum, samimi olarak. Hz. Mevlânâ; “Alemde herkes nefsi nefsi der, ben ise bir hiçim, bir hiçim diyorum” diyor. Onun için beni kenara itin gitsin. Ben bir hiçim.

—Tamam. Biz sadece o günahkar ve hiç zâtı merak ediyoruz da onun için soruyoruz. O hiç kişiyi merak ettik, nasıl böyle “hiç” olmuş? Sizden derken, isterseniz önce pederinizden bahsedelim, sizin çocukluğunuzdan bahsedelim.

—Yavrum dedim ya, benden bahsetmeseniz çok iyi olur.

—O zaman sizden bahsetmeyelim. Sizin değer verdiğiniz insanların başında babanız geliyor. o benim müşidim idi diyorsunuz. Bize biraz babanızdan bahsedin. Kimdi, nereden okumuştun, nereden gelmişti?

—Peki peki. Efendim, bendeniz Erzurum'un Tebricik Köyü'nde doğmuşum. Babam orada mektep hocasıymış. Babam hem Dârulfünûn'da okumuş hem de Dârulmuallimîn'i bitirmiş. Kendisi Ardahanlı Hacı Hilmi hocanın oğlu. Hacı Hilmi Hoca doksan üç harbinde Ardahan'dan Erzurum'a göç etmiş ve Erzurum'da Tebrizoğlu Mederesesi'nde müderris olmuş. Dedem Hacı Hilmi Efendi ikinci hacca gidişinde orada kalmış. Babam rüyasında dedemi görüyor ve; “Oğlum Tefik, kardeşin Suphi ve anneni sana emanet ediyorum, ben gelemeyeceğim” diyor. Tespihini babama rüyasında veriyor ve hakikaten o zaman telefon yok, telgraf yok, hacılar geliyorlar, dedem yok. O zamanlar babamı Şükrü Efendi isminde bir hoca hıfza çalıştırmış, sonra tedrisini ikmal etmiş ve Tutak'a müftü olmuş. Tutak Ağrı'nın bir kazasıdır. Eskiden oraların galiba Küklise idi ismi sonra Ağrı oldu. Şimdi Van Gölü'ne de pek yakın bir yerde Tutak.

Babam orada müftü iken bendeniz de 5-6 yaşlarında idim. 1914-18 seneleri... Seferberlik dediğimiz o savaşta bendeniz bu yaşlarda bir çocuktum. Ruslar kasabaya geldi işgal ettiler. Herkes korku içinde. O çocuk yaşta Rus askerlerinin geçişlerini daima hatırlıyorum. İşgalden birkaç gün sonra bir Ermeni'yle bir Rus askeri geldi, bizim kapıya ve; “Müftü efendi seni kumandan istiyor” dedi. O alayın kumandanı Rus, gelen Ermeni, yanında da Rus askeri... Annemle ve biz perişan olduk, babamı öldürmeye götürüyorlar diye. O zaman da hocalar sarık sararlardı. Babam da müftü olduğu için sarıklı falan. Babam gitti biz annemle perişan haldeyiz. Üç dört saat sonra babam geldi, çok memnun yanında da bir Rus askeri. Babamdan öğreniyoruz ki; işin garip tarafı da o kumandan yani Rus kumandanı, Moskova'da Filoloji okumuş, kendisi albay rütbesinde... Farsça ve Arapça'yı çok iyi biliyor, Arap-Fars Edebiyatı'na da aşık olmuş, canı sıkılmış, Ermeni askerine demiş ki; “Burada Farsça veya Arapça bilen birisi yok mudur?” diye. “Müftü efendi biliyor” demişler. Biz babamı kesmeye götürüyorlar zannederken, kumandan merdiven başında babamı karşıyor. Farsça, “Hoş geldiniz aziz dostum” diye onu karşıyor. İçerde masanın üstüne semaveri koymuşlar, çaylar içiliyor. Babama Sâdi'den, Hâfız'dan, Mevlânâ'dan beyitler okuyor. Adam, aşık. Kendisi Rus albayı ama babamla öyle dost oluyorlar ki, bizim kapıya da adamını gönderiyor. Eğer kasabada herhangi birisi bir yerde bir haksızlık, bir hırsızlık, bir zorbalık yaparsa neferin burada numaraları yazılı bize bildirin ona her türlü şey yaparız. Böyle durumdayken bir iki hafta geçmedi, bizim Hamidiye Alayı geldi, buradaki Ruslarla çarpıştı, Rusları bozguna uğrattılar, o alay gitti ondan sonra da Ermeni alayı geldi. Yol kesiyorlar, bütün herkesi tehdit ediyorlar. Herkesi tedirgin ettiler. Öyle ki millet canını kurtarmak için evini barkını terk etti. Biz de evimizi, eşyamızı, kitaplarımızı, her şeyimizi bıraktık yola düştük. İki üç gün yürüdük, öyle bir kar

var ki telgraf telleri yürüyenlerin ayağına değiyor. Öyle bir kıyamette dokuz on günde Hınıs Kalesi'ne ulaştık. Oradan Erzincan'a, oradan da Erzurum'a geldik. Rusların Anadolu içlerine doğru ilerleyişleri sürüyor dediler. Biz de Sivas'a hatta Malatya'ya kadar gittik. Nihayet Yozgat'a çıktık, Yozgat'ta babamın ahbabları vardı, İbrahim Efendi. Onlar bizi orada bıraktılar. Toprakpınar diye bir köyde kaldık. Sonra harp bitti. Tekrar memleketimize dönmek için yola çıktık. Sivas'ın Yıldızeli kazasına geldik. Babamı orada müftü tayin etmişler ve babam artık Tutağ'a gitmez oldu.

Babam ilim öğrenmeyi ibadet telakki eden değerli bir insandı. Yunus'un dediği gibi; *İlim ilim bilmektir/ İlim Hakk'ı bilmektir/ Sen Hakk'ı bilmezsen/ Bu nice okumaktır.* Babamda bu aşkın büyük tesiri olmuştur. Münevver bir insandı. Bir gün hocanın biri hutbede zelzeleyi, öküüz boynuzunu salladı diye açıklamış. Hoca hutbeden inince babam yanına gitmiş ve; "Cenab-ı Hakk'ın bu dünyayı boşlukta tutma gücü yok mudur ki onu öküüzün boynuna koyuyorsun?" demiş. Hoca da; "Sen bilmiyor musun Peygamberin bir hadisi vardır. Peygambere sormuşlar: "Dünya neyin üstünde?" Buyurmuş ki, "Öküüzün." demiş. Yani peygambere burçları sormuşlar; balık burcu boğa burcu...

Ben öyle bir babamın oğluyum. Kısaca değindiğim gibi 1910 senesinde Erzurum'da doğmuşum. Askeri okula gitmem için babam beni iki yaş küçük yazdırmış nüfusa... Babam Cihan Harbi'nin bahsettiğim sıkıntılı günlerinde bizi Erzurum'dan Erzincan'a oradan da Sivas'ın Yıldızeli kasabasına getirip, orada müftü olarak tayin edilip de buraya yerleşince, bendeniz ilkokulu burada okuma imkanı bulmuşum.

Dini eğitimim hususunda rahmetli babam benim ilk hocamdı. Bizlere çocuk yaştan itibaren Farsça ve Arapça'yı öğretti. Sâdi'den, Mevlânâ'dan Hâfız'dan beyitleri daha küçük yaşlarda iken bizlere ezberletti.

İlkokuldan sonra bu kasabada orta okul bulunmadığı için babam bana; "Oğlum, Sivas'taki öğretmen okuluna mı yoksa Tokattaki askeri okula mı gitmek istersin?" dedi. "Sen nereyi istersen oraya kaydettir babacığım" deyince, bendenizi Tokattaki Askeri Lise'ye kaydettirdi. Sonra oradan da Kuleli Askeri Lisesi'ne geçtim. 1929 yılında Kuleli'yi bitirdim. Ardından Harp Okuluna gittim. Subay çıktıktan sonra kıtadan kıtaya dolaştım. Bu arada evlendim. Allah Teâlâ iki kız çocuğu bahşetti.

Sonra ben üniversite okumadan Profesör Fuat Köprülü zamanında imtihan vererek askeri liselerde ve orta okullarda hocalık yapmak ehliyetini aldım. Böylece öğretmen sınıfına geçtim.

İşte o zaman beni Tâhirü'l-Mevlevî'nin yanına verdiler. Çünkü Tâhirü'l-Mevlevî hem Dârüşşafaka'da hocaydı, hem de Kuleli Lisesi'nde hocaydı. Ben de şartlı bir sene onun maiyetinde staj göreceğim, eğer o benim öğretmeliğe geçmemi arzu ederse rapor verecek, öğretmenler toplanacak ve karar verecekler. Fakat Tâhirül-Mevlevî'yle de şöyle bir geçmişimiz var. Kuleli'de okuduğum yılları hiç unutmuyorum. 1927 senesi... Okulun kütüphanesinden kitaplar alıp okuyorum. Süleyman Nazif merhumun "*Batarya ile Ateş*" adlı kitabını aldım okudum, onun gazetelerde yazdığı makaleleri toplamışlar bir kitap halinde, ismini de *Batarya ile Ateş* demişler. Orada Şeyh Şâmil hakkında iki üç sayfalık bir yazıya rastladım. Şark ordularını nasıl bozmuş, resmi de vardı. Göğsünde fişeklikler, başında değişik bir kalpak. Orada okuduğum bilgiler çok dikkatimi çekti; fakat "bu böyle birkaç sayfayla olmaz" dedim, kitapçılara gittim. Sahaflarda Şeyh Şâmil hakkında kitap arıyorum. Orada kitapçı Hulusi Efendi vardı, beni tanırdı gider oradan kitaplar alırdım. Kendisine Şeyh Şâmil ile ilgili kitap sordum. "Çok oldu, Şeyh Şâmil ile ilgili bir kitap vardı. Enver Paşa toplattı Kafkasya'ya gönderdi hepsini" dedi. "Bu kitabı Tâhirü'l-Mevlevî yazmıştı. Git kendisini gör, ondan iste" dedi. Ona dedim ki; "Efendim ben Çengelköy'den geliyorum, Tâhirü'l-Mevlevî'yi nereden bileceğim." "Canım Aksaray'a in, Taşkasap'a git, kime sorarsan onun evini gösterirler sana." dedi. O zamanlar oralar yangın geçirmiş, ta Fatih'e kadar hep yanmış, harabe olmuştu. Tramvayı Fransız şirketi işletiyor. Öyle tramvaylarda tıklım tıklım dolmaz, orada bir kişi oturur, burada bir kişi oturur. İstanbul'un nüfusu bir milyon değildi. Türkiye'nin nüfusu on dört milyon o sıralarda. Bendeniz de tabi

Hulusi Efendi'nin söylediğini yaptım. Aksaray'a indim, oradan Taşkasap'a gittim, Tâhirü'l-Mevlevî'nin evini sordum, gösterdiler. İki katlı bir ev, bahçe içinde etrafı harabe. Kapıyı çaldım, sakallı bir zat çıktı. "Efendim, ben Tâhirü'l-Mevlevî hazretlerini görmek istiyorum" dedim. "Benim, Tâhirü'l-Mevlevî, buyurun" dedi. Bendeniz de; "Efendim kitapçı Hulusi Efendi gönderdi, sizin Şeyh Şâmil hakkında kitabınız varmış" diye söze girip talebimi arz etmeye başlamıştım ki... "Evet, o kitabı Enver Paşa toplattı, Kafkasya'ya gönderdi. Bende bir nüsha var, yukarı çık oku" dedi. "Efendim, bendeniz Çengelköy'den geliyorum buraya, birkaç saatte geldim, şimdi bana verin, Allah izin verirse haftaya o kitabı okuyup getiririm size" dedim. "Olmaz, kusura bakmayın ben kitap veremem" dedi. İstiyorsanız dediğim gibi yukarı kata çıkın, kütüphanemde okuyun" dedi. Ben de o zamanlar çocuğum. Kuleli Askeri Lisesi onuncu sınıf talebesiyim. Omuzumda numaram yazılı. Yani kim olduğum, ne ile iştiğal ettiğim belli. Velhasıl hoca bana kitabını vermedi. Zaten zamanım da yoktu ve hemen okula dönmek zorunda idim. Teşekkür ettim, canım sıkılmış olarak oradan ayrıldım.

Aradan yıllar geçti. Okulumu bitirdim, Harbiye'den mezun oldum, göreve başladım. O sırada askeri öğretmen sınıfı ihdas edildi. Ben de babamdan gelen kitap sevgisiyle öğretmen olmak istedim. Ama bazı engeller vardı, Dârülfünûn'dan mezun olmak gibi. Uzatmayayım, gizlice buraya girdim, fark ettiler, tayinimi Vize'ye çıkardular, tahsilim yarım kaldı. Daba sonra Allah nasip etti, askeri okullara öğretmen alındığını duydum, bunun için üniversite imtihanına girmek gerekiyordu. "Öğretmen olmak istiyorum" diye Milli Savunma Bakanlığı'na dilekçe verdim. Dilekçem kabul oldu, Vize'den İstanbul'a gelip, Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'nde imtihan verdim ve muvaffak oldum. "Hocalık yapabilir" diye bir ehliyet aldım ve Kuleli Askeri Lisesi'ne tayin oldum. Hem de Tâhirü'l-Mevlevî maiyetinde staj görmek üzere...

İşte böyle bir emir alınca, "Eyyvah bana kitap vermeyen adam bana sicil verecek, öğretmen sınıfına geçeceğim, bana bir haftalık için kitap vermeyen bir zatın yanında nasıl stajımı tamamlarım, bu nasıl olacak?" diye düşünmeye başladım. Daba sonra öğreniyorum ki, durum hocaya bildirilince, o da üzülmüş, "Yahu, beni tanımayan bir mü'lâzım-ı evvelle nasıl uğraşacağım" demiş. Eskiden teğmenlere mü'lâzım-ı evvel derlerdi. O da üzgün, ben de üzgünüm.

Kalktım Kuleli'ye gittim, kağıdımı okul müdürüne verdim. Müdür, Tâhirü'l-Mevlevî'yi çağırır ve "İşte senin yanında staj yapacak teğmen" dedi. Beraberce öğretmenler odasına gittik, odaya girince çok utandım, çünkü oradaki öğretmenlerin hemen hemen hepsi benim hocamdı. Bir talebe gibi bulduğum ilk köşeye iliştim. Sekiz tane hoca var. İzzet Bey, şâir Hüseyin Sîret Bey orada boca. Hatta bir ara Eski Milli Eğitim bakanlarından Hasan Ali Yücel dahi orada bocalık yaptı. Orada bulunanlardan biri de Râif Beydi, okul zamanından benim hocam. O da üzülmüş, Şefik'i niye benim maiyetime vermediler diye... O da Allah'ın bir lütfü. Yukarıdan gelen kağıtta; "...Şefik Can, Tâhir Olgun'un maiyetine..." diye yazılmış. Tâhirü'l-Mevlevî'nin ismi soyadı kanunundan sonra "Tâhir Olgun" olmuştur.

Derslere başladık. Hiç aksatmadan hocamın derslerini takip ediyor, boş zamanlarımızda kendisine bir şeyler soruyor, ondan âzamî istifadeye çalışıyordum. Hocanın nöbetini tutuyordum, kendisine Mevlânâ'ya ait bazı beyitler götürüyordum, sürekli bir gayret içindeyim. Sonra çocukluğumda babamdan Farsça öğrenmiş olduğum için, Divân-ı Kebir'den de bazı parçalar götürürdüm. Benim Hazreti Mevlânâ'ya karşı olan sevgimden dolayı bana çok yakınlık gösterdi. Başka stajyerler birkaç gün gidiyor ondan sonra gitmiyor. Muntazaman onun derslerini takip ediyordum bazen bana ders verdiriyordu falan... Zamanla o bana ısındı, beni çok sevdi, ben de kendilerini pek sevdim. "Boş gününde bizim eve gel, seninle ayrıca meşgul olayım" dedi bana. Aradan bir hafta geçti, bir tatil gününde, Cuma günü gittim Tâhirü'l-Mevlevî'nin evine. Hemşiresiyle beraber oturuyordu. Beni yemeğe alıyordu, yemek yedikten sonra yukarı odasına çıktık kütüphanesinin bulunduğu yere, bütün duvarlar kütüphane dolu. Yıllar önce yaşadığım hadiseyi hatırlatıp; "Hocam, dedim ben seneler evvel size gelip, sizden Şeyh Şâmil hakkında bir kitap istemişim de bana vermemişsiniz" dedim. "Sen o muydun?" dedi. "Evet" dediğimde, güldü ve bana kütüphanının üzerinde bir kartonda yazılı duran Arapça levhaya gösterdi. Levhada meâlen şöyle yazıyordu: "Kitaplar benim sevgilimdir. Kim sevgilisini muvakkaten bir başkasına verir." "Al, bu kitaplardan istediğini götür, oku." dedi.

Şimdi bakan babam rahmetli de ölürken aman kitaplarımı çalmasıdır diyor falan... O hastalık bende de var kitapları çalıyorlar diye, kızlarımdan bile şüpheleniyorum, yahu kitaplarım gidiyor diye. Şundan şüpheleniyorum, bundan şüpheleniyorum. Onun için emin bir yer. Ondan sonra hocayla dost olduk, o vefat edinceye kadar. 1951 senesinde vefat etti. On altı sene ona hizmette bulundum. Başka yere gittiğim zaman bile geldim, aradım, sordum, mektuplaştık. 1940 senesinde Hitler Almanya'sı Balkanlar'ı alınca, bizim askeri okullar da Anadolu'ya intikal etti. Kuleli Lisesi Konya'ya, Maltepe Lisesi de Akşehir'e. Ben o zaman Maltepe Lisesi'ndeydim. Akşehir'e geldik. Tâhirü'l-Mevlevî İstanbul'da kaldı, gelmedi. Sonra dönüşte yine ziyaretlerine gittim, kendisinden çok yararlandım Allah'a şükür onun için onun yarıda kalan *Mesnevî* şerhini cüretle ve kimse onu şerh etmeye cesaret edemedi, onun himmetiyle bendeniz 5. ve 6. cildi dört cilt halinde tamamlayarak okuyucunun istifadesine sundum.

—Efendim, Tâhirü'l-Mevlevî Aksaray'da bulunan evine epey gittiniz geldiniz. Evinde sohbetler yapar mıydı? Bu soruyu, bir Osmanlı mütefekkirinin, Osmanlı sohbet kültürünü önemseydiğini düşünerek soruyoruz. Tâhirü'l-Mevlevî'nin (varsa) yapmış olduğu sohbetleri, bu sohbetlere gelen insanlardan ve özelliklerinden bahseder misiniz?

— Evet, Tâhirü'l-Mevlevî hazretlerinin Aksaray'da Taşkasap'ta bulunan mütevazı evi bir mahfel gibiydi, herkes oraya gelirdi. Tanınmış üniversite hocaları, profesörler, şairler ve edipler gelirlerdi. Hatta Mısır'dan gelen bir prensesi de orada gördüm.

Mesela, bir gün bir papaz geldi oraya, Terzibaşıyan adında bir papaz. Kayseri'de doğmuş bir Ermeni. Vatikan'da okumuş, İngilizce, Fransızca, Latince, Arapça, Farsça, Türkçe ve İtalyanca biliyor. Çok değerli bir adam. Hayatını Fuzûlî'ye hasretmiş. Fuzûlî'ye ait bazı şiirleri Tâhirü'l-Mevlevî'ye sordu bu Ermeni papazı Terzibaşıyan. Tâhirü'l-Mevlevî rahmetli de anlattı onları, sonra gitti. O gittikten sonra Tâhirü'l-Mevlevî hazretleri dedi ki; “Bu Terzibaşıyan, hayatını Fuzûlî'ye hasretmiş, onun için çok tuhafıma gidiyor” dedi. Burada konu kapandı. Aradan seneler geçti. Benim Beyazıt'ta kitap aldığım bir Ermeni Nişanyan diye bir kitapçı vardı. Beyazıt'ta bir kahve vardı, o kahveden Şehzadebaşı'na doğru giderken dükkanlar vardı. O dükkanların birisi bu Ermeni Nişanyan'ın kitapçı dükkanıydı. Ben de bundan kitap alırdım, çok ahbaptık, bazen parayı veremezdim, “Sonra

getir” derdi bu Ermeni. Kitap aşığı bir adam. Bir gün aklıma geldi Terzibaşıyan’ı sordum, Ermeni olduğu için tanır diye. Dedim ki; “Terzibaşıyan diye bir Ermeni papazının Fuzûlî hakkında eser yazdığını daha evvel Tâhirü'l-Mevlevî hazretlerinden duymuştum. O eseri yazdı mı?” dedim. Şöyle bir güldü; “Evet, yazdı” dedi. Rafî gösterdi, “Yukarıda duruyor” dedi. Şaşırdım, “Ne olur Nişanyan Efendi, şu kitapları indir de göreyim dedim” Merdiveni kurdu, oradan beş cilt kitap indirdi. Bu kitaplar ciltsiz, şöyle uzun ebatta, fakat kalınlıkları öyle pek kalın değil, beş cilt. Ama daktilo sayfası gibi iri harflerle basılmış. Elime aldım, karıştırdım, içerisinde Farsça, Hâfız’ın, Mevlânâ’nın, Sâdî’nin şiirlerinin asılları, altında Ermenice tercümeleleri, birçok yerlerde Fuzûlî’nin divânının eski harflerle baskısı, onun altında Ermenice tercümeleleri var, şaşırdım, dahası, beş cilt. Rica ettim, “Ne olur şunun önsözünden bana bir parça oku, tercüme et, Ermenice” dedim. Adam hatırıma kırmadı. Açtı kitabın en başını. Orada Cenâb-ı Hakk’a bir niyazda bulunuyor, diyor ki Terzibaşıyan; “Allah’ım diyor, ben senin huzuruna çıktığım zaman bana diyeceksin ki; Ey kulum Terzibaşıyan! Sen dünyada ne işler yaptın? diye sorduğun zaman, sana ben diyeceğim ki; Allah’ım! Ben bütün dünya şairlerini, tasavvufî şiirler yazan dünya şairlerini gözden geçirdim. İngilizlerin Milton’unu okudum, Shakespeare’i okudum. Milton’un *Kaybolmuş Cennet’ini*² okudum, ondan sonra başka milletlerin kitaplarını okudum. Tolstoy’un kitaplarının Fransızca tercümelelerini okudum, ondan sonra Fuzûlî’yi, Mevlânâ’yı, Hâfız’ı okudum. Nihayet Fuzûlî’yi kendime çok uygun, ruhuma çok eş büyük bir şair olarak buldum, hayatımı buna tahsis ettim. Ben hayatımın tam otuz senesini bu kitaba hasrettim. Sana diyeceğim ki Allah’ım; benim dünyada hazırladığım eser budur. Bu kitapla senin huzuruna çıkacağım”.

Bu kısmı okuyunca, yeter dedim. Hakikaten bu kitaptan gönül isterdi ki bizimkiler haberdar olsunlar. Türkçe’ye tercüme etsinler, bu kitaptan herkes yararlınsın. Neden? Çünkü bir Ermeni papazı Fuzûlî hakkında bütün dünya şairlerini mukayese ederek beş ciltlik kitap yazdığı halde üniversite profesörleri Fuzûlî hakkında gayet cılız eserler yazmıştır. Bunlar çekememezlikten köşede kalmışlardır. Ermenice bilen bir kimseden kime söyleyeceksin ki onu tercüme etsin. Bu kitabı kendi gözümle gördüm, beş cilt ve harika bir kitap. Evet, işte Tâhirü'l-Mevlevî’ye gelen Terzibaşıyan’ın ortaya koyduğu beş ciltlik eser.

İkinci Cihan Savaşı sıralarında Hitler orduları bütün Balkanlar’ı zaptedip Girit’i bile almışlar, biz de korku içinde yaşıyoruz çünkü belki Alman uçakları bizi de bombalar diye. Emir vermişlerdi; geceleri lambaları karartır, perdeleri indirirdik, battaniyeler asıyorduk, aydınlık görünmesin şehir. Böyle korkulu geceler geçirdiğimiz bir gecede Tâhirü'l-Mevlevî’nin evine gitmişim. Orada üç-dört arkadaşı, onu sevenler toplanmıştı. Demiryollarında müfettiş olan bir dostu, ismini hatırlayamıyorum, Tâhirü'l-Mevlevî hazretlerine; “Ne olacak bizim bu halimiz?” dedi. İran, Rus ve İngiliz askerleri tarafından işgal edildi. Sonra Suriye Fransızların elinde, Irak’ı İngilizler işgal etmiş, Hitler’in orduları ilerliyor, bu durumda bizim halimiz ne olacak?” diye endişeli bir laf etti. O zaman Tâhirü'l-Mevlevî hazretleri ona döndü ve: “Aziz dostum, bu Türk Milleti, İslâmiyet uğruna asırlarca çok şehit verdi, milyonlarca insan şehit oldu. Onların yüzü suyu hürmetine inşallah bizim memleketimiz harp musibetinin dışında kalacaktır” dedi ve gerçekten de öyle oldu. Her taraf yandı tutuştu, bize dokunamadılar.

— Tâhirü'l-Mevlevî’nin vefatıyla ilgili bir hatıranız vardı. Vefatı sonrasında yaşanan gelişmeler ve vasiyeti ile ilgili bizlere neler anlatmak istersiniz?

Tâhirü'l-Mevlevî merhum bir aralık prostattan ameliyat oldu, Gureba Hastanesi’nde yattı. O devrin tanınmış operatörlerinden Ali Şükrü Bey onu prostattan ameliyat etmişti. Bendeniz, o hastanede yattığı müddetçe her hafta ziyaret ediyordum kendilerini. Bir gün, koğuş halinde bir yerde yatıyordu, çok neşeli buldum kendisini. “Bu gece, Hazreti Mevlânâ rüyama girdi ve benim yakında hastaneden çıkacağımı müjdeledi.” dedi.

² John Milton, *Paradise Lost*, (trc. Christopher Ricks) Penguin Books, London 1989.

Hakikaten birkaç zaman sonra hastaneden çıktı. Bendeniz onu evinde ziyaret ettim, kendisi çok neşeli, ameliyattan sonra ona bir boru takmışlar, yatağının altında da bir şişe var. Affedersiniz idrar oraya akıyor, “Felek beni nargileye döndürdü” diye şaka yapardı. Rahmetli, bütün ızdıraplarını, acılarını neşeyle karşılayan bir zattu. Aradan zaman geçti vefat etti, 1951 senesinde. Bendeniz çok perişan oldum, cenazesine iştirak ettim. Koca Mustafapaşa’da kıldık namazını, daha sonra Yenikapı Mevlevîhanesi’ne getirdik. Caddeden girince sol tarafta Merkez Efendi Mezarlığı vardır. Orada şeyhi, Esad Dede, Selanikli Esad Dede yatar. Yahudi dönmesi ama defalarca hacca gitmiş, çok mütedeyyin. O da Tâhirü’l-Mevlevî gibi beş vakit namazını kılan Mevlevîlerden, öyle çok mütedeyyin bir zatmış. Bendeniz onu görmedim fakat onun türbesinin biraz ilerisinde Tâhirü’l-Mevlevî’nin annesi yatıyordu. Şeyhinin biraz ilerisinde, onu Tâhirü’l-Mevlevî ile beraber ziyarete giderdik. Şeyhine de fatihalar okurduk, annesine de fatihalar okurduk. Şimdi Tâhirü’l-Mevlevî vasiyet etmişti; “Benim cenazemi şeyhimin kabrinin yanına gelince omuzdan indirin aşağıdan sürükleyerek götürün, ona saygısızlık olmasın” diye. Şimdi mezarlığın köşe başına geldik, indirdiler cenazeyi. Cenazenin başında bulunan imam efendi itiraz etti; “Bir Müslüman’ın cenazesi yerde sürüklenemez, Hıristiyanların adetidir” falan diye, isyan etti, bağırıyor olmaz dedi. O zaman kitapçı Hacı Muzaffer Efendi sonra Cerrahi şeyhi olan Hacı Muzaffer Efendi rahmetli, celallendi; “Hoca efendi, Tâhirü’l-Mevlevî’nin vasiyetidir bu. Şeyhine saygısızlık olmasın diye omuzdan incek sürüklenecek” dedi. Omuzdan indirdiler, sürükleyerek götürdüler. Annesinin koynuna defnettiler. Annesinin mermerden yusuvarlak sütun halinde baştaşı vardı. Onun üzerinde “Tâhirü’l-Mevlevî’nin annesi burada yatıyor” diye yazıyordu. Annesinin koynuna sırladık onu. Kendisine mezar istemiyordu. Öyle kaldı.

— Efendim, Tâhirü’l-Mevlevî’nin vefatı sizlerde ne gibi bir hissiyat oluşturdu?

— Tabi ki çok üzdü beni, perişan etti ama tecelli bu, elden ne gelir. Onun yokluğuna alışmaya çalıştığım günlerde, bir gün, bir emekli albay arkadaşımınla otobüsle mezarlığın önünden geçip Eyüp’e doğru gidiyorduk. Ona bu hikayeyi anlattım. Suat bey de onu tanıyordu ve şeyhine karşı gösterdiği saygı beni çok etkilemişti, onu anlattım kendisine. Eyüp’te bir askeri ortaokul vardı, Bahariye’de. O fizik dersi veriyordu, ben de Türkçe dersi veriyordum. Derslerimizi verdik. O günkü işlerimizle meşgulüz, evimize geldik. Başka şeyler düşündük. Ben orada Suat beye Tâhirü’l-Mevlevî’nin hikayesini anlattım ama daha meşgul olmadım onunla. Fakat o gece, Tâhirü’l-Mevlevî benim rüyama girdi. Şöyle ki; kendimi Bâbîâlî’den yukarıda Hürriyet Gazetesi’nin önünde buluyorum. Bütün cadde insan dolu, iğne atsan yere düşmez. Öyle bir kalabalık. Ben o kalabalığın arasından Beyazıt’a doğru giden yola giriyorum. Solda Pierre Lotti caddesi vardır, onun tam başında Maarif’in eski bir binası vardı. İki katlı, oraya giriyorum ben. Yine her taraf dolu. Birinci kata çıktım merdivenlerden. Merdivenler bile dolu. Yukarıya çıktım bir salon, orası da dolu. İki kanatlı bir kapı var orada üstü camlı konaklarda bulunan cinsten. “Burada, burada” diyorlar bana. “Gir orada. Büyük veli içeride içeride...” diyorlar. Ben de heyecanlandım. Büyük veliyi göreyim diye, iki camekanlı kapıyı ittim içeriye girdim. İçeride bir oda, geniş mi geniş, kimseler yok. Bir de baktım dip tarafta Tâhirü’l-Mevlevî hazretleri entarisiyle oturuyor. Beni görünce ayağa kalktı. Gülerek bana doğru geldi. Ben de ona doğru koştum, odanın ortasında onunla kucaklaştık. Ben heyecanla uyandım. Rüyada onu görüşüm benim içime öyle bir tatlılık, öyle bir hoş eda bıraktı ki onu tarif edemeyeceğim.

Merhum büyük bir şairdi biliyorsunuz. Kocaman bir yazma divânı vardı, kitapları arasında Darüşşafaka Kütüphanesi’ne kondu. Aynı zamanda Tâhirü’l-Mevlevî çok nüktedan ve zeki bir zattu. Hemen aklıma gelen şu meşhur nükteyi anlatayım müsaade ederseniz.

1935 senesinde onun maiyetinde Kuleli’de staj gördüğüm zamanlarda, okulun öğretmenleriyle birlikte öğle vakitleri bazen okulun önündeki çınar ağacının altında oturur, yemek yer kahve içerdik. Kuleli’nin Sadık bey isminde bir doktoru vardı. Yine bir gün yemekten sonra bahçede oturuyorduk, Tâhirü’l-Mevlevî’nin yanına geldi orada bir çok

öğretmenler de vardı, bendeniz de Tâhirü'l-Mevlevî'nin yanı başında oturuyordum. Nefî'nin şu ünlü hicvini okudu;

Tâhir Efendi bana kelp demiş
İltifatı bu sözde zâhirdir,
Mâlikî mezhebim benim zira
İtikâdımca kelp tâhirdir.

Tabi ki merhum Tâbirü'l-Mevlevî durumu bemen anladı ve dedi ki; "Vallahi Saduk Bey, köpeğin "tâbir" olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. Ama "sâduk" olduğunda kimsenin şüphesi yoktur." O zaman herkes bu hazırcevaplığından şaşırıldılar büsbütün kabkabalı bastılar, doktor da mahcup oldu yaptığı şakadan.

Tâhirü'l-Mevlevî hakikaten çok eşsiz bir insandı. Kibar, bilgili, şair, beş vakit namazında, sonra bacca da gitmişti. Hemşiresiyle beraber oturuyordu. Hemşiresi Gülistan Hanım da öyle tahmin ediyordum ki saraylıydı. Saraylı olduğu için belki de Çerkezdi, kendisinden bir şey duymadım şakat kibarlığın, insanlığın örneğiydi her ikisi de.

Tâhirü'l-Mevlevî evini de Daruşşafaka'ya vakfetmişti, kitaplarını vakfettiği gibi. Hazretin vefatından sonra hemşiresi Gülistan Hanım'ın karşısına bir avukat çıkmış, kitapları Daruşşafaka'ya vermişler ama birçoklarını sahaflarda satılırken gördüm. Kitaplarının üstünde onun bir Mevlevî sikkesiyle mühür bulunurdu. Onun Farsça bir iki kitabını da sahaflardan ben aldım. İşte kıymet bilmeyen yerlerde bu şekilde gidiyor. Çoluğu çocuğu yoktu, evlenmemişti. Onun için hemşiresi vardı, başka kimsesi yoktu.

Efendim, bir gün Tâhirü'l-Mevlevî merhum Esat Muhlis Paşa'dan bahsediyordu. Bize sordu; "Kimdir bu Esat Muhlis Paşa?" diye. "Efendim, Esat Muhlis Paşa şairdir" dedik. Bu Ayaşlı, Abdülhamit devrinin tanınmış paşalarından aynı zamanda şair bir adam. Fakat nev-i şahsına münhasır, yani kimseye benzemeyen bir adam hakikaten. Çok enteresan taraflarını anlattı. Şiirleri arasında şöyle bir beyit var:

*Lâf-ı da'vâ-yı enânîyyet ne lâzım âdeme,
Herkesin âlemde bin mâfevki bin mâdunu var.*

Ne kadar güzel, yani kimseye benlik davası etmek yakışmaz. Ben şuyum, ben buyum, ben şu mevkideyim. Şöyle zenginim yahut şöyle tanınmış bir adamım demek, benlik dava etmek, yakışmaz. Çünkü herkesin dünyada bin tane mâfevki var, üstünde bulunan insanlar var, bin tane de aşağısında bulunan insanlar var. Kişi kendini üstün görmemelidir. Hakikaten bu söz, çok güzel bir düstur. Eski Fransız generallerinden birisi yükselmiş, büyük bir mevkiye gelmiş. Onun da iki oğlu varmış, bunlar da en tanınmış kumandanlar olmuşlar. Evinde de bir gardırobu varmış, zaman zaman o yüksek mevkideki oğullarını çağırır o gardırobu açar içinde eski, kullanılmış hamurlu bir önlüğü onlara gösterip demiş ki; "Sakin ha, kendinizi bir şey zannetmeyin, benim babam şu gömleği giyen bir fırıncıydı, ben bir fırıncının oğluyum". Şimdi lâf-ı da'vâ-yı enânîyyet... Bazısı yüksek mevkide bulunmuştur, bazısının soyu tanınmıştır.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin anlattığına göre; bu Esat Muhlis Paşa, tıraş olduğu zaman bunun bir kahyası varmış. Kahya ayna tutarmış berber de paşanın sakalını kesermiş yani düzeltirmiş, sakallı adam. Berbere hitap etmiyor. "Kahya söyle berbere sakalımın şu tarafını kessin." Çünkü bir paşanın ona hitap etmesi, küçüklük onun nazarında, bakın şimdi benlik davası... Hani sen, *laf-ı da'vâ-yı enânîyyet ne lâzım âdeme/ Herkesin âlemde bin mâfevki-i bin mâ'dûnu var*, diyordun, yaşasana!

Esat Muhlis Paşa Erzurum'a vali tayin edilmiş. Efendim, Erzurum beyleri onu karşılamışlar, şehirde ikramlar izzetler... Tanınmış beylerden bir tanesi de bunu evinde misafir ediyor. On beş gün o misafir olduğu evde ev sahibini çağırıp ta; "Çok teşekkür ederim bana ikramlar da buldunuz" demiyor. Ev sahibi kuşkuluyor acaba ben paşaya karşı bir suç mu işledim ki hiç benim hatırımı sormuyor, diye. Durumu kahyaya iletiyor. Kahya da; peki paşaya sorayım, diyor. Kahya, Esat Muhlis Paşa'ya ev sahibinin tereddütlerini iletince, Paşa; "Yahu demiş, ben ilk gece geldiğim zaman ona çizmelerimi

çıkarttırdım, daha ne istiyor.” Anlayabildiniz mi? Şimdi biz bunları çekiştirmek için söylemiyoruz. İnsan karakterinin ne kadar değişik olduğunu anlatmak için arz ediyorum.

Tâhirü'l-Mevlevî'nin söylediklerini aynen size aktarıyorum. Esat Muhlis Paşa bir aralık Edirne'de vali. O zamanlar valiler şimdiki gibi otomobillerde gezmezler, faytonlara binerlermiş. Bir gün bu, bir yere gidecek, tam arabaya bindiği sırada atlardan birisi affedersiniz tabi ihtiyacını yapıyor. “Vay diyor, arabacıya neden bu hayvanlara daha evvel tabi ihtiyacını yaptırmadın da benim huzuruma getirdin de huzurumda yaptı. Bu adamı ve hayvanları Edirne'nin Dimitoku'na sürün” diyor. Böyle garip adam, bu Esat Muhlis Paşa. Şimdi bu benlik davası ama kendisi temiz dürüst iyi vazifeler yapıyor. Hırsız değil, bir benlik davası. Yine bir gün Bakırköy'de istasyonda giderken karşıdan tren geliyor. Atının üstünde yavaş yavaş ilerliyor, tren karşıdan geliyor. Seğirtmek yakışmaz yani koşmak vezirliğe paşalığa yakışmaz diye aheste aheste atının üzerinde gidiyor. Neredeyse ezilecek yani. İşte benliğine yenik insanlar böyle oluyor.

Tâhirü'l-Mevlevî ile ilgili kırık dökük hafızamda kalanlar bunlar.

— Efendim, Tâhirü'l-Mevlevî ile ilgili anlattıklarınız için teşekkür ediyoruz. Eğer yorgun değilseniz, biz biliyoruz ki bir çok tasavvuf büyüğünü de tanıma imkanı buldunuz. Bize bu zatlardan bahseder misiniz?

—Yok yorgun değilim, Allah razı olsun. Belki çok gerilere gidip bendenizin hatıralarında bulunan zevattan başlamak lazım. Mesela Esat Erbilî hazretlerinden başlayayım. Şimdi şöyle anlatayım isterseniz. Biz harp okulu son sınıfında iken, 1931 senesinde harp okulunu bitirdim. O sıralarda Menemen hadisesi olmuştu. 1930'lu yıllardı. Tam işte o sene, bizim bir piyade öğretmenimiz vardı, Ali Bey isminde. Biz silahlar omzumuzda, çantalar falan arkamızda Âbide-i Hürriyet'in arka taraflarında talim yapıyoruz, tatbikat yapıyoruz. Öğle vakti, kumanyalarımızı yemek için, o Âbide'nin ön tarafında ağaçlıklar var, onun gölgesine oturduk. Çantalarımızda getirdiğimiz ekmeğe ve peynire yiyoruz. O sıralarda, o hadise olmuş, bizim kumandanımızı hadiseden çok etkilenmiş. Bizi topladı, başına şöyle halka olduk dedi ki; “Çocuklar bakın sizler bir sene sonra subay çıkacaksınız, zâbit çıkacaksınız. Sakın ola ki maiyetinizde bulunan neferlere küfretmeyin. Çünkü onların içerisinde çok hanzâdeler var, çok değerli insanlar var. Zaten kim olursa olsun küfretmek kötü bir şeydir, külhanbeyler küfreder, siz subay olarak küfretmeyin, ağzınızı alıştırmayın. Neden bunu söylüyorum biliyor musunuz?” dedi ve sözlerini bir hadiseye bağladı ve arkasından kendi başından geçen bir hadiseyi şöyle anlattı:

“Bakın çocuklar, biz Balkan Harbi sıralarında veya daha evvel Bulgaristan'da bulunuyorduk. Yani Bulgaristan bizim vilayetimizken. Fakat Bulgarlar, önce Rusların sonra Avrupalıların tesiriyle kımıldanıyorlar, isyan edecekler, öyle bir vaziyette bize dediler ki, “Bulunduğunuz yerlerde Bulgarlara çok yumuşak davranın, onları sertleştirecek hareketlerden kaçının”. İşte öyle bir ortamda Bulgaristan'dan bir kasaba, ismini de söyledi ama hatırımda değil, 1930 senesi. Biz diyor iki arkadaş pazara gidiyoruz. Arkamızda Kastamonulu bir nefer de var. Emir eri, topal bir asker. Giderken bir Bulgar kahvesi önünden geçiyorduk. Şişman bir Bulgar ağası kahvede oturuyor. Bizim geldiğimizi gördü. İki Osmanlı zâbiti geliyor. Sigara içiyordu, sigarasını tuttu şöyle bizim üstümüze attı, sigara geldi benim arkadaşımın kalpağına. Arkadaşım; “Vay ahlaksız bize hakaret etti” diye ona doğru hamle yaptı, ben tuttum çektim; aman dedim aman, emir var, hadise çıkarma, bunu görmemezlikten gel” dedim. “Nasıl olur canım dedi. Bizi aşağılıyor biz hadise çıkarmayalım.” Biz bu hakareti yuttuk, gittik pazara öteberi aldık. Neferimize verdik, Kastamonulu nefer onu eve kadar taşıdı. Biz affettik ama arkamızdan gelen o topal nefer o hakareti affetmemiş. “Benim zâbitüme bir Bulgar nasıl hakaret eder.” diye düşünmüş, gelmiş evde işlerini bitirdikten sonra tabancayı almış gitmiş o kahveye ve Bulgar'ın karnına silahı boşalttığı gibi gebertmiş. Kalktı geldi, “ne yaptın bir hadise olmuş” dediysek de iş işten geçmiş. İşte dikkat edin, biz askerlerimize küfretmedik, icap ettiği zaman onları tokatladık ama onlara kendimizi sevdirdik.

Şimdi 1930'lu yıllarda Kubilay hadisesi vuku bulunca Esat Erbilî hazretleri ile oğlu Ali Efendiyi olayla ilgisi var diye tuttular beraber hapistiler. Neden? Hükümet emir verdi oradaki bazı hadise çıkaran bir iki kişiyi artık onları bilmiyorum, onlar hakkında bir şey söyleyemeyeceğim belki onlar yanlış harekette bulundular, belki yanlış zihniyetli kişilerdi, hadise çıkarmışlar. Hadise çıkaran bu kişiler Nakşbendiyye tarikatına mensup imişler, onun üzerine hükümet emir veriyor, tanınmış Nakşî şeyhlerini bilhassa Esat Efendi'yi, (burada Erenköy'ünde otururdu, köşkü vardı burada. Şimdi yıkıldı apartman yapıldı) orada otururken arıyorlar. Sevenleri kendisine haber veriyorlar. "Efendi hazretleri sizi tevkif edecekler, ortadan kaybolun" Esat Efendi'nin büyüklüğüne bakın. Ne diyor biliyor musunuz? "Ben vatanımın kanunlarına karşı gelemem. Eyvallah tevkif etsinler" diyor ve oğluyla beraber tevkif ediliyor. Oğlunu astular, kendisi çok ihtiyar olduğu için asılmadan can verdi, Menemen'de.

Şimdi Esat Efendi boş bir adam değil, onun divanını okudum ben. Farsça ondan sonra bazı Kürtçe olan kısımları da var. Çünkü kendisi Kürt ve Erbilli. Zaten dinimizde Kürt-Türk yoktur, Müslüman vardır. Ne diyor Mehmet Akif merhum: "*Bunu benden duyunuz, ben ki evet Arnavut'um/ Ne bakla! çığnendi benim yurdum*" diyor. Yani insanın hangi ırktan olduğu önemli değil.

Sonra onun *Mektubât* isimli bir eseri var. Esat Efendi'nin kızı ile benim bir dostum şuradaki levhayı (odanın duvarında asılı duran levhayı işaret ediyor) bana hediye eden Semiha Gökçen hanım, onun kızının yakın dostu ve bu onun kızı tarafından -Esat Efendinin kızı- Semiha Gökçen Hanım'a hediye edilmiş. O da bana hediye etti, hattı. Tâhir Efendi isminde birisinin orijinal yazısı. Yani Esat Efendi'ye hediye edilmiş. O da kızından Semiha Hanıma verilmiş, Semiha Hanım da benim abla gibi sevdiğim bir hanımefendi. O da bana hediye etti falan. Bu tarihi bir şeydir. Bu memlekette bazı büyükler yanlış tanınıyor. Onlardan birisi de Esat Erbilî hazretleri evet. O bakımdan kızıyla ve onların çocuklarıyla tanıştım. Köşke de gittim, köşkte Esat Erbilî hazretlerinin yaşadığı odayı da gördüm. O zaman duruyordu orası. Sonra yıkıldı yerine apartmanlar yapıldı. Yani bir şehittir o. Çok mükemmel bir insan olarak hayatını sürdürmüş.

—Efendim, yine biliyoruz ki Sami Efendi'ye (Mahmud Sami Ramazanoğlu) karşı ayrı bir muhabbetiniz var. Sami Efendi ile tanışmanızda Esat Erbilî hazretlerinin etkisi var mı? Bize Sami Efendi'den bahseder misiniz?

—Esat Erbilî hazretleri mektuplarından birisinde galiba 13. mektubunda der ki: "Ben Adanalı Hacı Sami Efendi... -Sami Efendi hazretlerini işaret ediyor- O zaman tanışıyor Sami Efendi'yle. Onu kendisine halife tayin ediyor. Tabi kendisi şehit edildikten sonra çok zaman geçti, o endişe korku içerisindeki zamanlar arasında ben de gençliğimde Tâhirül-Mevlevî'den, Mevlevî hilafeti aldım. Ama nerede bir şeyh, hangi tarikatta olursa olsun, ismini duydum mu onu ziyarete giderdim. Suphi Bey isminde bir dostum Kastamonu'da İhsan Bey diye bir Nakşî büyüğünün evladı olduğu halde, Hacı Sami Efendi'yi tanyordu. Ona muhabbeti vardı. Ben de Sami Efendi Hazretlerinin medh u senâsını duydum, o zâtı görmek elini öpmek istedim. Ona rica ettim, beni aldı ve Sami Efendi'ye götürdü. O sıralarda Hacı Sami Efendi Kayserili bir tüccarın muhasebeciliğini yapıyordu. Kendisine küçük bir oda ayırmışlar işte orada onun hesaplarını tutuyor, ücretli çalışıyor. Alemdaroğlu isminde bir zat. Ondandır randevu aldı Suphi Bey, beni ona götürdü. İlk defa onunla karşılaşınca şaşırıp kaldım. Çünkü Hacı Sami Efendi'yi ilk defa görüyorum benim içimi okudu. Benim o zaman sıkıntılarım vardı. Mevlânâ'dan beyitler okumaya başladı. Okuduğu beyitlerden birisi şu idi: "*Dünya nedir? Dünya Allah'tan gafil olmamaktır. Yoksa zengin olmak, kadın, para, mal, mülk bunlar dünya değildir.*" Bir kimse Allah'tan gafil oldu mu, işte dünya budur. Böyle zengin olup da Allah'tan gafil oldu mu yaşamıyor demektir. Sokak süpürücüdür. Allah'ı bulur, dünya budur. Onun için böyle ağlamaya başladım ona karşı içimde bir sevgi uyandı. Ertesi hafta geldim görmek görüşmek için, olmaz dedi Alemdar Bey. O zamanlar hep korkuluyor, tek parti zamanı, herkes bu gibi şeylerden çekiniyor. Gizli olarak oluyor. Onun için bana dedi ki; "Hangi camiye Cuma namazına gideceğini

öğren, o camide görürsen uzaktan selamlaşsın veyahut gider elini öpersin” dedi. O şekilde ben de onu kolluyordum, telefon ediyordum falan camiye gidecek diyorlardı, ben de o camiye gidiyordum, o büyük zatı göreyim diye. Onu görüyordum bazen tebessüm ediyordu, bazen görüşemiyorduk. Öyle geçti. Sonra kendileriyle görüşmek için Allah Teâlâ bir fırsat halketti. Kendilerine Güney Afrika’dan ve Pakistan’dan mektuplar gelirdi. İngilizce yazılmış mektuplar... Efendiye bağlı kişiler tarafından yazılmış mektuplar... O mektupları bana verirdi, ben Türkçe’ye tercüme eder götürürdüm. Bu sayede bir yakınlık başladı. Erenköy’de istasyondan çıktıktan sonra demiryolu kenarında beş numaralı mütevacî evlerine gider orada tercümeleri yapardım. Efendi hazretleri o zaman, “İstedğin vakit gelebilirsin” diye bir izin de vermişti bana. Ama Ömer Kirazoğlu bey rahatsız edeceğimi düşünerek sık sık ziyaret etmeme müsaade etmezdi. Ama ben yine de Ömer beye, Efendi hazretlerinin ziyaret hususunda izin verdiğinden bahsetmedim.

Bir gün bana; “Sen hangi tarikattansın?” dedi. Ben de cebimden *Evrâd-ı Mevlânâ’yı* çıkardım ona verdim. Aldı karıştırdı. “Sen yine bu tarikatta kal” dedi. “Fakat sana teberruken bir ders vereyim, o derse de devam et” dedi. Sonra tutu, “İşte şu kadar Estağfirullah, bu kadar lâ ilâhe illallah tesbihâtı yap, şu sûreleri oku” dedi. Beş on dakikalık bir iş için bana vazife verdi. Ben o vazifeyi yapmaya başladım. Bende ibadete karşı, namaza karşı bir sevgi uyandı. Oturayım namazımı kılayım, aç kalayım amam namazım kazaya kalmamasın demeye başladım. Eskiden sabah namazlarını kaçırmaz ama vazifemin ağırlığı sebebiyle bazen öğle namazlarını edâ edemezdim. Ama Efendi hazretlerinin vazifesini yerine getirmeye başladıktan sonra onun himmetiyle namazlarıma büyük bir şekilde sarılmaya başladım.

—Efendim, Mahmut Sami Efendi ile ilgili hatıralarınızı almaya devam edeceğiz ama Sami Efendi’nin “Sen hangi tarikattansın?” sorusuna anladığımız kadarıyla Mevlevî’yim cevabını vermişiniz. Daha önce de Tâhirü’l-Mevlevî’den Mevlevî hilafeti aldığınızı söylemişsiniz. Mevlevîlerde 1001 günlük bir çile çıkarma söz konusu, siz böyle bir çileyi çıkardınız mı?

—Bendeniz yetiştiğim sıralarda öyle bir şey görmedim. Çünkü bendeniz lisede okurken Tâhirül-Mevlevî hazretleriyle tanıştım, o cihetten on altı sene ona hizmette bulundum. Zaten hepimiz çile doldurmaktayız, çile çekmeyen insan var mıdır? Onun için o dergâhlardaki çilenin de asıl çilesini insan çilehâneye girmeden çeker. Zaten çilesiz insan yoktur. Ne diyor Sâdi : “Herkes kendi kaderi icabı bir çileye tutulmuştur. Hiç kimseye dört başı ma’mur olma berati verilmemiştir.”

— Hocam, o halde 1001 günlük Mevlevî çilesinin gayesi nedir, bunda varılmak istenen amaç nedir, niye yapılır, ruhu nedir?

—Efendim şimdi, yeni dergâha ayak basmış bir kimsenin hizmet etmesi gerekiyor. O abdest alınan yerleri temizler, günler geçer mutfakta çalışır. Yani insanın nefsânî arzularını kırarak bütün şeyleri yerine getirdikten sonra yavaş yavaş olgunlaşır, yani bunlar aslında Peygamber Efendimiz: “*Lâ rubbaniyyete fi’l-İslâm*” “İslam’da rahiplik, rahibelik yoktur.” hadisinin gereğidir. Yani kendini sıkıntıya sokarak normal hayatın dışına çıkarak, çile doldurmak Hıristiyanlığa mahsustur. Onların manastırlarında kendi yaşamlarının bir gereği. Başka türlü bir yaşam tarzı. Birçok şeylerden, yemeden içmeden kendilerini mahrum ediyorlar, birçok sıkıntılara sokuyorlar. Bu İslamiyet’te yok. İşte birçok bid’atler gibi çilelerde tarikatların uygulamaları arasına girmiş ama dediğim gibi bunun böylesi insanı imtihan etmek, denemektir.

Şimdi Tâhirül-Mevlevî rahmetlinin anlattığı bir şeyi söyleyeyim, şimdi aklıma geldi. Bir derviş varmış çok küfürbazmış. Yani tabiatı icabı canı sıkıldığı bir şeye küfrü yağdırırmış. Şeyhi bunun dilinin altına bir bakla koymuş. Demiş ki; “Bak dikkat et, bu bakla senin ağzının içinde buldukça küfür etme sakın.” Baklayı ağzına yerleştirmiş. Kırk gün geçmiş şeyhle beraber bir yere gidiyorlar, bir yağmur başlamış, bardaktan boşanırcasına... Bunlar bir sokaktan geçerken kadının birisi oturduğu evin penceresine içeriden hızlı hızlı vuruyor, bunlara işaret ediyormuş. Kadını fark eden şeyhle derviş; “Bu yağmurda kadının ne

ihtiyacı ola ki falan” diye meraklanmışlar. Geliyorlar pencereye doğru kadına yardımcı olmak için. Pencereyi açıyor kadın; “Şeyh efendi, biraz yavaş git seni göreyim” diyor. Şeyh efendi; “Hayırdır ne yapacaksın beni görüp de” diye soruyor kadına. Kadıncağz da; “Tavuk yatırıyorum yumurtalar üzerine de, eğer bu esnada sizin kavuğunuzu görürsem çıkacak civcivlerin tepeleri gösterişli olurmuş” O zaman şeyh efendi dönüyor dervişine ve “Çıkar ağzından şu baklayı” diyor. Anlaşıldı mı? Şimdi bunu Tâhirü'l-Mevlevî'den dinledim ben. Yani insanın bu gibi işlerle terbiyesi olmuyor işte. Buna vaktiyle Fransız yazarlarından Anatole France'nin “*Thais*”³ diye bir eserini okumuştum. Bir roman fakat o roman bir rahibin çilesini anlatıyor. Bir rahip Mısır'da bir harabenin içine girmiş, bir iki zeytin yiyor, yerlerde yatıyor, kendini çeşitli işkencelere tabi tutarak, zayıflıyor; nefsanî arzularını öldürecek. Günün birinde bu rahibin karşısına “Thais” diye bir fahişe çıkıyor ve bu rahibi öyle bir saptırıyor ki... Nişaburlu Attar eserlerinden birisinde Şeyh San'an'dan bahseder. 70 000 müridi olan Şeyh San'an'dan. O, çilelerini doldurmuş artık en yüksek derecelere gelmiş, 70 000 müridi var. Bu da bir Ermeni kızına tutulmuş ve domuz çobanı olmuş, dinini değiştirmiş. Yani demek istiyorum ki; bu çile doldurmalar insanı tamamıyla kemale erdirmiyor. İnsanın asıl çilesi kendi içinde kimin bulunduğunu düşünerek tamamlanmalıdır. Ne diyor Mevlânâ: “Burada gizli birisi var kendini yalnız zannetme. Onun gözü pek keskindir, o her şeyi görür. Kulağı da çok iyi duyar, onun için çok dikkat et.”

Mehmet Ali Ayni beyin bir kitabını okumuştum. Tasavvuf kitabını zannedersen, eskiden yayınlanmış. O da, böyle çilelerini doldurmuş, tam bütün mertebeleri geçmiş bir adamın son imtihanından bahsediyordu eserinde. Kapalı çarşı gibi bir yer var. Oradan giriyor, oradaki dükkanlarda hiç kimse yok, ıssız. Ve diyorlar ki o dervişe: “Sen buradan gireceksin öteki kapıdan çıkacaksın, son imtihan. Orada kıymetli taşlar, elmaslar, inciler ve altınlar var. “Yavrum al bir avuç, cebine koy. Arayan soran falan da yok. Dünyalığını tut.” Geçiyor, ondan sonra bir yerde yemekler, bir yerde en güzel kadınlar... Bütün bunları geçip çıktığı zaman imtihanı vermiş oluyor...” Halbuki o köşelerde gizli meleklerle bunu kontrol ediyorlar. Bir şey alacak mı. İşte bizim en büyük takipçimiz ve muhasebecimiz kendi içimizde. Ben söylemiyorum, Amerikalı psikolog James William; “Bütün dinlerin bahsettiği Kirâmen Katibin, sağdaki melekler bizim iyiliğimizi yazıyor, soldaki melekler bizim günahlarımızı, suçlarımızı yazıyor. Hayır hayır, asıl bizim günahımızı yazan bizim kendi vicdanımız, iç varlığımız, nefs-i levvâmemiz. Nefs-i emmâre: “yap”, nefs-i levvâme: “yapma”. İşte o iç savaşı kazanan tamam. Yani insanın kendini çileye tabi tutarak... İşte en güzel misali papaz Papmis. *Ruh'ul-Beyân* sahibi söylüyor. Bazı papazlar Ayasofya'ya uçarlarmış riyâzette, o hale gelmişler. Tabi o papazların gösterdikleri şey kerâmet değil, onlara başka bir ad veriyorlar. Nasıl Hint fakirleri bir takım işkencelere tabi tutuyorlar kendilerini, toprağın altında bir çukurda kalıyorlar. Ama bunlar kerâmet değil. Allah'ın insanın maddesine verdiği bir kabiliyetin geliştirilmesidir. Bunun bir karşılığı “İstidrâc”tır. Onun için bütün bunların ötesinde insan olarak yaşamak davası geliyor. Çünkü insan şeklinde birçok hayvanlar da var etrafımızda. Bunun en canlı misalini Râbiatü'l-Adeviyye bir halinde bildirir bize. Bir gün Râbiatü'l-Adeviyye, omzunda türbanı sokağa fırlamış, gözünü açıp kapamadan, sokaklardan geçiyor, dükkanların önlerinden, kalabalık yerlerden. Birden Hasan el-Basrî'ye rastlıyor. O zaman yüzünün yarısını örtüyor. Heyecanlı hali geçip evine dönüp de kendine geldiği zaman, Hasan el-Basrî evine gelip soruyor: “Ya Râbia, sen sokaklarda dolaştın, birçok adamlar gördün, yüzün açık gezdin, beni görünce yarısını kapattın, neden?” “Ben dükkanların önünde tilkiler gördüm, kurtlar gördüm, köpekler gördüm, seni gördüğüm zaman senin yarı kısmın insandı. Onun için yüzümün yarısını örttüm” diyor. Yani bu menkıbenin ifade ettiği bir şey var. İnsan ne kadar çile doldursa ne kadar kendini sıkıştırırsa, sırası gelince başka işler de yapar. İnsanın en büyük mürşidi

³ Anatole France, *Thais*, (çev. Cevdet Perin), Remzi Kitabevi, Dünya Muharrirlerinden Tercüme Serisi: 1, İstanbul 1969.

kendinde bulunan ilahî emanettir. Onun için Tokatlı Kâni isminde bir şair: “*İnsan ne demek olduğunu bilmiyor eyvah / Hayvan gelecektir, yine hayvan gidecektir*” diyor. Yani biz insanlığımızın idraki içinde olduğumuz zaman kurtulacağız. Yoksa daima hatadan salim değiliz. Peygamber efendimiz bile ne diyor. “Ey bilinen Allah’ım biz seni gerçek olarak tanıyamadık” diyor. Onun için yetmiş defa “Estağfirullah” derim diyor. O böyle derse biz ne yapacağız?

— Eyvallah efendim. Şimdi Sami Efendi ile ilgili hatıralarınıza devam edebilir miyiz?

Şuradan devam edeyim o zaman. 1964 senesinde Konya’ya tayinim çıktı. Üstadımızın yanına giderek durumu arzettim, elini öperek izin istedim. “Sizin için hayırlı olur, Konya’da bizim dostlarımız çoktur.” dediler. Dışçı Mehmet Efendi, Yorgancı Salih efendi gibi bazı isimler saydılar. Bir de; “Okumak için hangi kitapları götürüyorsun?” diye sordu. “Efendim, *Mesnevî* ve Abdülkadir Geylanî hazretlerinin *Sobbetler’ini*” dedim. “İyi, iyi birde *Kuşeyrî Risâles’ni* al” dedi. Vedalaşarak yanlarından ayrıldım. Fakat harcırahı alamadığım için Konya’ya gidişim beş-on gün gecikti. Bu süre zarfında Sami Efendi’yi görmek istiyordum, fakat kendisiyle vedalaştığım için de yanına gidemiyordum. Ziyaretine niyetlendiğim zaman kendi kendime; “Konya’ya gitmek için vedalaştın, on beş gün oldu hala İstanbul’dasın” diye söyleniyordum. O zaman oturduğum evi boşaltmışım, nasıl olsa yolcuymuş diye yatağımı yorganımı toplamışım. Muvakkat bir zaman için Kanlıca’daki bir dostumun evinde kalıyorum. Bir gün bir iş dolayısıyla dolmuşla Kadıköy’e gidiyordum. İçime yine Sami Efendi hazretlerinin ateşi düştü. Kendime hakim değilmişim gibi bir gizli kuvvet beni çekti ve Üsküdar’da dolmuştan indim kendimi vapurda buldum. Kadıköy’e gidecektim, vapura bindim. Sirkeci’ye köprüye gittik. Sirkeci’de Hacı Sami Efendi’ye gidiyorum, artık tereddüt kalmadı. “Efendim, harcırahım gecikti, onun için gidemedim. Tekrar size Allah’a ısmarladık demeye, bir görmeye geldim.” diyeceğim diye içimden böyle karar verdim. Doğruca üstadımızın çalıştığı dükkanın yoluna koyuldum. Gittim dükkana, kimse yoktu. Patron beni tanıdı. Albay elbiseliyim, efendi hazretleri geldiğimi anladı. Kendisi içeride idi. Kapıyı çaldım, “Gel” dedi içeriden. İçeri girdim, ayakta idiler. “Ben de seni bekliyordum. Şu mektubu Dışçı Mehmet efendiye ver sana ev bulmada yardımcı olsunlar” dedi. Keramete bakın, şaşırđım kaldım. Konya’ya gittiğimde bana ev buldular, çok yakın alaka gösterdiler. Ladikli Ahmet Ağa ile görüştürdüler...

—Efendim, Sami Efendi ile ilgili hatıralarınıza devam edeceğiz ama Ladikli Ahmet Ağa’nın ismi geçti. Ladikli Ahmet Ağa ile ilgili de eminiz ki ilginç hatıralarınız vardır. Biraz kendisinden bahsetmek ister misiniz?

—Tabi. Dedim ya nerede bir Allah dostunun ismini duysam hep gidip kendileriyle tanışmak dualarına nail olmak isterdim. Konya’da görevli olarak bulunduğum sıralarda, meclislerde ismini duyduğum, garip hallerinden bahsedilen Ladikli Ahmet Ağa’yı da bir vesile ile ziyaret etme imkanı buldum. Konya’nın Ladik ilçesinde ikamet ediyordu. İlçede herkes tanıyor. Dedim ya garip halleri dilden dile dolaşılıyor. Ricâlü’-gayb’dan olduğu, Hızır (a.s) arkadaşlığı bulunduğu söyleniyor. Evi ilçenin kenar mahallelerinde, mütevazı bir evdi. Ziyaretine gittik, hoş geldiniz safhasından sonra sohbet esnasında bendeniz; “Ahmet ağa, Allah aşkına sendeki bu hallere nasıl eriştin? Bize biraz bahset” dedim. “Yavrum bende ne var ki, garip bir adamım” falan dedi. Ben ısrar edince anlatmaya başladı ve dedi ki;

“Ben köyde çobanlık yapıyordum. Askerlik çağım geldi. Beni askere aldılar. Biz askerde iken Cihan Harbi çıktı ve bizi Filistin Cephesi’ne gönderdiler. Savaşın en ateşli anlarında biz orada bir bölük düşman askerlerinin ablukası altında kaldık. Birliğimizle irtibatımız kesildi. Bir haftadan fazladır, abluka altındayız. Tayınlarımız, yani yiyeceklerimiz bitti. Açlıktan otları çöpleri yiyoruz. Çok zor bir durumdayız. Bir ara cephe yarıldı ve bize herkese bir ekmek parçası düşecek kadar tayın ulaştı. Asker arasında payları dağıtıldı. Herkes aç. Tayınını alan yemeye başladı. Ben de ekmeğimi aldım, bir parça kopardım, ağzıma götürecektim ki bir köpek geldi. Halinden aç olduğu ve yavrularının olduğu anlaşılabilir bir köpek. Geldi ayaklarıma sürünmeye başladı. Lisân-ı hali ile adeta benden ekmek istiyordu. Ben de elimdeki ekmekten bir parça ben yedimse, bir parça da ona

verdim. Bu yaptığımı gören arkadaşlarım; “oğlum, Ahmet ne yapıyorsun? Bir haftadır açız. Bir parça ekmek... Bununla doymak bile mümkün değil. Sen köpeğe veriyorsun” gibi sözlerle beni uyardılar. Ben dinlemedim. Köpekle ekmeğimi yarı yarıya paylaştım. İşte o gece rüyama Hz. Peygamber girdi ve; “Oğlum Ahmet biz seni pek sevdi” diyerek sırtımı sıvazladı. Uyandığında içimde müthiş bir ferahlık ve bende önceden tatmadığım değişik bir hal vardı. Yine aynı günlerde düşman üzerimize taarruza geçti ve ben savaş esnasında yaralandım. Kan kaybediyordum ki, hayal meyal hatırlıyorum. Siyah at üzerinde biri geldi beni aldı götürdü. Gözlerimi açtığımda kendimi bir hastanede buldum. Yaralarım sarılmıştı. Daha sonra bizi memleketlerimize gönderdiler ve ben de köyüme döndüm. O hal hala benimle beraber...”

Ladikli Ahmet Ağa bize bunları anlattı. Bilenler onun zaman zaman kaybolduğunu, evinin kapısından çıkınca nereye gittiğinin bilinmediğinden falan bahsederlerdi.

—Efendim teşekkür ediyoruz. Tekrar Sami Efendi ile ilgili mevzuumuza devam edebilir miyiz?

—Evet. Sami efendi ile ilgili bir başka hatıramı da unutmadan arzedeğim. Kendilerinin ahbablarından Necmi bey isminde bir Albay vardı. General olacakken emekliye ayırmışlardı. Bir gün devlethânedede otururken Necmi beyi kastederek: “O arkadaşına söyle hacca gitsin” dedi. Ben de Necmi beye telefon ettim ve üstadımızın söylediklerini aynen kendisine naklettim. Necmi bey, “Sami Efendi beni Hicaz’da görmüyor mu, ben hep oradayım” diye karşılık verdi. Kendileri tayy-ı mekan sahibi olduklarına inanırlardı. Bir hafta sonra efendi hazretlerini ziyaret ettiğim sırada Necmi beyin söylediklerini olduğu gibi aktardım. Efendi hazretleri beni dinledikten sonra gülümseyerek; “Necmi beye söyle ben onu maddeten de Hicaz’da görmek istiyorum” dedi. Necmi beye tekrar geldim ve kendisi için söylediklerini aktardım. O da fazla vakit geçirmeden hacca gitti.

Hacla ilgili bendenizin de bir hatırasını burada zikredeyim. Emekli oldum hacca gideceğim. Daha evvel benim şeyhim Mithat Baharî hazretleri idi. Allah rahmet eylesin, kusur olarak söylemiyorum. Mithat Baharî hazretleri, meşrep itibarıyla biraz Bektaşîleşmiş. Kendisine; “Arkadaşlarım hacca gidiyor, pasaportumu aldım, ben de hacca gideceğim.” dedim. “Hacca gidemezsin” dedi. Benim şeyhim “hacca gidemezsin” dedi ve ben de o zaman daha Hacı Sami Efendi hazretleriyle tanışmamıştım. O şeyhimin engeline uydum. Çünkü aklıma Hafız’ın şu beyti geldi. “...Eğer sana şeyhin seccadeni şarap kûpüne daldır dersen, tereddüt etmeden daldır. Onun bir bildiği vardır ki sana bu emri veriyor.”

Arkadaşlarım hacca gitti. Ben içim yanarak kaldım, hacca gidemedim. O büyük bir hata idi. Ben o zaman ona diyecektim ki: “Efendim siz böyle diyorsunuz ama, benim dinim, Müslüman olan herkesin, durumu müsait olanın... Emekli de olmuşum elime para geçmiş, hacca gideceğim” diyemedim. Yani yine şeyhlik töresine uyararak, peki dedim. Ama Hacı Sami efendiyle tanıştıktan sonra bana ne dedi biliyor musunuz? “Senin hacca gitmen lazım” dedi. “Baş üstüne” dedim. Pasaportumu çıkarttım hazırladım. Yanıma da bir müezzin arkadaşı verdi, hacca gönderdi. Ben onun sayesinde 1975 senesinde hacca gittim. O zaman bana hacda bir de seccade hediye etmişti. Bu kadar yakın olduk birbirimize. Şimdi aradan seneler geçti. Hacı Sami Efendi hicaz da kaldı. Vefat etti. Medine’de baki mezarlığına defnedildi.

— Efendim, Sami Efendi’den başka hangi Allah dostlarıyla tanıştınız?

—Hemen aklıma gelenlerden biri Muhammed Raşid Erol hazretleridir. O zatı tanımam da şöyle olmuştu. Bir arkadaşım vardı, Şinâsi Bey isminde. Fevkalade bir dostluğumuz vardı kendisiyle, çok iyiydik. O Kâdirî idi, ben ise Mevlevî idim. Bir gün bana dedi ki; “Efendim, Adıyaman’ın Menzil köyünde Muhammed Raşit Efendi isminde bir şeyh varmış. Ona dünyanın her tarafından ziyaretçiler geliyormuş, benim bir akrabam ona bağlı, ticaretle meşgul, arabasıyla gidiyor, arabada yer var, seni de götürelim.” Çok sevindim. “Ben öteden beri hangi yerde bir Allah dostu ismi duyarsam, onu ziyarete gitmek isterim” dedim.

Kalktım onlarla beraber Adıyaman'ın Menzil köyüne gittim. Köye vardık, bize bir oda verdiler, beş kişiyiz. Aman, oraya Anadolu'nun her yerinden ziyaretçiler geliyor. Orası adeta benzetmesi hata olmasın, kutsal yer haline gelmiş. Böyle onlarca battaniye yığılı, herkese battaniye veriyorlar. Yaz mevsimi, sonra çorba da veriyorlar, yiyecek veriyorlar. Orada misafir ediyorlar. O akşam kaldık. Namazları Raşit Efendi kendisi kıldırıyor, büyük bir zevk ü manevî içerisinde. Şimdi bizi götürən adam Raşit Efendi'ye; "Ben, İstanbul'dan üç kişi getirdim onlar sizden el alacaklar" demiş. Bana, "Şeyh efendiden el alacağız" dediler. Ben "Olmaz" dedim. "Ben bir şeyhe bağlıyım, kendisi hayattadır ve irtibatım devam ediyor." dedim. O zaman benim şeyhim sağdı ve Medine'de idi. "Ben ona saygısızlık yapamam" dedim. "Ben Mevlevîyim ama, onun emriyle Mevlevîyim. O benim rehberim, ben onu darıltamam" dedim. Orada biraz münakaşa ettik. Ben yine olmaz falan dedim. Onlar gittiler el aldılar.

O gece gözüme bir türlü uyku girmedi. Kendi kendime sürekli düşünüyorum; "Neden, o büyük zatı reddettim. Onlar gitti el aldılar, bir tanesi aksilik yapıyor, gelmedi, derlerse. Ya o bana darılırsa, ben ne olurum? O büyük bir veli, darılırsam ben ne olurum vs." Ama bir taraftan da Hacı Sami Efendi gözümün önüne geliyor. Uyuyamadım, gecenin üçünde yavaşça kalktım. Madem uyuyamıyorum, camiye gideyim, biraz tespih çekeyim, oyalanayım, dedim. Aşağıya indim, saat üç, bir de baktım ki orada sıra olmuşlar, kuyruk olmuşlar, ben de kuyruğa girdim, abdest aldım, caminin içine girdim, ezan okundu, bekledim arkadaşlar geldiler. Namazı kıldık. Ben kendi kendime; "Ben bunlarla gitmeyeceğim. Burada kalacağım, onlar gittikten sonra nasıl olsa İstanbul'a giden otobüsler var, ben onlarla giderim" diye karar verdim. Onlara da bir şey söyleyemiyorum ve Raşit Efendi hazretleriyle görüşüp: "Efendim benim Medine'de şeyhim var, Hacı Sami Efendi. Onu darılıtım diye sizden el almadım, beni affet" diyeceğim. Buna karar verdim. Uykusuzum, perişanım, onlardan ayrılacağım. Sonra vasıta bulabilir miyim, bulamaz mıyım ondan da korkuyorum.

Biz kahvaltı yapmaya odamıza gidiyoruz. Bir de baktık ki Raşit Efendi çıkmış evinden erkenden. Zaten biz camide epey kalmıştık, güneş de yükselmişti. Baktık bahçede bir şey

yaptırıyor, ameleyle bir şeyler tarif ediyor. Arkadaşlarım bana; “Sen şöyle kenarda dur, biz gidelim şeyh efendiye Allah’a ısmarladık diyelim. Çünkü sen el almadın ondan, ayıp olur” dediler. Beni bir kenara ittiler. Tabi ben zaten kendi kendime üzüntülüydüm. Arkadaşların bu davranışları beni iyice üzdü. Tam o esnada Raşit Efendi şöyle uzaktan bir baktı bize, arkadaşlarım ona doğru yürürken, oradaki işini bıraktı, benim yanıma geldi, elini omzuma koydu ve bana; “Sen üzülme, çünkü haklısın, Medine’de şeyhin var senin, o sebepten gelmedin” dedi. Bakın bakın, gönülden aşına, benim iç dünyamı nasıl anladı. Kurban olduğum Allah’ım. Ben hemen eline sarıldım, bana tekrar; “Yok yok için rahat olsun, haklısın, çok iyi yaptın” dedi. İçim ferahlamış bir şekilde döndüm.

İşte bir velinin kerameti. Ben şimdi sabahları ders yaparken Hacı Sami Efendiyle beraber onun adını da zikrediyorum. Raşit Efendi diyorum, onu da zikrediyorum. Babamı ve diğer büyüklerimi zikrederken onun adını da zikrediyorum. İşte bunu da bir hatıra olarak size arz ediyorum. Yani büyük velilerden bir şey gizlenmiyor. Onlar gönle aşına, anlıyorlar, görüyorlar.

— Eyvallah efendim, çok teşekkür ederiz, çok güzeldi. Babanız da ehl-i tarîk idi zannedersen, kime bağlıydı?

— Onu söyleyeyim. Şimdi babam rahmetli Yıldızeli’nde müftülük yaparken, arkadaşı hâkim Hamdi Efendi diye Erbinli bir zat vardı. Onunla çok iyi görüşüyorlardı. O arada Sivas’ta büyük Nakşîlerden Hacı Mustafa Efendi isminde bir zat yaşıyor. İlk Büyük Millet Meclisi’ne Sivas’tan mebus seçildi, Hacı Mustafa Efendi. O vefat etmiş, onun yerine oğlu posta oturmuş, o civarda tanınmış bir Nakşî şeyhi olarak hizmet ediyor. Arkadaşları babamı o şeyhe intisap ettiriyor. Fakat nedense onlarla babamın meşrebi uyuşmuyor. Babam muhakemesi sağlam bir insandı. Ne yapıyor, Rus kumandanıyla dost oluyor. Orda tren istasyonunda çalışan Macarlar, Macar mühendisleri babamla konuşunca babamla dost oluyorlardı, böyle tercümanları var falan. Yani geniş düşünen bir insan... Sadî’yi okuyan, Mevlânâ’yı okuyan, böyle ötekileri ayıplamıyorum, onlar yanlarında bir zift var çamur atıyorlar, kusur buluyorlar. Babam herkesi hoş görür, orada Alevî babaları var, onlarla da dost olmuştur. Böyle bir meşreptedir babam. Onun için onlara intisap etmedi. Sonra o hakim efendi Osman Bedrettin Sâmîni hazretlerine bağlı imiş. Babama da o tavassut etti. Babama bir mektup yazdı Osman Bedrettin Efendi. Mektupla babama vazife verdi. İnce harflerle yazılmış bir mektuptu. O mektubu kaybettim, sureti evraklarımın arasında vardır ama... Babama vazife verdi. Babam Nakşî Osman Sâmîni hazretlerine bağlıydı.

Şimdi yeri gelmişken bir şeyden daha bahsedeyim. Aradan seneler geçti, beni Erzincan Askeri Lisesi’ne tayin ettiler. Erzincan Askeri Lisesi’ne gittim. Orada vazife yapıyorum. Babamın şeyhi olan Bedrettin Sâmîni hazretleriyle babamı bağlayan Ahmet Hamdi Efendi, Erzincan hakimi iken vefat etmiş ve buraya defnedilmişti. Onun kabrini ziyaret edeyim, babamın bir dostunu ziyaret edeyim diye düşündüm. Erzincan’ın büyük bir kabristanı var, meşhur Terzi Baba kabristanı, oraya gittim. Etrafında kalın duvar var. Kapıdan girdim, orada kapının yanında bulunan kulübeye gittim, dedim ki; “Buranın eski hakimlerinden Ahmet Hamdi Efendinin kabri varmış. Bana bu kabri göstermeniz mümkün mü? diye rica ettim. Oradaki bekçi; “Efendim, ben buraya yeni geldim, bu kadar büyük mezarlık içinde senelerce evvel defnedilmiş bir hakimin mezarını kim bilir?” dedi. Dedim; “Canım defterinde falan yok mu? Bir bakıversen” Bekçi; “Efendim, affedersen bulamam, yok” dedi, mevzuyu kapattı. Ve ben döndüm kabristana üç İhlas bir Fatıha okudum o zata. İsmiyle de hitap ederek; “Kusuruma bakmayın sizin mezarınızı bulamadım, sizin ruhunuza bağlıyorum” dedim. Kabristanda metfun zevatın ruhuna, Terzi Babamın ruhuna (evliyaulahtan Terzi Baba da orada yatıyor) da okudum. Ben, bu ziyareti yaptım çıktım. Ama içime bir üzüntü çöktü. Yahu İstanbul’dan buraya kadar geldim, babamın aziz dostu Ahmet Hamdi Efendi’nin kabrini ziyaret edemedim diye kendi kendime hayıflanmaya başladım. Kendime; “Git ara yahu, mezarlıklarda biraz dolaş, Karacaahmet mezarlığı gibi muazzam bir mezarlık. Ben nerden bulacağım, olmaz. Git canım, olmaz falan...” Bu

düşünceler içerisinde belki 15-20 dakika kadar yürüdüm. Fakat sanki bir kuvvet beni mezarlığa çekti, döndüm mezarlığa, kapıdan girdim, artık kulübeye gitmeden sağ tarafta otlar dikenler yığılmış bir yere doğru yürüdüm. Aylardan Ağustos... Ben onların arasına daldım gidiyorum, biraz yürüdüm, karşıma bir mezar çıktı böyle güzelce yazılmış; *“Erzincan Hakimlerinden Eğinli Ahmet Hamdi rubuna fatiha...”* Bakın o zatın ruhaniyeti beni çekti oraya götürdü. Ya onun için hiç kimseye ölüdür demeyin. Ermiş insanlar için değil, herkes için, biz ölümsüzüz. Vakti gelen toprak altına gider ama biz de bulan ruh ölümsüzdür. İşte onun ölümsüz yanı beni çağırırdı ve kolayca karşıma çıktı.

— Babanızın ayrıca Said Nursî hazretleriyle bir dostluğu var. Ayrıca sizin de Said Nursî hazretlerine karşı ayrı bir muhabbetinizin olduğunu biliyoruz. Biraz bize Said Nursî hazretlerinden de bahsedebilir misiniz ve onunla ilgili hatıranız var mı?

—Efendim Said Nursî hazretlerini kim tanımaz. Nerede böyle gönüllü uyanık, mürtefi insanlar gördümse, onların çoğu Said Nursî hazretlerinin eserlerini okuyarak kendilerini manen besliyorlar. Şimdi bendeniz demin konuşurken I. Cihan savaşında 5-6 yaşındaydım dedim. İşte daha I. Cihan savaşı başlamadan evvel, belki 1-2 sene evvel Said Nursî hazretleri bir arkadaşıyla beraber babama yani Tutak müftüsünü ziyarete geliyorlar. O zaman da babam rahmetli, İbn Farız hazretlerinin bir kasidesini şerh etmiş, şöyle 150-200 sayfalık bir kitap olmuş. Amcam çok güzel yazı yazardı, çok güzel hattattı. Onu da amcam gayet güzel yazmış; beyitler kırmızı mürekkeple, ötekiler siyah mürekkeple yazılmış, bir şaheser. Babam da ciltletmiş onu. Said Nursî hazretleri bir gece arkadaşıyla beraber bizde misafir olmuşlar, o gece sabaha kadar o kitabı okumuş Said Nursî hazretleri ve ertesi gün sabahleyin giderken kitabın başına yarım sayfalık babam için çok sitâyişkârâne, övgüyle dolu cümleler yazmışlar. Babamın tabiatını, karakterini oraya yazmışlar, kendisini ziyaret ettikleri için çok memnun olduklarını beyan etmişler. O arkadaşının ismi vardı orada ama ismini hatırlayamıyorum, çünkü o kitabı -yazma defteri- bendeniz hep yanımda taşırdım, buralara getirdim. Hatta İbnü'l-Emin Mahmud Kemal Bey'e, Prof. Ali Nihat Tarlan Bey'e, onlara hep gösterdim hayran oldular; “Bir kasaba müftüsünün Arapça'ya bu kadar derin vukûfiyeti, beyitleri nazmen tercüme etmiş, hem müfredatıyla tercüme etmiş, şaheser bir şey” dediler. Bendeniz o kitabı, bütün kitaplığımı Fatih Üniversitesine bağışlayınca, o yazmayı da Fethullah Hoca efendiye gönderdim bir hatıra olarak. Çünkü o kitapta Said Nursî'nin imzası var.

Söz Said Nursî'den açılmışken şunları da söylememe müsaade buyurun. Nihat Tarlan Bey'den dinlemişim. Diyor ki; “Mütareke seneleriydi. Ben Said Nursî hazretlerine İstanbul'da tanıdım. İttihat ve Terakki ona küçük bir maaş bağlamıştı. O maaş ile geçiniyor. Şehzadebaşı'nda bir kahvenin çatı arasında oturuyor, zeytin ekmek yiyerek hayatını sürdürüyor. Aldığı para ile kitap bastırıyor, parasız dağıtıyordu.” Yani bir İslam misyoneri ki, Nihat Tarlan Bey onun hulûsuna hayran olmuştu. Ben de babamdan hazretin medhini duyduğum için kendisini görmediğim halde eserlerini aldım, hayatına ait bir de bir kitap var, onları aldım kütüphaneme koydum. Eski harflerle basılmış, yeni harflerle basılmış. Onların hepsinden yararlandım, başkalarına da tavsiye ettim. Şimdi bir öğretmen evladımız var, onun Risâle-i Nûr'unu almış, hayran oluyor. Okuyup duruyor millet şükran hisleriyle dolu. Kendisini göremedim fakat çilekeş bir insan, öyle mahkemelerde, hapislerde, şurada burada çok sıkıntılar içerisinde geçirmiş ömrünü. Sonra ne gariptir halkın şimdi ona bağlı olanları, bazı uyanık geçinenleri ürkütüyor. Aslında uyanık değil onlar. Uyanık olsalardı Risâle-i Nûr okurlar da gözleri açılırdı. Fakat bu memlekette değerli insanlar öteden beri itilir kakılır. Bu da Cenab-ı Hakk'ın bir cilvesidir. Nihayet ne oldu, vefat etti, halkın ona gösterdiği aşırı sevgiden ürkütüldü de onun mezarını bile gizlediler. Bir uçağa koydular dolaştırdılar, dolaştırdılar, bir yere defnettiler ama neresi olduğunu kimse de bilemez çünkü defnedenler de gittiler. O zaman bendeniz Mevlânâ hazretlerinin bir beytini hatırladım. Sanki Mevlânâ o beyti Bediüzzaman hazretleri için yazmış. Bakın ne diyor o beyit. Manası aynen şöyle: *“Öldükten sonra bizim mezarımızı*

yeryüzünde aramayınız bizim mezarımız bizi sevenlerin gönlündedir.” İşte Said Nursî için yazmış bunu. Onun için o yerini buldu.

Said Nursî ile ilgili dikkatle bakmamız gereken bir mesele var burada. Said Nursî, zamanında milleti tarikata değil hakikate, yani hakiki imana çağırmıştır. Bozulmuş, yozlaşmış tarikat dediğimiz şeylerden, Mevlânâ da şikayet etmiştir. Mevlânâ Mevlevîliği kurmadığı gibi, tarikatçıların aleyhinde bazı ifadeleri de vardır Mesnevi’de. Mesela şöyle diyor: İki kardeş Konya’da bir gece yatsı namazından sonra dışarıda kalmışlar, Mevlânâ’ya gidememişler. O zaman da Konya’da yatsı namazından sonra sokakta kalanları gece bekçileri yakalıyorlar karakola götürüyorlar, dayak atıyorlar siz hırsızlık mı yapacaktınız ki yatsıdan sonra sokaklarda dolaşıyorsunuz diye. Bu iki kardeş de korkmuşlar, bir dergâha sığınmışlar, gerisini söylemiyorum. Mevlânâ’dan evvel dergâh olarak Kadiri dergâhı var, Rufai dergâhı var, başka dergâh yok. Zaten Mevlânâ’nın zamanında Mevlevî dergâhı, Mevlevîlik yok. O babasının yolunda. Babası büyük velî... Moğollar önünde şehit olan, Necmeddin-i Kübrâ, Kübreviyye tarikatında o anda, ama kendi “bizim tarikatımız Muhammediyye tarikatı, biz ilahî aşkın yolunun yolcusuyuz”, diyor. Aslında bendeniz de tarikatları şöyle anlıyorum. Bir cami avlusundaki şadırvanı düşününüz. İçi Muhammedî su ile dolu, orada olukların üzerinde Kadiriyye, Nakşîyye, Mevlevîyye yazıyor. Hepsinden aynı su akıyor. Tarikatlar bu memlekette çok hayırlı işler yapmıştır. Bilhassa Mevlânâ’dan sonra kurulan Mevlevîyye tarikatında büyük şairler, bestekarlar, ressamlar yetişmiş, Dede Efendi gibi bestekarlar yetişmiş, hayırlı olmuş. Fakat son zamanlarda dergâhlar dejenere olmuş, tembel yurdu olmuş, onun için kapatılmış dergâhlar. Çok garip bir haldir bu.

İşte Said Nursî’nin eserlerinde tarikat yok. Ya Kur’an var, ya Hadis var. Başka bir şey yok. Ben şu tarikattayım da demiyor. Çünkü tarikat o dönemlerde bu memlekette nifak sokuyor nifak. Kadiri Mevlevî’yi beğenmiyor, Mevlevî Nakşiden hoşlanmıyor. Birbirlerine düşmüşler. Halbuki eski zamanda şeyhler birbiriyle dost oluyor. Birbirlerinin dualarını talep ediyor, ayinlerine gidiyorlar. Onun için Said Nursî’nin tarikatları silmesi ve tarikat-ı Muhammediyye de yürümesi hayırlı olmuştur memleket için.

—Efendim, şimdi de İstiklal şairimiz M. Akif Ersoy’la olan tanışmanızı anlatmanızı istirham edeceğiz. Nasıl tanıştınız M. Akif Ersoy’la?

—Efendim, 1935-36 ders yılı sıralarında Tâhirü’l-Mevlevî hazretleriyle kuleli Askeri Lisesi’nde hocalık yaptığımız sıralarda bir gün Tâhirü’l-Mevlevî merhum bana; “Şefikciğim ben bu hafta hastanede bulunan M. Akif beyi, ziyarete gideceğim sen de gelmek ister misin?” dedi. Oo! Çok sevindim, çünkü M. Akif merhumu bir edebiyat hocası olarak çok sevdiğim gibi İstiklal şairi yazarı, sonra Çanakkale şehitleri için söylediği şüirler edebiyatımızda bir şaheser olarak duruyor. Onun için şahsen kendisine karşı büyük bir sevgim ve saygım vardı. “Baş üstüne gelirim hocam” dedim. Çok da memnun olurum, bana teklif ettiğiniz için çok sevindim. Tâhirü’l-Mevlevî merhumla randevulaştık. Bir Çarşamba günü onun da dersi yoktu, benim de dersim yok. Nişantaşı’nda bir yerde buluşup ondan sonra M. Akif merhumun bulunduğu hastaneye gideceğiz. Karar verdiğimiz yere bendeniz yarım saat evvel gittim, Nişantaşı’nda şöyle tarif edeyim. Harp okulunu geçtikten sonra, Maçka’ya doğru giderken sağda Mîm Kemal diye eski masonların başı bir doktorun apartmanı vardı, orada süslü bir apartman, onun önünde bekleme yeri var, tramvay bekleme yeri, orada randevu verdik. Çünkü yağmur falan yağarsa binanın saçağının altına gireceğim. Onu bekliyorum yarım saat bekledim, hoca gelmedi, acaba dedim daha evvel mi gitti yoksa gelmeyecek mi? Yarım saat orada bekledikten sonra kendi kendime bir karara vardım. Ben, dedim, gideyim, M. Akif merhumun yattığı hastaneyi öğrenmiştim, özel bir hastane Maçka’da. Ondandır ikinci katta olduğunu da biliyorum, Hoca söylemişti. Belki benden evvel gitmiştir yahut sonra gelir dedim ve ben kendi kendime hastaneye gittim, kapıcıdan sordum, kapıcı gösterdi. İkinci katta bir oda. Gittim ben o odaya, kapısını vurdum. İçeriden zayıf bir ses, “geliniz efendim” diye seslendi bana. İçeriye girdim. M. Akif merhum yatağının önünde entarili bir halde oturuyordu, pijama giymemişti. Çünkü eski adamlar pijama giymiyorlar, böyle entari gibi bir gecelikle

dururlardı. “Efendim affedersiniz, Tâhirü'l-Mevlevî beyefendiyle zât-ı âlinizi ziyarete gelecektik. Randevu verdiler bana, belki kendileri daha evvel geldiler diye geldim, sizi rahatsız ettim, kusuruma bakmayınız” dedim. Çekilmek, gitmek istedim; fakat bana “gel” dedi, orada yanında bir koltuk gösterdi, evvela elini öptüm, sonra oraya oturdum, bekledim. “Belki gelir” dedi. Bekledik birkaç zaman gelen olmadı, ondan sonra benim böyle resmi elbiseli olarak, -o zamanlar subay elbisesiyle mülâzim-i evvel rütbesindeydim yani şimdi teğmen diyorlar, o rütbedeydim- iltifatta bulundular, çay söylediler, ondan sonra sağdan soldan konuşmaya başladık. Ben büyük bir şairin huzurunda bulunmaktan dolayı sıkılıyordum, fakat dikkat ettim, o hasta şairin yüzü öyle kırışık öyle kırışık ki yani hayatımda bu kadar kırışık bir yüz görmedim. O zaman Cemalettin Kamil’in bir mısrası hatırıma geldi; “Yüzüme gölgesi vuruyordu seneler” Yani her geçen sene bizim yüzümüzde iz bırakıyor. Fakat onun yüzünde tarif edilmez bir kırışıklık, çok ızdırıp çekmiş bir adamın edasını gördüm yüzünde. O zaman kendi kendime hak verdim, çünkü *Safabat*’ında bu büyük şair hiçbir zaman kendisinden bahsetmemiş; “Sessiz yaşadım kim beni nereden bilecektir” demiştir. Yedi kitaplık *Safabat*’ını bile bir hiç sayıyor. “Sessiz yaşadım, kim beni nereden bilecektir” diyen şair. Ziraat mektebinde hasta olduğu halde okuldan atılan bir öğrencinin vaziyetini anlatır *Safabat*’ında. O zaman o hasta çocuğu acımadan atıyorlar okuldan. Onun ızdırabını duyar, Birinci Cihan Savaş’ında kefen bulunmadığı için hasıra sarılarak defnedilen kimsesiz zavallıların hayatını yazar, işte biraz önce bahsettiğim gibi Çanakkale’de harikalar gösteren askerlerimizin kahramanlıklarını heyecanla yazan bu insan, başkaları için yaşamış, başkalarının ızdırabını çekmiş büyük bir şair, büyük bir vatansever şairdir. Onun için üzerimde çok etki yaptı. Konuşmalarımız arasında bana o sıralarda Mısır’da basılmış *Safabat*’ın yedinci kitabını sordu. “O kitaptan bulabildin mi?” dedi bana. “Evet, bir dostum Mısır’dan bana getirdi” dedim. “Eğer yoksa sana bir tane vereyim” dedi. Onun üzerine orada geçen bazı konuları konuştuk, sonra bendeniz dedim ki; “Efendim yine yazacak mısınız bu yedinci kitaptan sonra yine bir kitap çıkacak mı?” dedim. “Bendeniz, kafamda birçok konular var Allah izin verirse hastalığım iyi olursa yazacak duruma gelince yazmak istiyorum” dedi. Ne yazık ki o konular az bir zaman sonra kendisiyle beraber gitti. Yazamadı.

—M. Akif’in vefatını, cenazesi merasimini hatırlıyor musunuz? Nasıldı cenaze merasimi acaba?

—Tabi hatırlıyorum. Bir kış günü idi. M. Akif merhumun vefat ettiğini Tâhirü'l-Mevlevî merhum bana haber verdi ve “onun cenazesine gidelim” dedi. Ben de baş üstüne efendim beraber gidelim dedim, kalktık hocayla beraber Beyazıt Camiine geldik, cenaze namazı orada kılındı, mezarına Edirnekapı şehitliğine, götürüleceğiz. Üniversiteli gençler geldiler, “omuzda taşıyalım, ona gereken sevgiyi saygıyı gösterelim” diye fakat o zamanın valisi mi, belediye başkanı mı Muhyiddin Üstündağ’dı galiba engel oldu. Onların nazarında merhum gerici olduğu için üniversitelilerin ona saygı göstermelerini dahi istemediler. Bir cenaze arabasına koydular mezarına götürdüler, biz de arkasından gittik Tâhirü'l-Mevlevî’yle birlikte. Defnedildi, Fatihalar okuduk. Ruhu şad olsun.

Burada şu garabeti ifade etmeden geçemeyeceğim. Aradan birkaç zaman geçti. Bahar mevsimi geldi. Şair-i azam Abdülhak Hamid’in vefat ettiğini duydum. Şimdi Abdülhak Hamid’e bendeniz “*Makber*”ini ve daha birçok şiirini beğendiğim için saygılı idim. Fakat onun hayat şartları başka türlü idi. Lüsyen Hanım diye bir genç Fransız hanımla yaşıyorlardı. Bazı dedikodular da oluyordu falan... Fakat bütün bunlar, benim “*Makber*” yazarının sevgisini gönlümden atmadı. Ben kalktım onun cenazesine gittim. Bir de ne göreyim bütün askeri okullar, kalabalık bir devlet ricali yani büyük bir merasim yapılır gibi, çelenkler... Büyük bir kalabalık... Maçka da oturuyordu. Oradan aldık onu defnedileceği yere götürüleceğiz, şaşırdım kaldım. M. Akif gibi Çanakkale şehitlerini yazan, İstiklal Marşı şairi öyle alelacele 5-10 kişiyle kabrine götürülürken, Abdülhak Hamid’e gösterilen bu olağan üstü saygı beni şaşırttı. Bu hadiseden dolayı Tâhirü'l-Mevlevî merhum da çok üzüldü. Ve bir hicviye yazdı fakat o hicviyeyi büyük bir şair-i a’zama yani Abdülhak

Hamid gibi tanınmış, sevilen büyük bir şaire yine büyük bir imanlı şair tarafından, Tâhirü'l-Mevlevî hazretleri tarafından böyle bir hicviye yazılmasını uygun görmüyorum. Çünkü ne olursa olsun büyüklerimize karşı saygılı davranmamız lazım. Orada Tâhirü'l-Mevlevî hazretlerini de kınamıyorum haşa, ruhu şad olsun. Her ikisinin de ruhu şad olsun. Fakat bu şiiri söylemek istemiyorum. M. Akif beyin cenazesine gösterilen bu kayıtsızlık, tabi matbuata da aksetti yani gazeteler sadece istiklal şairimiz M. Akif vefat etmiştir falan diye yazdılar, geçti gitti. Fakat bu gazetelerin yanında ittihatçılardan Hüseyin Cahit bey, o da biraz hoş görülmeleyen bir adam o devirde, fakat çok büyük tanınmış bir muharrir. İşte Hüseyin Cahit bey o devirde çıkardığı haftalık, *Fikir Hareketleri* adlı dergisinde M. Akif Bey'in o hafta vefatı münasebetiyle çok güzel bir yazı yazdı. O yazıyı kesmiştim, *Safahat*'ın arasında saklıyordum, fakat nasıl olduysa gözlerim böyle olduktan sonra kitaplarım ve içindeki şeyler darmadağın oldu, o yazıyı size aklımda kalan satırlarını aktaracağım. Orada diyordu ki Cahit merhum; "Ben M. Akif beyi hiç görmedim ve şahsen M. Akif beyi de sevmem, çünkü ikimiz başka başka yolların insanlarıyız. Ben hür düşünceli bir adamım, o bir din adamı gibi, dindar bir adam. Bizim görüşlerimiz arasında, yaşayışlarımız arasında fark vardır. Ama şunu itiraf edeyim ki insan olarak ben M. Akif'i çok severim. Çünkü kendi ideali ve fikirlerinin işlenmediği bir yerde mebusluk maaşını tepmiş ve kendi arzusuyla Mısır'a gitmiş ve sefalet içerisinde memleketinden uzak, çoluk çocuğundan uzak orada yaşamıştır. Yani başkaları gibi şakşakçılık ederek maaş almamıştır. O yüzden ben M. Akif'i insan olarak çok severim. Ona derin hürmetim vardır, tekrar ediyorum ben şahsen M. Akif'i görmedim ve onunla aynı yolda değilim, ben başka türlü başka meşrepte bir adamım, o benim meşrebime uymayan bir adamdı, fakat cesur vatanperver bir şairdir."

O şöyle diyordu; "*Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek / Cibanda budur benim beğendiğim meşrep*" Sözüm odun gibi olsun hakikat olsun tek. M. Akif Merhum böyle bir insandı. İşte onu sevmeyen aynı meşrepte olmayan Hüseyin Cahit merhum gazetesinde onun büyük bir insan olduğunu yazmıştır. Dalkavukluk yaparak mebusluk maaşını almayan büyük bir insan, büyük bir kahraman. Bu kadar aklımda kalmıştır.

O büyük şair vefat etmiştir ama *Safahat*'ı elimizdedir. Size safahattan birkaç beğendiğim şürden bahsetmek isterim müsaadenizle...

—Estağfurullah, buyurun efendim.

—Şimdi bendeniz bu yedinci cilt *Safahat*'tan aklımda kalan bir iki konuyu sizlere söylemek isterim. *Safahat*'ın yedinci kitabında "Firavun'la yüz yüze" başlıklı bir şiirini okumuştum, çok duygulanmıştım ve karşımda bulunan o yüzü kırışık büyük zat, kendisine ait olmayan insanların çektiği ızdırapları orada dile getirir. Malum ya şimdi bizim Sultanahmet meydanında gördüğümüz Dikili Taş Bizans devrinde Mısır'dan getirilmiştir. Ona dikkat ederseniz kocaman bir taş, tek bir taştır. Ve bu üzerinde hiyeroglifler yazılıdır. Bu taşı bu kadar büyük bir kayalıktan ayırmak, üzerine yazıları yazmak, bu şekli meydana getirmek için o zamanın köleleri, esirleri, kırbaç altında ter dökerek çalışıyorlar. Onların bazıları az bir gıda ile besleniyor, bazıları tahammül edemiyor ölüyor. Kaldırıp atıyorlar yerine başka bir esir geliyor, onu yapıyor falan. Yani böyle bir eser, kölelerin eseri ve oradan buraya getirilmiş. Şimdi M. Akif merhum Mısır'da ehramları geziyor, o yüz kırk metre yükseklikteki piramitlerin altında zikzak yollardan gidiliyor. Dip tarafta bir yerde Firavun'un mezarı bulunuyor. Firavun'un mezarında kendisi altından bir şey üzerinde, yatak üzerinde, karyola diyelim, onun üzerinde mumya. Asırlarca evvel mumyalanmış artık onun bazı derileri bile kurumuş kösele gibi olmuş. Fakat yanında altın kaplarda konulmuş yiyecekler var çünkü dirilecek de onları yiyecek. Şimdi o Firavun'un yüzüne bakıyor, böyle köseleşmiş, gözleri yok... Şimdi o taşlar o yere gelinceye kadar dağlar deliniyor. Taşlar tek tek düzeltiliyor, kaç bin kişi çalışıyor. O zaman şu beyti, "Değer mi dağları trnakla oydurarak içinde bir leş için muhteşem saray kurmak" aklımda kalmıştı. Evet, "Firavun'la yüz yüze" dediği şiir bu.

Safahat'ın yedinci kitabında Şerif Muhyiddin (Targan)'den de bahseder. Kimdir bu Şerif Muhyiddin? Şerif Muhyiddin, peygamber efendimizin soyundan gelen bir musiki

üstadı. Ud çalmakta çok mahir. Bendeniz onu gazetede okudum. Beyoğlu'nda bir yerde konser verecek Şerif Muhyiddin. Kalktım ben o konsere gittim. Şerif Muhyiddin'i de orada ilk defa gördüm, uzun boylu çok güzel bir insan. Peygamber neslinden gelen bir şerif, sonra büyük bir sanatkar... Yüzündeki o temiz eda, o hal beni büyüledi. Efendim, udu alıp ta konsere başladığı zaman, ud elinde adeta konuşmaya başladılar. Ud çalıyor, kendi ızdıraplarını, kendi düşüncelerini, fikirlerini ifade ediyor. O çaldığında Şerif Muhyiddin'in kendisi var. Ben bu kadar konser dinledim, musikiyi severim, ama musikiyle o kadar ilgim alakam yok. Geçlik yıllarımda keman dersi almak istedim bir Alman'dan. Sonra o Alman Hitler zamanında Almanya'ya gitti. Benim dersim de yarıda kaldı. Yani musiki hakkında ancak okulda gördüğümüz bazı bilgilerim var, fakat Şerif Muhyiddin'in ud çalışında başka bir hal var. İnsanı alıyor başka bir aleme götürüyor. Çünkü mübarek bir adam, büyük bir üstad. Onun çalarken hakikaten insan kendini unutup, öyle...

Şimdi yine M. Akif'e dönüyorum. *Safabat*'ında diyor ki: Şerif Muhyiddin Amerika'ya gitti. Amerika'da bir ud konseri verdi. Ud konserinde Amerika başkanı Rumsfeld de var. Rumsfeld hep alafrağa şeylere alışmış, onları dinlemeye alışmış. Bu Ortadoğu'dan gelmiş, Hz. Muhammed'in neslinden, o büyük sanatkarı dinlerken şaşırılmış kalmış, konserden sonra, "bana", demiş, "rica ediyorum, bu büyük sanatkarı getirin, onunla konuşmak istiyorum". Şerif Muhyiddin'i Rumsfeld'in yanına götürüyorlar. Rumsfeld ona diyor ki tabi Şerif Muhyiddin çok güzel İngilizce biliyor. İngilizce konuşuyorlar. "Senin udunda bir başka hal var, beni büyüledi, beni içten ağlattı. Çok duygulandım. Ama senin musikinde ağlayan bir eda var, böyle neşeli bir hal yok" diyor. Ona verdiği cevapta Şerif Muhyiddin diyor ki; "Efendim sizin memleketlerinizi görüyorsunuz ma'mur, âbâd, her şey yerli yerinde, insanlar rahat ve mutlu yaşıyorlar. Sizin gelin bir de benim memleketimi, Ortadoğu'yu görün, harabe, perişanlık içinde, halk muzdarip, idare edenlerin duygusuz hareketleri ve insafsızca davranışları, oradaki insanları muzdarip etmekte ve onlar daima hüznü, üzgün bir haldedirler. İşte bizim musikimizin hüznü oluşunun sebebi budur. Çünkü bizler gerçek demokrasiye ulaşmamış bir memleketin çocuklarıyız. İtilip kakılan insanlarız biz, ağlar bizim musikimiz" M. Akif'te *Safabat*'ının yedinci kitabında bu konuya değinir.

Aradan biraz zaman geçti, Şerif Muhyiddin'in vefatını duydum. O zaman gazetede cenazesinin Şişli'den kaldırılacağını öğrendim ve ben bu büyük sanatkarın, şerifin, peygamber efendimizin neslinden gelen o mübarek insanın cenazesinde bulunmak üzere camiye geldim. O zaman onun tabutu üzerinde Safiye Ayla hanımın ona sarılıp ağladığını, feryat ettiğini de gördüm. Çünkü Şerif Muhyiddin hayatının sonlarına doğru bizim tanınmış şarkıcılardan merhume Safiye Ayla hanımla evlenmişti. Safiye Ayla hanım o kocasını son yolculuğunda candan, tabutu üzerine sarılıp ta; "Şerif nereye gidiyorsun" diye feryatlarını hiç unutamıyorum.

—Mehmet Akif Ersoy'dan başka İstanbul'un ilim, kültür ve sanat çevrelerinden kimlerle hemhal oldunuz?

—Hemen aklıma gelenler; Münevver Ayaşlı, Hasan Ali Yücel, Nazım Hikmet, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal, Yaman Dede, Sahaflar Şeyhi Muzaffer Ozak, meşhur Kitâbiyât bilgini Râif Yelkenci...

—Münevver Ayaşlı hanımefendi'den başlayalım isterseniz...

—Biz bir zamanlar tarihçi İsmail Hami Danişmend beyin evinde cumartesi günleri toplanırdık, oraya o devrin birçok şairleri, edipleri, tanınmış hanımları gelirlerdi. Onlar arasında Münevver Ayaşlı hanımefendiyle tanıştım, sonra Münevver Ayaşlı hanım bendenizi beylerbeyindeki yalısına davet etti. Orada bir zat konuşma yapacaktı. Bana haber verdi. O şekilde tanıştık sonra onun evinde vefat edinceye kadar da Pazar günleri *Mesnevî* takrir ederdim ve epeyce de dinleyici gelirdi, Mevlânâ'nın torunlarından Celaleddin Çelebi de ailesiyle gelirdi oraya.

Münevver Ayaşlı hanım eski Osmanlı hanımları gibi hakikaten adına yaraşır münevver, uyanık bir hanımdı. Bazı kitapları da vardır eski paşaların, devirlerin hususiyetlerini anlatır.

Bir gün kendisine dedim ki; “Münevver hanımefendi, sizin soyadınız Ayaşlı, Esat Muhlis Paşa'nın da Ayaşlı olduğunu Tâhirü'l-Mevlevî'den duymuştum. Sizin soyadınız oradan mı geliyor?” Güldü ve “Evet, benim kocam belediye sefiriydi ve Esat Muhlis Paşa'nın oğluydu” dedi. Şimdi belediye sefiri kimdi onu hatırlamıyorum yani ismini hatırlamıyorum. Onun oğluymuş. Bu şeyleri Tâhirü'l-Mevlevî merhumun anlattığı bu fıkraları yani Esat Muhlis Paşa hakkındaki benlik davası güden bu fıkraları *Tarih Musababeleri* diye bir kitapta aynen okudum. Demek ki Tâhirü'l-Mevlevî'nin aklında oradan kalmış.

Tâhirü'l-Mevlevî hazretlerinin bahsettiği şahıslardan birisi de Emrullah Efendi isminde, o devrin maarif nazırı. Bu maarif nazırı olduğu sıralarda meşhur Tefvik Fikret de Galatasaray Lisesi müdürüymüş. Emrullah Efendi de o devrin Milli Eğitim Bakanı. Bu Emrullah Efendi çok alim, değerli, dürüst bir insan. Sonra muhafazakar bir Müslüman, halbuki Fikret hayatında, bir dönüm noktası olmuş. Şöyle ki gençliğinde çok dindar, güzel sesle mevlit okurmuş ve onun şiirlerini ihtiva eden kitabın adı “Rübab-ı Şikeste” yahut bazıları “Rebab-ı Şikeste” derler. Kırılmış rebab demek. En güzel şiirleri onun içinde. Orada imanlı devirlerinde, gençliğinde yazdığı şiirlerde; *Allahu Ekber, Allahu Ekber, bir samt-ı ulvî güya tabiat, hâmiş hâmiş eyler ibâdet...* diye sabah ezanını anlatıyor. Sabahleyin herkes uykudayken müezzin Allahu Ekber Allahu Ekber diyor hamuş hamuş eyler ibadet, her şey sessizce ibadet ediyor. Çok duygulu şiirler var. Ondan sonra hakikaten çok hoş giden şiirlerinde mesela bir “Mavi Deniz” var. Kendisi Rumeli Hisarı'nın üstünde oturuyor.

Zaman geçiyor bu şair imanını kaybediyor. Aynı kitapta (Haluk'un Amentüsü) şöyle bir şey var;

*Bir kudreti külliye var ulvî ve münezzehe.
Kutsî ve muallâ ona vicdanla inandım.
Fıtratta tekamül esastır bu kemâle,
Tevrat ile İncil ile Kur'an ile inandım.*

Bu bir kutsal kudret var, ona vicdani inanıyorum, yani Allah'ın varlığına inanıyor. Ama ikinci beyitte; Yaratılıştaki tekamül esastır, ben buna Tevrat İncil Kuran'la inandım. Yani demek istiyor ki, Tevratı Hz. Musa yazdı. Halbuki kutsal kitapları peygamberler yazmaz. Hz. Musa'dan sonra Hz. İsa incili yazdı. O da Tevrat'tan yararlandı. Hazreti Muhammed de geldi o da Tevrat'tan ve İncil'den yararlandı haşa. Kutsal kitaplar Allah'ın eseridir. Allah'ın vahyidir. Demek ki Allah'a inanıyor muvahhit, fakat Müslümanlığı kaybetmiş, ondan sonra da çok hırçın oluyor. Çünkü aynı kitapta inanmak ihtiyacı diye bir şey var, imanımı yitirdikten sonra kendindeki hali anlatıyor. Ne diyor biliyor musunuz; “Bütün boşluk, zaman boş, asuman boş, kalbi vicdan boş, tutunmak isterim bir nokta yok bir...yanımda. Her şey boş” inanmak istiyorum ama inanamıyorum, tutunmak istiyorum önümde bir şey yok ki tutunayım. Allah insana bir şeye inanmak vasfıyla yaratmıştır ister Hıristiyan ol, ister Musevi ol, ister Budist ol, ister Müslüman, bir şeye inan. İnanmadın mı sen bir manevi ruhi vazifeyi yapamıyorsun boşluktasın, işte bu boşlukta olan Tefvik Fikret kavgacı, asabi, herkesi haşlayan, herkesle mücadele eden biri oldu. Geldi Emrullah Efendiyle çatışmaya başladı. Emrullah Efendi, sakın, terbiyeli, imanlı, değerli bir alim, fakat bu da dalgınlığıyla çok meşhur. Şimdi eskiden elektrik yoktu, masanın üstünde petrol lambası yanıyor, siz bilmezsiniz o lambaların bir şişesi vardı. Biz çocukluğumuzda o şişenin üstünden ateş gibi yanan petrolün sıcaklığı ile sigarayı oraya tutunca yanıyor. Ondan sonra selam verirmiş, birisi sanki onun sigarasını yakmış gibi, lambaya selam verirmiş, böyle Emrullah Efendi. Bu Bakırköy'de oturmuş. Oraya eskiden “Bakırköy” derlerdi. Trenle gidip geliyor. Nâzır olduğu halde trenle gidip geliyor. Bir gün trende giderken kalabalık, sıkışık... Yanında iki adam, mendile ihtiyacı olmuş. Kış mevsimiymiş. Elini mendilini çıkarmak için pardösüsünün cebine atmış. Yanındaki adamın cebine elini sokmuş. Orada ufak bir kağıt içinde kestane bulmuş parmakları. “Kızım kestane koydu herhalde” diye almış bir kestane yemiş. Ondan sonra bir daha elini sokup bir kestane daha

çıkarmış, onu da yemiş, ondan sonra bir daha elini sokup bir kestane daha çıkarmış onu da yemiş, üçüncüye sokunca adam demiş ki; “Beyefendi artık onları bırak da çocuğa götüreyim.” Hepimiz anlatınca güldük. Evet. Bir iki fıkrâ. Hocalık yaptığı sırada bizim arkadaşlarımız arasında, hocalar arasında çok acayip, daima insanın dilinde olan hocalar vardı. Bunlardan bir tanesi Emin Hoca isminde birisi. Bu hoca efendi eskiden saraya gidirmiş şehzadelere ders vermiş. Emin Hoca zamanla yaşlanmış tabî. Tâhirî’l-Mevlevî ona çok takılırdı. Derdi ki; “Emin Hoca bir hanımla evleniyormuş, Adam çok yaşlı. Ondan sonra hanımın birçok malı mülkü varmış onların hepsini Emin Hocanın ismine yapacaktı” falan diye takılır. Emin hoca, hepimiz köprüden vapura binerdik, Çengelköy iskelesine kadar gelirdik. Oradan yürüyerek Kuleli Lisesine giderdik. Bir gün Emin Hoca vapura binmiş çok yorgunmuş, arkadaşlarına demiş ki; ben şu aşağı salona ineyim de gidinceye kadar biraz dinleneyim. Siz bana haber verin. Çünkü aşağı yukarı 45 dakika bir saatte gidecek, köprüden Çengelköy’e. Eskiden şirketi Hayriye vapurları vardı onunla. Şimdi bu aşağıya iniyor, arkadaşları da unutuyor. Vapur Çengelköy’e yanaşiyor. Bütün öğretmenler çıkıyorlar. Sonra Kanlıca’ya gidiyor. Orada Kız Lisesi var. Onun öğretmenleri de çıkıyor. Sonra vapur karşıya Bebek’e gidiyor. Bebek’ten tekrar dönüyor köprüye gidiyor. Köprüde iskelenin uzağında duruyor. Çünkü o vazifesini yapmış temizlik yapacaklar. Memurlardan birisi aşağıya inmiş, orada yaşlı bir adam uyuyor. Bu kalkmış, Çengelköy’e geldik mi diye sormuş adama. Adam da; “Ne Çengelköy’ü, vapur iskeleleri dolmuş, saatler geçti.” diyor. Eyvah diyor, o zaman bir kayık çağırıyorlar. Onu alıp Çengelköy’e gidiyor. Tabî o gün dersi yapamıyor.

—Efendim, Hasan Ali Yücel, Nazım Hikmet’i nasıl tanıdınız veya onlarla nasıl tanıştınız? Bu iki zatla ilgili bizlere neler anlatırsınız?

—Hasan Ali Yücel beyin kendisini görmeden önce, Mevlânâ’dan seçerek eski harflerle çıkan *Hayat Mecmuası*’nda yayınladığı rubaileri okumuştum. Kendisinin Mevlânâ’ya karşı büyük bir ilgisi ve sevgisi vardı. Bazıları o adamcağızı yanlış değerlendiriyorlar, aleyhinde konuşuyorlar. Fakat ilim namına şunu söylemek gerekir ki, bu memlekette dünya klasiklerine tercüme yolunu açtığı için Hasan Ali Yücel önemli şahsiyettir. Kültür hayatımıza önemli katkıları dokunmuştur. 1940’larda başlayan bu hareket ölümünden sonra da devam etti. Eflatun’un, Goethe’nin, Puşkin’in eserlerinin yanı sıra Şark İslam Klasikleri de basıldı. O zamana kadar Feriduddin-i Atar’ın *Mantıkü’l-Tayyî*’i İbn-i Arabî hazretlerinin *Füsûsu’l-Hikem*’i Türkçe’ye tercüme edilmemişti. *Mesnevî* de altı cilt olarak o zaman basıldı. Hafız’ın *Divan*’ı, Sadi’nin *Gülistan*’ı gibi bir çok klasik İslam eserleri Hasan Ali Yücel zamanında Türkçe’ye kazandırıldı. Ben şahsen kültürümüze yaptığı büyük katkıdan dolayı Hasan Ali Yücel’i severim. Başka görüşleri beni ilgilendirmez.

Nazım Hikmete gelince... İnsan tuhaf bir varlıktır. Dolayısıyla hayatında ilginç zikzaklar oluyor. Nazım Hikmet benim zihnimde buna örneklerden biridir. Nazım Hikmet komünist bir şairdir. Nazım’ın arkadaşı Cemil Senâî bey ile Maltepe Askeri Lisesi’nde birlikte görev yaptık. Kendisi felsefe hocasıydı. Ben de edebiyat derslerine giriyordum. Çok iyi tanışırdık.Hatta bazen beni evine davet ederdi. Bir gün şöyle bir olay anlattı. “Sokakta Nazım’a rastladım ve dedim ki; sen değerli bir şairsin. Niçin milletimizin düşmanı olan Rus ideolojisini yaymaya çalışıyorsun? Bana şu cevabı verdi; “Cemil, görmüyor musun, ciğeri beş para etmez adamlar mebus oldular, yüksek makamlara çıktılar. Ben de bu yolda yürüyerek önemli bir yere gelmek istiyorum.” Evet bunu Cemil Senâî beyden duydum. Yoksa herhangi başka bir yerde okumuş değilim.

Bir taraftan bakıyoruz, Nazım’ın komünist olmadan önce yazdığı çok mistik şiirleri var, sonradan satıldı. Moskova’ya gitti. —Haşa- “Stalin benim Allah’ım” dedi. Tam anlamıyla sapıttı.

Tevfik Fikret’te böyledir. Açın *Rûbâb-ı Şikest*’yi orada inanan Tevfik Fikret’le inanmayan Tevfik Fikret’i yan yana görürsünüz.

—İbnü’l-Emin Mahmut Kemal, Yaman Dede, Sahâflar Şeyhi Muzaffer Ozak, meşhur Kitâbiyât bilgini Râif Yelkenci...

—İbnü'l-Emin Mahmut Kemal beyin Mercan'daki sohbetlerine devam ettim. Tanınmış şairler, yazarlar ve sanatkarlar oraya geliyorlar, sohbetlere ve musiki fasıllarına katılıyorlardı. Merhum sohbetlerine kadın kabul etmiyor, yalnızca Safiye Ayla hanımefendinin gelmesine izin veriyordu. Bir gün bir konuşma esnasında İbnü'l-Emin Mahmut Kemal beyin toplantılarına devam ettiğimi söyleyince tarih öğretmeni Nazım Paşa (Nazım Çağan); “Aman ne olur, beni de oraya götür” dedi. Ben de üstad İbnü'l-Emin Mahmut Kemal beye; “Bir tarih öğretmeni arkadaşım zat-ı alinizi ziyaret etmek istiyor, müsaade eder misiniz?” diye sorunca, evvela bir düzeltme yaptı. “Tarih öğretmeni değil, tarih muallimi” dedikten sonra tarih muallimi Nazım Paşa'nın konağa dahil olmasına izin verdi. Babası Mehmet Emin Paşa'dan kalan konağa birlikte gittik. Tabi konakta her şey antika. Duvarları yine antika levhalar ve kitaplarla dolu. Üstad soğuktan çok korktuğu için camlar, pencereler sıkı sıkıya kapalıydı. Kendisi de Haziran ayında bile paltosuyla oturuyordu. Antika levhaların hepsi ünlü hattatlara ait. Orada III. Selim'in bizzat elinden çıkan yazma bir divanı bile vardı.

Allah rahmet eylesin, Nazım Paşa fasıl sırasında sürekli duvarlara bakıyordu. Musiki bitince, İbnü'l-Emin, Nazım Paşa'ya döndü, biraz da sert bir sesle; “Sen buraya musiki dinlemeye mi geldin, duvarlarda gezmeye mi?” diye sordu. Paşa kıpkırmızı oldu. İbnü'l-Emin Mahmut Kemal'in hiç şakası yoktu. Kim olursa olsun hiç sözünü esirgemezdi.

Yahya Kemal'le Süleyman Nazif onun hakkında;

Hezâr gıbdâ o devr-i kadîm efendisine

Ne kendi kimseye benzer, ne kimse kendine, demişlerdi.

Yine bir gün kendisini üniversiteye çağırılmışlar. Bir Alman profesörü gelmiş. Dekanın yanında bazı sorular soracaktı. Yetkililer İbnü'l-Emin Mahmut Kemal'e müracaat etmişler, o da bu toplantıya katılmayı kabul ediyor, ileri yaşına rağmen merdivenleri hızlı hızlı çıkarken, birkaç hayta öğrenci “bu moruk ta kim?” diye onun da duyacağı bir ses tonuyla birbirlerine sormuşlar. Üstad kızgın bir yüz ifadesiyle onlara baktıktan sonra, kızarak dekanın yanına gitmiş ve sorulan soruları cevaplandırmış. Tesadüf bu ya, dönerken aynı yerde düşmüş, yüzüğü kırılmış. “Haytaların nazarı değdi demiş.”

Kendisi nazara çok inanırdı. Bir defasında Yakacık'tan dönerken yine düşmüş. Bir yeri incinmediği halde kendisi kalkmamış, birilerinin gelip kaldırmasını beklemiş. Bakmış gelen yok kalkmış, yürümüş. Yürürken de bir şey olmadığı halde topallıyormuş. Güya; “Şu moruğa bakın, düştü, kalktı” derler ve nazar ederlermiş. Bunu bizzat kendisinden dinlemiştim.

Demokrat Parti zamanında polis müfettişliği yapan bir arkadaşım vardı. Adı Abdullah. Ağabeyi Nedim Öktem aynı partiden milletvekiliydi. Bir gün İbnü'l-Emin Mahmut Kemal bey, bu arkadaşına bir görev vermiş. O da bu görevi herhalde ihmal etmiş. O günler de idi. Arkadaşla Beyazıt Camii'ne gitmiştik. İkinci namazını kıldık. Camiden çıkarken İbnü'l-Emin'i gördük. Hemen yanına gittik. Üstad arkadaşını görünce dedi ki; “Bak Abdullah, insan sözünün eri, bilmem neresinin berberi olmalıdır.” Evet, evet camide söyledi bunu. Şakası yoktu, hemen küfürü basardı. Ama çok faziletli bir alimdi.

Hüseyin Sîret bey onun, “Son Asır Türk Şairleri” isimli eserinden bahsederken diyordu ki; “Benim hakkımda çok hüsn-i cemel sahibi bir delikanlıydı ama namusluydu, demiş. Yahu böyle yazılır mı?”

Yaman Dede'yi sormuştunuz. Yaman Dede, asıl adı “Diyamandı” olan bir Rum'du. Kızımın edebiyat hocasıydı. Zaten giyaben de tanıyor, şiirlerini okuyordum. Allah'ın lütfuyla Müslüman oldu. Mevlânâ'ya tam anlamıyla gönül verdi. Ne zaman Mevlânâ'dan söz açılrsa ağlardı. Zaman zaman da evine giderdim. Hanımı da emekli bir edebiyat öğretmeni idi. Yahya Kemal onun için şu beyti söylemiştir:

Yüz sürdü bâk-i pâyine çok müslüman dede

Mollâ-yı Râm görmedi sende Yaman Dede.

Şimdi gelelim diğer iki dostuma... Muzaffer Ozak efendi ve Râif Yelkenci... Allah rahmet eylesin her ikisi de yakın dostumdu. Daha öncede belirttiğim gibi Tâhirü'l-

Mevlevî'ye beni Hulusi efendi göndermişti. Dükkanı dışarıdaydı. Geçerken beni çağırır, beğendiği benimde ilgimi çekecek bir kitap olursa; "Al şunu git, parasını sonra verirsin" derdi. Bir defasında, *Hayâtü'l-Hayvan* isimli bir kitabı vererek; "Yavuz Sultan Selim zamanında Türkçe'ye çevrilmiş çok kıymetli bir kitaptır" dedi ve bana verdi. Muzaffer Ozak hoca bana da Hindistan'da basılan *Mesnevî* şerhini verdi. Kendisi çok yakın dostumdu. Hatta Amerika'ya gittiği zaman bile oradan arardı. O zaman bendeniz Tâhirü'l-Mevlevî şerhini hazırlıyordum. "Ben o şerhten çok istifade ettim. O da Ankaravî hazretlerinden çok istifade etmiş." diyerek Tâhirü'l-Mevlevî şerhine devam etmem için beni teşvik ederdi.

Efendim, bu bahis çok uzadı ve uzar gider de. Siz istediniz diye kendimden bahsediyorum. Bendeniz sadece Hz. Mevlana yolunda onu Mesnevî'sini dostlarımla yıllardır yapı geldiğim gibi Mesnevî dersleriyle paylaşmaya çalışıyorum. Cenâb-ı Hak ne kadar müsaade ederse bu dersleri devam ettirmeye çalışacağım. O bana ne zaman "Gel" derse "Eyvallah, semi'nâ ve eta'nâ" diyeceğim.

İlim bir lücce-i bi-sahildir;
Anda âlim geçinen câhildir.

"İlim bir kayısı olmayan denizdir, orada ben biliyorum diyen cabildir" sözü gereği, cahil olduğumu biliyorum. Ne gariptir ki böyle cühelâ devrinde beni adam yerine koyup geliyorsunuz.

—Esağfirullah efendim. Şu sorunun cevabını da alınca Mevlânâ ve *Mesnevî* üzerine konuşalım. Bu kadar ilim ve irfan çevreleriyle içli dışlı olarak, neredeyse bir asra tanıklığınız var. Yukarıda kitaplardan da bahsettiniz. Sanırsız büyük bir kütüphaneniz olsa gerektir. Biraz kütüphanenizden bahseder misiniz?

—On bin civarında kütüphanemde kitabım vardı. Hepsini Fatih Üniversitesi'ne bağışladım. İçlerinde Osmanlıca, Farsça, Türkçe, Fransızca ve Rusça eserler bulunuyordu. Bir ara Rusça'ya merak salmıştım. Akşehir'de bulunduğum sıralarda "Hocasız Rusça" diye bir kitap getirttim. Bu kitaptan çalışarak Tolstoy'un eserlerini aslından okuyacak kadar Rusça öğrendim. Sonra Puşkin'in Erzurum Seyahatnamesi'ni okudum.

—Efendim, bu gün Hz. Mevlânâ'yı ve eseri *Mesnevî*'yi nasıl anlatabiliriz. Hz. Mevlânâ nasıl bir insandı, kitabı *Mesnevî* nasıl bir kitaptır?

—Hz. Mevlânâ'nın büyük bir veli olduğunu söylemiştim. Fakat o aslında büyük bir şairdir de. Düşününüz ki, *Mesnevî*'sinde yirmi beş bin beyit, *Divân-ı Kebir*'inde yetmiş bin beyit var. Mevlânâ üslubu itibarıyla, konuları çok tesirli ve açık olarak söylüyor. Tasavvufa ait hangi kitabı hangi dilde, -Fransızca, İngilizce Almanca, Türkçe tasavvufa ait kitapları-elinize alın ve karıştırın göreceksiniz ki, *Mesnevî*'den bazı beyitler alınmıştır. Çünkü her konuyu gayet güzel açık bir şekilde anlatmasını bilen büyük bir şairdir Mevlânâ. Müslümanları ilgilendiren her konuya değinmiştir. Mesela, *Mesnevî* de bu zamana kadar gelen ve İslam memleketlerinde mevzu olan bazı konular var. Mutezilenin kaderi inkar etmeleri gibi. Mevlânâ bu tür inançları açıklıkla işliyor ve reddediyor. Hangi konuya temas etse, o konuyu hoş bir şekilde ifade ediyor. Diyebilirim ki, sadece ben söylemiyorum tasavvufu uğraşan batılılar da bunu söylüyor. Mesela Nicholson diyor ki; "Eğer Hz. Mevlânâ gelmeseydi ve *Mesnevî* yazılmasaydı, tasavvuf aleminde büyük bir boşluk olurdu" Mevlânâ'nın kişiliği de böyle, eseri de böyle .

Mesnevî'de bazı hikayeler vardır, bazı hakikatler vardır. İnsanı ruhen yükseltecek, insanı insan yapacak tabiatlar, davranışlar, güzellikler vardır. Bunların hepsi *Mesnevî*'de toplanmıştır. Okuyucuyu hikayeleri okurken hiçbir şekilde sıkılmadan, hikayeden hissesine düşeni alsın diye. Yoksa *Mesnevî* bir hikaye kitabı değildir, *Mesnevî* bir hakikat kitabıdır. Tasavvufun özüdür. Onun için bir insanın insan olması, gerçek yararlı bir insan, faydalı bir vatandaş olması için *Mesnevî* okuması lazımdır. *Mesnevî*'de her şey vardır. *Mesnevî* adeta bir tasavvuf ansiklopedisi gibidir. Her konuyu işlenmiştir. Sabırla ve dikkatle okuyan ondan çok yararlanır. Ama şunu da itiraf etmek lazımdır ki, herkes *Mesnevî*'yi anlayamaz. Nitekim Mevlânâ da *Mesnevî*'nin birinci cildinde, önsözde, "Rûhen gelişmemiş kişiler *Mesnevî*'yi ellerine almasınlar" diyor. Ben bunu şahsen denedim, akrabalarımından yakınlarımdan hatta

öğretmen olan kişilere *Mesnevî* verdim, bir iki saat okuyup iade ettiler. “Bundan bir şey anlayamadık” dediler. Gönülleri uyanık değil. Nasıl Mevlâna, insanı kamilin sembolü olan ney’in ağzından söyler ve “içi yanmamış kimse bizim derdimizi anlayamaz” derse, *Mesnevî*’yi anlamak ve ders almak için de gönül sahibi olmak lazımdır. Gönül sahibi olan bir kimse ondan çok şey öğrenir. Bütün velilerin eserleri böyledir ve değerlidir.

Hatta Mevlânâ’yı ve *Mesnevî*’yi sevenler, “Mevlânâ hakkında ne söyleyeyim, o bir peygamber değildir, ama kitabı vardır” derler.

Mevlânâ’ya gelince; şunu belirteyim ki, Mevlânâ, Mevlevî değildir. Mevlevîlik Hüsameddin Çelebi ve Sultan Veled tarafından tesis edilmiştir. Mevlânâ, babasının tarikatındandı. Babası da büyük veli Necmeddin-i Kübrâ Hazretlerinin tarikatındandı. Onun için Hz. Mevlânâ Kübreviyye tarikatına mensuptu. Fakat Mevlânâ aslında tarikat taraftarı değildir. “Bizim tarikatımız, tarikat-ı Muhammediyyedir, bizim yolumuz ilahi yoldur.” der. Yanlış anlaşılmasın, Mevlânâ zaman zaman *Mesnevî* de, bozulmuş, Muhammedî yol dışına çıkmış bazı tarikat mensuplarını teşhir eder. İki genç hikayesi buna bir örnektir. Ama ona nispetle kurulan Mevlevîlik tarih boyunca çok feyizli bir tarikat olmuş, Mevlevî dergahlarından nice şairler, musikişinaslar ve alimler yetişmiştir.

—Eskiden *Mesnevî* dersleri camilerde veriliyordu. Günümüzde bunu nasıl devam ettirmek gerekir. Mevlânâ ve Mevlevî kültürü bugünün insanlarına nasıl aktarılmalı?

—Hz. Mevlânâ’nın ifadelerindeki güzellik, açıklık ve sadelik eskiden beri herkesin dikkatini çekmiştir. O’nun tam anlamıyla Muhammedî yolu takip etmesi kendisine büyük bir rağbet kazandırdı. Diğer İslam ülkelerinde *Mesnevî*’yi makamlarla okuyup kendilerinden geçiyorlar. Bizde ise mesnevîhanlar camilerde dersler verirler, onlar da müezzinler gibi Evkaf’tan maaş alırlardı. Tâhirü’l-Mevlevî en son mesnevîhanlardandı. Süleymaniye ve Lâleli camilerinde ikindi namazını müteakip *Mesnevî* dersleri veriyordu. Merhum vefat etti. Aradan yıllar geçti. Çelebi Celaleddin Efendi bu vazifeyi bendenize verdi, mesnevîhan diye.

Biz velilerin hepsini mübarek insanlar olarak kabul ediyoruz. Ben Hz. Mevlânâ’ya gönül verdim diye Abdülkadir Geylânî, Ahmed Rufâî gibi diğer büyük velileri görmezlikten gelemem. Abdülkadir Geylânî hazretlerinin sohbetleri de *Mesnevî* kadar feyizlidir, faydalıdır. Sizin de belirttiğiniz gibi bu gün insanların *Mesnevî*’ye çok ihtiyaçları vardır. Öncelikle münevver bir Diyanet Reisi’nin, âlim ve ârif hocaların bu konu ile ciddi olarak ilgilenmeleri gerekir diye düşünüyorum. *Mesnevî* dersi vermeye niyetli olan kimse cahil ve kötü niyetli olursa Mevlânâ’nın ifadelerini yanlış istikamette yorumlayarak faydalı olacağı yerde zarar verebilir. Gerçek Mevlevî dervişi bulmak gerekiyor. Heyhât bu ocak sönmüş, âşıklar kaybolmuş. Daha önce de söyledim;

*Bir mevsîm-i baharına geldik ki âlemin
Bülbül hâmiş, havuz tebi, gülistan harâb.*

Evet, bu gün biz böyle bir devri yaşıyoruz. Naçizâne ifade edeyim ki, Ötüken’in yayınladığı *Mesnevî Tercüme ve Şerh*’ni bendeniz on dokuz yılda hazırladım. Tabii ki, Allah lütfetti; yoksa ben kim oluyorum. Herkesin anlayacağı şekilde beyitleri açıklarken, şerhlere bakarak bazı kelimelere izahlar koydum. Bunu, okuyucu diğer şerhleri karıştırmamasın, rahat anlansın diye koydum. Allah’a şükürler olsun ki şimdi bunlar okunuyor. Tanımadığım insanlar telefon ediyorlar; “Efendim, kitabınızı okuduk, çok istifade ettik, çok memnun kaldık” diyorlar. Bunlar da bendenizi sevindiriyor. Artık öte tarafın ışıklarını görüyorum. Fakat bu manevî hizmet bana büyük bir haz veriyor. Benim için bir mükafat oluyor.

—Efendim, *Mesnevî*’nin yedinci cilt meselesi, oldum olası konuşulan bir mevzudur. Bir otorite olarak konuyu bir de size soralım istedik. Bu hususta bizlere neler söylemek istersiniz?

—*Mesnevî* altı cilttir. Yedinci cilt uydurmadır. Hayrete şayan bir husustur ki, Hz. Mevlânâ’nın bu kadar sevildiğini, *Mesnevî*’nin son derece rağbete mahzar olduğunu gören bazı dalalet sahipleri, milleti kandırmak için o mübarek zatın ağzından bir “yedinci cilt”

uydurmuşlardır. Halbuki adı geçen ciltteki ifade tarzları Mevlânâ'nın olmadığı gibi anlatılan konular da İslâmî değildir. Dolayısıyla yedinci cilt uydurmadır. Asıl *Mesnevî* altı cilttir.

Mesnevî'yi en güzel şekilde derleyip toplayan İngiliz müsteşrik Nicholson altı cilt olarak yayınlamıştır. Ne yazık ki, daha sonra gelen bazı bilginlerimiz de bu konuda yanılmışlardır. Bunlardan biri de Nahîfî'dir. *Mesnevî*'yi Farsça'dan Osmanlı Türkçe'sine nazım yoluyla tercüme eden Nahîfî'nin yedinci cilt konusunda hataya düştüğünü –maalesef- üşenmeden Türkçe'ye çevirdiğini görüyoruz. Bu Türkçe nüsha 1851 senesinde ta'lik yazı ile Mısır'da Bulak Matbaası'nda basıldı. Ayrıca bu kıymetli eseri Doktor Amil Çelebioğlu bugünkü dile çevirdi. Aslıyla beraber Sönmez Yayınevi tarafından da 1967 yılında yayımlandı.

Ankaravî Rusuhî Dede, daha önce Bayramî tarikatının şeyhi iken Hz. Mevlânâ'ya hayran olarak Mevlevî tarikatına girdi. Sonra İstanbul'da Kulekapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tayin edildi. 1631'de vefat etti ve şeyhlik yaptığı mevlevîhanenin bahçesine defnedildi. Bu güne kadar yazılan Türkçe *Mesnevî* şerhlerinin en güzeli sayılan ve bu yüzden “Hazret-i Şârih” diye yâdedilen bu zatın şerhinden İngiliz müsteşriki Nicholson da İngilizce *Mesnevî* şerhi yazarken çok faydalanmıştır. Hem derin bir bilgin, hem inandıklarını yaşayan büyük bir şeyh olduğu için onun şerhi yüzyıllardan beri *Mesnevî*'yi sevenler ve onun anlaşılması zor beyitlerini anlamak isteyenlere rehber oldu. Ne yazık ki, dili Arapça ve Farsça kelimelerle çok yüklü olduğundan bu gün herkes bu şerhten gereği gibi yararlanamıyor. Hz. Şârih, Muhyiddin Arabî ile İbn-i Fârız hazretlerinin çok etkisinde kaldı. İsmâil Ankaravî hazretleri *Mesnevî*'nin altı cildini de tam olarak şerh etti. Bu altı cilt hem Mısır'da Bulak Matbaası'nda hem İstanbul'da 1872 yılında basıldı. Ankaravî hazretleri bilmediğimiz bir etkiyi Mevlânâ'ya ait olmadığını daha önce belirttiğimiz uydurma yedinci cildi de şerh etme zahmetine katlandıysa da bu sahte cildin şerhi basılamadı. Tahran Üniversitesi Profesörlerinden Bediüzzaman Fîrûzanfer merhum bu eserin Mevlânâ ile ilgisinin olup olmadığını ispat etti.

Hz. Şârih gibi Ferruh Efendi, Tokat Mevlevî şeyhi Hafız Mehmed Emin Efendi, Enderun'da yetişen ve 1836'da İstanbul'da vefat eden Şakir Mehmed Efendi ve emsali bilginlerin bu sahte cildi Mevlânâ'nın sanarak tercüme etmeleri, onların Mevlânâ'ya gönülden bağlı olduklarının işaretidir. Akıllarını, muhakemelerini kullansalardı bu esere rağbet etmezlerdi. Onlar “Mevlânâ” adını duyunca hayranlıklarından ötürü onu benimsediler ve eserdeki kusurları göremez oldular. Onlar da Hz. Şârih gibi Mevlânâ adını taşıyan bahçenin dikenlerini gül diye kokladılar.

İşte Tâhirü'l-Mevlevî merhum, Ankaravî hazretlerinin şerhini Türkçeleştirerek şerhini yazmaya başladı. Onun da beşinci cildinin başından birkaç sayfa yazıldı, orada kaldı. Tâhirü'l-Mevlevî vefat etti. Dolayısıyla eser çıkmadı. Aradan yıllar geçti, bunu fakire havale etteler. Önce tereddüt ettim. Çünkü Tâhirü'l-Mevlevî benim hocamdı. Ben hocamın yarıda kalan eserini nasıl tercüme edebilirim, nasıl şerh edebilirim diye tereddüt ettim. Sonra bunda bir hikmet vardır, dedim. Rahmetlinin bir feyzi söz konusudur, dedim. Yıllar önce bu eseri şerh ettim. Altı cilt halinde hazırladım ve *Divân-ı Kebîr*'den de bazı örnekleri içine aldım bu eseri Şamil Yayınevi'ne verdim. Tamamı on sekiz cilt olan şerhin on dört cildini daha önce, geri kalan dört cildini de nihayet geçen yıl yayınlamadılar.

—Efendim, bir de *Mesnevî*'de geçen ve kimilerince tenkit edilen bazı açık saçık hikâyeler var. Bu hususu bize nasıl değerlendirirsiniz?

—Evet, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde bazı bu kabilden hikâyeler var. Mevlânâ bu hikâyelerle ilgili der ki; “Benim açık saçık yazışım, açık saçık ortaya döküşüm, bir şeyler öğretmek içindir.” Bu hikâyeleri Mevlânâ'nın bu sözleri ışığında okumak lazım. Buna edebiyatta “Realizm” denir. Realistlerin çoğu edeb-i kelâma riâyet etmezler. Eski İtalyan şairlerinden Boccacio'nun *Dekameeron* adlı eserinden rahibelerin gizli fuhuşlarını bütün açıklığı ile yazması, realist bir hikayeci olarak takdir edilirken; Mevlânâ'nın tenkide uğraması manidardır. Mevlânâ sırf ders vermek için bir eşek hikayesi yazmıştır. Bir cariyenin şehvetini daha dikkat çekecek bir şekilde ortaya koymak için, insandaki suffî arzusunun insanı nerelere kadar götüreceğini anlatmak için, o hikâyeyi *Mesnevî*'ye koymuştur.

Mesnevî'sinde fazla değil iki-üç hikaye anlatır böyle. Nitekim hikayeyi anlatırken bir beytinde aynen şöyle demektedir; “Şehvet meyli, şehvet arzusu gönlü sağır ve kör yapınca, eşeği bile Yusuf gibi nurdan meydana gelmiş bir ay parçası gibi gösterir.”

Nitekim bu hikaye Latin yazar Apuleius'un Kültür Bakanlığı tarafından “*Altın Eşek*” adıyla Dünya Klasikleri arasında dilimize çevrilen hikayesine çok benziyor. Mevlânâ, *Kelile ve Dimne*'den birkaç hikaye aldığı gibi belki o devirde konuşulagelen bu hikayeden de yararlanarak halkı eğitmek istemiştir.

—Efendim, Mevlânâ üzerine zaman zaman bazı tartışmalar ortaya çıkarıldı. Biz bu hususlarda sizlerin görüşünü almak istiyoruz. Hz. Mevlânâ ile ilgili söylenen, Türk değildi, Moğol ajanıydı vs. gibi ithamlara neler söyleyeceksiniz?

—Öncelikle Hz. Mevlânâ'ya bu gibi ithamlarda bulunanların vesikalı konuşmaları lazım. Mevlânâ; “Aslen Türkest egerçi Hindî guym” Yani “Her ne kadar Farsça söylesem de benim aslım Türk'tür” diyor. Yazma Mevlânâ divanlarının hepsinde bu var. 1960 senelerinde başladım, Hz. Mevlânâ'nın iki bin küsur rubâisini topladım. Yazma ve baskı divanlarını araştırdım. Hatta Prof. Schindler bile bana fotokopiler gönderdi. Bunların hepsinde bu rubâî vardı. Aksine “*Ne olursan ol yine gel*” rubâisi Mevlânâ'nın değildir. Bu beyit ne yazma nüshalarda ne de basma nüshalarda var.

Moğol ajanı iddiasına gelince; bu fikir tamamıyla saçmadır. Mevlânâ'ya Moğol ajanı demek çok yanlış. Bazı kişiler milletin tanıdığı sevdiği zevata çamur atarak şöhret sahibi olmak istiyor. Bu çok kötü bir davranış. Şimdiye kadar hiçbir kitapta ve hiçbir yerde böyle bir şeye rastlamadım. Bu hususta çok fazla söze ihtiyaç yok. Kim ki bunu iddia ediyorsa, indî mütalaalardan vazgeçip vesika göstermesi lazımdır vesselam.

—Efendim, *Mesnevî* üzerine de bazı şeyler söylenmişti malumunuz...

—Biliyorum, *Mesnevî*'nin girişinde ifade edilen; “Bu kitap Rabden inmedir, Mağz-ı Kur'an, Kur'anın özü, ruhu” gibi ifadeler.... Şimdi Peygambere vahyedilir, ilham ise layık olan herkese gelir. Vahiy yalnız peygamberlere gelen ilahî sestir. Bendeniz Edebiyat hocası olmam hasebiyle bütün dünya edebiyatını tetkik ettim. Hayatımı bu işe vakfettim. Alman şairlerinden Schiller'in, Fransızca'dan okudum tercümesini, “*Dünyanın Taksimi*” diye bir

şiri var. Şiirde şöyle bir durumdan bahseder; Allah kainatı yarattı ve herkese hissesini verdi. Krallara taç, taht, saraylar verdi. Çiftçilere tarlalar, çiftlikler verdi. Tüccarlara mal, emtia verdi. Elinde bulunan bütün her şeyi dağıttı. Nihayet uzaktan bir adam geldi. Bir şairmiş, “Ya Rabbi bana da nasip” demiş. Allah Teâlâ da; “Kulum bütün nimetleri dağıttım, sana verecek bir şey kalmadı” cevabını vermiş. Adam mahzun olarak geri dönüp giderken merhametlilerin en merhametlisi olan Allah, adama “Gel gel, ben sana krallara vermediğim bir şeyi vereceğim. Sana ilham vereceğim, bu sayede istediğin zaman benim yanıma gelebilirsin” demiş.

Yani peygamberlere verilen vahiydir. İnsanlara, özellikle de şair ve duygulu kimselere verilen ilhamdır. Herkese verilebilir bu. Mevlânâ da “*Bana vahiy edildi*” demiyor, “*Bana ilham edildi*” diyor. Eğer ilhama mahzar olmasaydı o kadar beyti yazamazdı. *Divân-ı Kebîr*’de 70 bin beyit var. Allah ona büyük bir kaynak vermiş. Bendeniz 4 bin 400 beyit seçtim, topladım, dört cilt halinde neşredildi.

Bakin Kur’an Allah kelimidir. Her ne kadar peygamber ağzından söylenmişse de vahiy yoluyla Allah’tan gelmiştir. Hz. Mevlânâ der ki; “*Her ne kadar peygamberin dudağından dökülmüşse de; kim ki Kur’an peygamberin eseridir derse kafirdir.*” *Mesnevî*, ilâhî bir ilham ve kendini Hakk’a vermiş, Allah’ı kendinde bulmuş, büyük bir velinin eseri olduğu için adeta Kur’anı anlamakta bize yol gösteriyor. Nitekim, İsmail Hakkı Bursevî Kur’an’ı tefsir etmiştir, hep *Mesnevî* ile tefsir etmiştir. Bu meâlde *Mesnevî* Kur’an’ın özüdür, yoksa haşa başkalarının kastettiği mana kendilerindir.

—Hz. Mevlânâ’nın Şems-i Tebrizî’ye olan aşırı düşkünlüğü de dile dolanmıştı. Bu hususta ne dersiniz?

—Şems kayboldu diye Mevlânâ deli divâne oldu, perişan oldu. O’nun aşkıyla *Divân-ı Kebîr*’indeki her şiirinde Şems, Şems...der. Biz insanlar, görünen bedenlerimizden ibaret değiliz. Biz üstün bir varlığız. Bizde diğer yaratıklarda bulunmayan farklı bir yön Nefha-i ilahi, bir emanet-i ilahi vardır. Bu görünen sadece bedenimizdir. Ne diyor Yunus: “Bir ben vardır bende, benden içeru” Hz. Mevlânâ da bir beytinde; “Şunu anladık ki biz şu görünen bedenden ibaret değiliz. Bu bedenin ötesinde Allah’la beraber yaşıyoruz” Binaenaleyh, Dünyada gördüğümüz bütün eserleri insan inşa etmiştir. İşte bazı insanlar iki kardeş birbirini sever, iki arkadaş erkek kız birbirlerine çok yakın olurlar, dost olurlar. Bu arkadaşlıkta dostlukta başka şeyler aramak kötü bir yaklaşımdır. Bu yakınlığın sebebi bizlerde bulunan ilahi emanetlerin birbirlerinden hoşlanmasıdır. Biz aslında birbirimizi iç varlığımızla seviyoruz, hoşlanmamız bizden değildir. Bu yüzden Şems Mevlânâ’nın aynası oldu, Mevlânâ da Şemsin aynası oldu. İkisi de birbirlerinin aynasında Hakk’ı müşahade ettiler. Hz. Peygamberin “Mü’min mü’minin aynasıdır” buyurduğu gibi. Mü’minler karşı karşıya geldikleri zaman adetâ ayna gibi birbirlerini görürler. İşte bu gönül yakınlığını, ayrılmaz dostluğu ve kardeşliği ortaya çıkartır.

—Efendim, Mevlânâ’nın hayatına baktığımızda o, Şems-i Tebrizî ile bir değişiklik yaşamış gibi görünüyor. Hz. Şems’in Hz. Mevlânâ üzerinde ne gibi bir tesiri olmuştur?

—Şimdi, Şems gelmeden evvel Hz. Mevlânâ tam bir müderris, şeriata çok bağlı bir fakih idi, Şems de büyük bir alim büyük bir mutasavvıftı. Fakat onun bazı rindâne edaları, bazı gösterişi sevmeyen davranışları vardı. Onlar Mevlânâ’nın üzerinde tesir yaptı, fakat Mevlânâ’yı öyle sanıldığı gibi şeriatın ayırmadı. Mevlânâ tam manasıyla şeriat yolundadır. Hz. Mevlânâ bunu teyit için der ki; “*ben yaşadığım müddetçe Kur’an’ın kulu kölesiyim, Hz. Muhammed’in ayağını bastığı yerin toprağıyım.*” Böyle bir kişi şeriatın dışında olamaz. Yalnız, Şems’in tesiriyle rindâne bir edâ kazandı ve *Divân-ı Kebîr*’deki coşkun şiirleri söyledi. Semâya başladı, bunlar Şems geldikten sonra oldu. Şems de büyük bir zat, yalnız anlaşılmasın. Onun *Makalat* isimli bir kitabı vardır. *Makalat*’a bakıp da Şems’i içindekilerle kıyaslamayın. O kitaba sonradan bazıları tarafından ilaveler yapılmış, içerisinde Şems’e ait görüşler var, fakat Şemsî yanlış anlatıyor, onu okuyunca Şems sanki acayip bir adam, tuhaf bir derviş gibi geliyor. Halbuki o, Mevlânâ’nın dostu ve onun gibi tamamen şeriatın

yolundadır. Her ikisi de peygamberin aşığı iki velidir. Mevlânâ Şems'de, Şems'de Mevlânâ'da kendini bulmuştur.

—Mevlânâ Şems'de ne buldu. Acaba gerçek zahidliği, dünyayı bir yana bırakmayı ve dünyanın geçiciliğini mi buldu?

—Şems'de her şeyden önce Cenab-ı Hakk'ın sevgisini sezdi. Ve “*Şems bir babâne idi*” diyor. Onun için biraz önce arz ettiğim gibi, Şems, şeriâtin dışında bir sufi değildi. Bazı hareketleri yanlış aksettiliyor. İşte Mevlânâ'yı da bu yanlış aksettirmeye uydurarak, gerçek Mevlânâ'yı gizlemek istiyorlar. İkisi de tamamen Muhammedî yolda, ikisi de tamamen İslami akideleri taşıyan birer veli idiler. Yalnız onların bir takım halleri, şeriata ve şeikle çok bağlı bazı kişiler tarafından yanlış tefsir edilerek, etrafa yanlış anlatılmıştır. Benim şahsi kanaatim bu yöndedir.

—”Mevlevîlik içinde Şems ve Veled kolu vardır. Her iki kol da ayrı ayrı anlayışları barındırmaktadır” denilir. Bu konu da ne düşünüyorsunuz?

—İnsanlar kendi meşreplerine kendi inançlarına göre gerçeği çekip götürürler. Şimdi, Mevlevîlik içinde “Şems kolu”, “Veled kolu” diye iki ayrı koldan, iki ayrı anlayışın bahsedilir. Hatta, Şems kolu mensupları, akşamları çeker, demlenir, adeta Bektâşî gibi yaşar denilir. Bunların Mevlevîlikle alakası yoktur. “*Gel İster Mecâsî, ister putperest, ne olursan ol gel*” sözünü, Mevlânâ'ya ait olmadığı halde onunmuş gibi gösterenler olduğu gibi, halkın nazarında Mevlânâ'yı gözden düşürmek için, Mevlânâ'yı diğer velilerden koparmak için, uydurulmuştur bunlar. Mevlevîlikte aslında, varolan “Şems kolu” ve “Veled kolu” Muhammedî yolda olan mevlevîlerin farklı hallerinin tezâhürleridir. Kimi zâhid meşrep temkin ehli, kimi rind meşrep sekr ehli. Mesela, Mevlânâ'nın torunlarından Ulu Ârif Çelebi, bir ara İran'a gitmiş ve orada içkiye alışmış, bu onun şahsî bir halidir. Bunu Şems kolu mensubudur diye isimlendirmek ve yaptıklarını Mevlevîliğe hamletmek doğru bir şey değildir. Bir de 1826 yılında Bektâşîliğin lağvinden sonra Mevlevî dergahlarına sızan Bektâşîlerin Mevlevîleşmesini ve hallerini ayrı değerlendirmek lazımdır. Onların yaptıkları kendilerini bağlar tüm Mevlevîlik tarihini değil.

Tekrar ediyorum Mevlânâ, diğer veliler gibi sünnet-i seniyye'ye tamamıyla bağlı tam bir İslam sûfisi, büyük bir insan, büyük bir velidir. Hakkında söylenen laubâlikler hep uydurmadır.

—II. Mahmud döneminde Bektâşîliğin lağvedilmesi ve Bektâşîlerin Mevlevîliğe sızmasıyla Mevlevîlik bu yönde nasıl etkilenmiştir. Yani rind meşrebe kayış bu tarihten sonra mıdır?

—Daha evvel başlamış bu durum. Eskiden, Hz. Peygamberden hemen sonra, onun işaret ettiği gibi yetmiş üç fırka ortaya çıkmıştır. Sadece bunlardan bir yol, ehl-i sünnet yoludur. Ötekiler sapık yoldur. Mevlevîlikte de durum böyledir. Bektâşî tekkelerinin kapatılmasından sonra iş büsbütün çığından çıkmıştır. Bektâşî dedelerinin bazıları canlarını kurtarmak için Mevlevî dergahlarına sığındılar. Ve Mevlevî dedeleri de onların tavırlarından etkilendiler. Ben yakın zamanlara kadar öyle Mevlevî büyükleri tanyorum ki, “*Sarhoş olmamak şartıyla içki içmek günah değildir*” derlerdi. Hz. Mevlânâ öyle mi idi? O'nda rindâne bir eda vardı, fakat bu şeikle bağlı kalmamayı teşvik eden bir eda idi. Zühdün tamamıyla içinde olan bir eda. Herkes bunu anlayamaz. Mevlânâ der ki “*Biri bana sordu: Aşkklük nedir diye. Ona dedim ki: Benim gibi olursan anlarsın*” Mevlânâ *Dîvân-ı Kebîr*'de; “*Bazı coşkunklukla söylediğim sözlerden bazen pişman oluyorum fakat ne yapayım ki, kader yolunu kesti*” diyor. İşte o coşkun şiirler Şems'in tesiri ile söylenmiştir. Fakat coşkun şiirlerde ne şeriata aykırı bir hal vardır ne de tasavvufa. Sadece Tasavvuf içinde vahdet-i vücût görüşünün terennümü vardır. Yoksa hiçbir zaman Mevlânâ şeriata aykırı şiir söylememiştir. Şeriata aykırı bir şiir varsa o Mevlânâ'nın değil, uydurmadır. Nitekim İranlı bir şair olan Hidayet Han, Mevlânâ'nın eseri *Dîvân-ı Kebîr*'in içine Hz. Mevlânâ'ya ait olmayan Alevî, Şii sözleri doldurmuş, Mithat Baharî Hazretleri de zamanın Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in emriyle bu kitabı “*Dîvân-ı Kebîrden Seçmeler*” adı altında olduğu gibi tercüme etmiş, orada sık sık “Ali şöyle idi, Ali böyle, Ali... Ali... Ali...” der. Kitabı okuyanlar da: “*Mevlânâ Alevî*

imış, Mevlânâ da Bektâşiler gibi imiş” demişlerdir. Hayır efendim, onlar Mevlânâ'nın şiiirleri değildir. Hülâsa Mevlânâ, sık sık ifade ettiğim gibi Muhammedî yolda kendini peygamberin kulu kölesi gören ve hayatını bu yolda şekillendiren diğer İslam velileri gibi bir velidir.

Şunu da burada aktarmak isterim. Sahaflarda kitapçılık yapan Raif Yelkenci isimli dostum, bir gün bana Mısır Mevlevihânesi şeyhinin hatıralarını verdi. Yeniçeri ocağının lağvından sonra yaşamış biri. Diyor ki; “Bu ocak lağvedildikten sonra bu ocağın manevî mimarı olan Bektâşî tekkeleri de kapatılmış ve bazı Bektâşî babaları takibâta uğramış, bazıları asılmıştı. İçiyorlar, başka türlü işleri var. Evlenmiyorlar, bunu İslam adına etrafa yayıyorlar. Bektâşiler Viyana'ya kadar giden ordunun özünü oluşturmuş, Bulgar bahçelerinden Yeniçeriler geçerken aldıkları üzümün yerlerine paralarını takmışlar. Böyle iyi dönemi olmuş. Sonra dejenere olmuş. Bir çokları da lağvedilince Mevlevî tekkelerine sığınmış ve onların Muhammedî adetlerini bozmuş. Çok Ünlü bir Mevlevî “Evrâd-ı Mevlevîye”de Hz. Ali dışında Hulefâ-i Râşidîn'in üç büyüğünün isimlerini silmişti. Bunlar Mevlânâ'yı başka tarafa çekiyorlardı.

—Son zamanlarda Mevlevîlik-Alevîlik birbirinden ayrılmaz bir bütünmüş gibi bir görüntü verme gayreti var. Bu hususun tarihi geçmişti nasıldı. Özellikle Hz. Mevlânâ'nın Alevîlik ve Şîa'ya bakışı nedir. Hülâsa Hz. Mevlânâ ve Alevîlik hakkında neler söylemek istersiniz.

—Hz. Mevlânâ'nın şiiirleri arasına, Mevlânâ'ya ait olmayan bazı şiiirler karışmıştır. Bu şiiirler, müfrit Şiiir'lerden İsmailiyye Mezhebi'nde bulunan şiiirlerin Ali'yi tanılaştıran şiiirleridir. Bu şiiirlerin gerek üslup, gerekse anlam bakımından Mevlânâ ile hiçbir ilgisi yoktur. Mesela İranlı edip Hidâyet Han'ın *Dîvân-ı Şemsî'-Hakâyık* adı ile hazırlayıp 1280/1863 senesinde Tahran'da bastırıldığı Mevlânâ'ya ait olmayan birçok şiiirler vardır. Yine 1302/1884 senesinde Hindistan'da basılan büyük ebatta 1036 sayfa tutan *Külliyât-ı Şems-i Tebrîz* kitabında da Mevlânâ'ya ait olmayan hayli şiiir bulunmaktadır.

Hidâyet Rıza Kali Han'ın (1215-1281) yukarda ismi geçen *Dîvân-ı Şemsî'-Hakâyık* adlı eseri, daha önce ifade ettiğim gibi, üstadım merhum Mithat Baharî Beytur tarafından *Dîvân-ı Kebîr'den Seçmeler* namı altında Türkçe'ye çevrilerek üç cilt halinde yayınlandı. Mevlânâ'ya ait olmayan bu şiiirler, yani Alevî şiiirlerin şiiirleri okuyanları şiiirtmektedir. Bereket versin Tahran Üniversitesi profesörlerinden Bedüzzam Firûzanfer merhumun, Şîa tarafını tutmadan, ilim aşkıyla uğraşarak, şimdiye kadar basılmış veya basılmamış Mevlânâ'ya ait bütün dîvanları inceleyerek, nüsha farklarını da göstererek, gerçekten Mevlânâ'ya ait şiiirleri titizlikle seçip, yedi cilt halinde bastırıldığı esas *Dîvân-ı Kebîr'de* Hazreti Ali'yi tanılaştıran bu uydurma şiiirler yoktur.

Hangi mezhepte, hangi meşrepte olursa olsun, büyük kişileri herkes kendi tarafına çekmek ister. Bu yüzdendir ki, Hazreti Mevlânâ'ya ait olmayan ve Hazreti Ali'yi insan olarak değil de haşa Allah olarak tavsif eden bu şiiirleri okuyan Alevîlerden Mevlânâ'yı benimseyenler, kendilerinden sayanlar olduğu gibi, Bektâşilerden de Hazreti Mevlânâ'yı Hacı Bektaş'ın halifesi olarak tanıyanlar da vardır. Mevlânâ bir zümrenin değildir. Mevlânâ herkesindir.

Bu hakikati çok iyi anlamış olan Devlet Şah *Tezkeresi*'nde Mevlânâ için; ”Her mezhep erbabı Mevlânâ'yı övmüş, o, her tayfanın, herkesin makbulüdür.” demiştir. Bu yüzdendir ki, Mevlânâ'da herkes kendini, kendi meşrebini, inancını bulmuş onu kendinden saymıştır. Herkes onu başka türlü görmüştür. Kimisi onu Melamî, kimisi Şii ve Caferî, kimi Bektâşî bilmiştir. Halbuki Mevlânâ tam manasıyla Peygamberimizin yolunda Sünnî bir velidir.

İslamiyet'te müsamaha esastır. *Kur'an*'ımızda “Dinde cebir ve ikrah yoktur” diye buyurulmuştur. Hazreti Mevlânâ da tam Muhammedî bir yolda olduğu için, kimseyi hor görmez, müsamaha ve hoş görürlük onun en bariz vasfıdır. Her inanç sahibine saygılı davrandığı için cenazesinde Hristiyanlar da, İslamlarla beraber ağlaştılar. “Ben yetmiş iki mezhepteyim” demesi mezheplerin, dinlerin hakikatlerinin ilahî takdir gereğince bir olduğunu göstermek istemesindedir.

Eğer Mevlânâ Şîî ve Alevî olsaydı, birçok Şîî alimleri gibi Hz. Ebu Bekir'den, Hz. Ömer'den, Hazreti Osman'dan hiç bahsetmezdi. Halbuki Mevlânâ, Hazreti Ali gibi Peygamberimizin diğer aziz dostlarını da sevmekte ve eserlerinde onlardan bahsetmektedir. Bir fikir edinmek üzere gerek *Mesnevî*'de gerekse *Dîvân-ı Kebîr*'de Peygamberimizin dört sevgili dostunun isimlerini kaç yerde zikredildiğini arz etmek isterim. Hazreti Mevlânâ; Hazreti Ebu Bekir'den *Mesnevî*'de on yerde, *Dîvân-ı Kebîr*'de sekiz yerde, Hazreti Ömer'den *Mesnevî*'de on sekiz yerde, *Dîvân-ı Kebîr*'de yirmi yerde, Hz. Osman'dan *Mesnevî*'de dört yerde, *Dîvân-ı Kebîr*'de sekiz yerde, Hz. Ali'den *Mesnevî*'de kırk bir yerde, *Dîvân-ı Kebîr*'de de yirmi üç yerde bahsetmektedir.

Hazreti Ali'yi kim sevmeyiz? Ledün ilminin şehrine Ali kapısından girildiğine göre, Allah'ı ve Peygamberini seven her Müslüman, elbette Hz. Ali'yi de sevecektir. Ali sevgisini, dostumuz, efendimiz Suûd-ı Mevlevî merhum şu kıtasında ne güzel ifade etmiştir.

*Ben çâkir-i âl-i nebevîyim, alevîyim
Sünnî, Hanefî, Mustajevî, Murtezavîyim
Haşa, ne Hurûfîyî, ne de Şîî-i gavîyim
El-minnetu lillab müslüman-ı kavîyim*

“Ben Peygamber efendimizin ailesinin, Ehl-i Beyt'i'nin kuluyum, ben bir Alevîyim, amma Sünnîyim, Hanefî mezhebindenim, Hazreti Mustafa'ya ve Ali Murtaza'ya bağlıyım. Haşa ben ne Hurûfîyim, ne de müfrit Şîî, Hazreti Ali'yi tanılaştıran Şîî değilim. Allah'a şükürler olsun ben, dini bütün kuvvetli bir Müslümanım.”

Hazreti Mevlânâ'nın Alevî sayılmasının bir sebebi de, Sultan Veled Hazretlerinden sonra gelen bazı çelebilerin ve Mevlevî şeyhlerinin rindâne hareketleri, içki içmeleri, namaz kılmamaları, Şîî ve Batınî inançlara kapılmaları, Bektâşî babaları gibi bıyıklarını uzatmaları, Şeriat'ın hükümlerine aykırı hareketlerinin halk nazarında hoş görülmemesidir. Bunları görenlerde, bunların bağlı bulunduğu Mevlânâ'nın da Alevî olduğu kanaati uyanıyordu, Nitekim bazı Mevlevîler Muharrem ayının onuncu günü Sütüce'de Sineçak'ın gömüldüğü mezarlıkta toplanıp aşûre pişirdiklerini, semâ ettiklerini, sonra birçok kişilerin başlarını tıraş ettirip, İmam Hüseyin aşkına başlarını ve göğüslerini usturalarla yaraladıklarından bahsedilmektedir. Başkaları nasıl düşünürlerse düşünsünler, bizim Hazreti Mevlânâ'nın hudutsuz müsamahasına güvenerek, hiç kimseyi düşündüklerinden, hissettiklerinden ve yaptıklarından kınamaya hakkımız yoktur. Şunu da biliyoruz ki, Mevlânâ'dan sonra onun adına kurulan Mevlevîlikte çok geçmeden iki yol ayrımı belirmişti. Bunlardan birisi, tam babasının yolunda, Şeriat'a sınıksız bağlı, zâhid Sultan Veled Hazretleri'nin yolu, öteki kayda kuyûda sığmayan, neşeli, coşkun, rindâne edalı Şems-i Tebrizî'ye uyanların yoludur. Veled kolunu “Mevlevî yobazı”, Şems kolunu da “Mevlevî rindi” diye adlandıranlar da var. Bu görüş, herkesin meşrebine, zevkine, anlayışına göredir. Hem aşık, hem rind, hem coşkun fakat aynı zamanda yaşadığım müddetçe Kur'an'ın kuluyum diyen ve sabahlara kadar ibadet eden Mevlânâ'nın tam manasıyla izinde yürüyen Sultan Veled Hazretleri'nin takip ettiği Şeriat yolunu, herkesin kendi meşrebine göre yorumlaması da gayet tabiidir. Nitekim Abdülbaki Gölpınarlı merhum *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* adlı eserinde;

“Sultan Veled'le katılaştıran Mevlevîlik ruhunun Ulu Arif Çelebi ile hayatiyet kazandığını görüyoruz” demektedir. Bu bir hayatiyet mi? Yoksa Mevlânâ'nın yolundan ayrılış mı? Benim bildiğim, kendilerini rindâne bir neşeye bırakarak, Şeriat'ın bazı kayıtlarından kurtulan, kendilerine has manevî bir zevk içinde yaşayan Şems Kolu mensupları ile Mevlânâ'mızın yaşayışları arasında iyice farklar olsa gerektir. Tasvîr-i şeriflerinde bile elinde tespih bulunan Mevlânâ'nın mübarek eli, suğrak-ı âsüman'a yani göklerin kadehine uzandığı için yeryüzünün haram olan şarap kadehine uzanmamıştır. Büyük Mevlânâ'mız, efendimiz bir gazel-i âlilerinde aynen şöyle buyurmaktadır:

“Bir dilenci gibi, her kapıyı çalma, her kapıya baş vurma. Sen üstün bir varlıksın. Güçlüsün, elin göklerin kapısına ulaşabilir, sen o kapıyı, göklerin kapısını çal. Gökyüzü'nün, ötelere aşk kadehi, seni o hale getirdi, mest ettiyse, kendinden

geçebildinse, şu dünyadan, şu fani alemde de vazgeç, düşünme.”

Göklerin kadehine uzanabilen el, yeryüzünün kadehine tenezzül eder mi? Mevlânâ şu rubâilerinde bu hali ne güzel ifade ederler, ne hoş anlatırlar:

“Bizim mest olmamız için şaraba ihtiyacımız yoktur. Meclisimizin renklenmesi için çenk ve rebâb da istemeyiz. Biz gönül alıcı bir güzelin yüzünü görmeden, hoş sesli çalgıcıyı dinlemeden, sakinin elinden yeryüzü şarabı içmeden mest olmuşuz, kendimizden geçmişiz.”

Abdülbaki Gölpınarlı merhum son devir Mevlevîhanelerinden bahsederken aynen sunları söylüyor:

“Gerçekten de Bahariye Mevlevîhanesi’nde rindlikle, Alevîlik meşhurdu. Şeyh Nazif (ö. 1860) bir Bektâşî’den aşırı Alevî olduğu gibi, oğlu Hüseyin Fahreddin Dede de (ö.1911) aynı meşrepte idi. Hüseyin Fahreddin Dede bilhassa oğlu Şeyh Nazif (ö.1916) hemen her akşam demlenirlerdi. Evvelce rindlikle ve Melâmetle meşhur olan Yenikapı Mevlevîhanesi ise zamanımızda zâhidlikle meşhurdu.

Bir Mevlevî’ye, neden külahınız bu kadar uzun diye sormuşlar, “Şişenin boyuncadır erenler, ağyar gelirken üstüne örter sırlarız” demiş. Bu hikayeyi de Nazif Efendi merhumdan duymuştum.”

Yanlış anlaşılmasın, bunları söylerken dışları harap, fakat içleri mamur, pırl pırl olan sultanlara haşa dil uzatmıyorum. Sarhoş olduğu, hor görüldüğü için selamını almayan imam efendiyi rüyasında kurbağaya çeviren Fasih Dede gibi sultanlar, şekilden, gösterişten kurtulmuş, hakikate ermiş kişilerdir. Bunların sarhoşluğuna pek akıl ermez. Kıldıkları namazlarla mağrur olanların, şekle bağlanıp kalanların hayallerinin bile ulaşamayacağı makamlara ulaşmış erleri tenkit etmek kimin haddine?

Melâmet kisvesine bürünmüş, perişan ve sarhoş olarak karşımıza çıkan, ney üflerken ilahî aşkla ağlayan Neyzen Emin Dede merhumun derecesine kim ulaşabilir? Bunların gönül vîrânelerindeki hazineleri kim keşfedebilir? Bunların dış yüzlerine bakarak büyük Mevlânâ’yı yanlış anladıkları için bunları söylemek zorunda kaldım.

Aşırı derecedeki Hazreti Ali sevgisi yüzünden, Mevlevî evrâdında bulunan Hazreti Ebu Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman’ın isimlerini silen Mevlevî kardeşlerimiz görüldüğü gibi, Muâviye ve Yezid’e yeri gelince küfreden Mevlevîler de görülmektedir. Küfür, nefret, kin yolu Mevlânâ’nın yolu değildir. Çünkü Mevlânâ *Mesnevî Şerif*’in ikinci cildinin 2604 numaralı beytinin başlığında Muâviye’nin adından sonra, ashab hakkında kullanılan radiyallahü anh (Allah ondan razı olsun) temennisinde bulunmuştur. Eğer Mevlânâ Alevî olsa idi; “Allah ona lanet etsin” derdi.

Nitekim *Mesnevî Şârihi* merhum Tâhirü’l-Mevlevî hazretleri de şöyle söylerdi:

“Ben Muâviye’ye sövenlerden değilim. Radiyallahü anh diyenlerdenim. Fakat yapmış olduğu haksızlığı da hoş görmek ve hoş göstermek elimden gelmez.”

Hazreti Ali ile Muâviye arasındaki ihtilafa, dökülen kanlara ve bilhassa Kerbelâ’da Hazreti Hüseyin’in şehid edilmesine hangi Müslüman üzülmeyiz? Saltanat hırsı yüzünden binlerce Müslüman’ın kanının dökülmesi; Hazreti Peygamber efendimizin çok sevdiği torununun ve arkadaşlarının insafsızca şehid edilmeleri, yürekleri sızlatan, gözleri yaşartan acıklı bir hadisedir. On beş asır önce siyasî bazı görüş ayrılıkları yüzünden çıkan bu kanlı hadiselerin bu asırda da devam etmesi, mü’minlerin “Sünnî” ve “Alevî” diye birbirine düşman iki gruba ayrılması Müslümanlar için çok üzücü bir haldir. On beş asırdan beri her muharrem ayında Şiîler’in mateme girmeleri, ağlanmaları, sızlanmaları, dövünmeleri bugün de devam etmektedir.

Hazreti Mevlânâ belki de Halep şehrinde talebe iken bir Muharrem günü rastladığı Şiîler matemini nasıl görmüş? Bunları *Mesnevî’den* dikkatle okuyup da Mevlânâ’nın meşrebini, mübarek görüşünü, güzel huyunu öğrenmek, ders almak lazım. Okunursa görülür ki, eğer Mevlânâ Alevî olsaydı, bu matem gününde karşılaştığı ağlayanlara, sızlananlara öğütler verir mi idi?

Bazı kardeşlerimiz, sırası gelince her şeyin, her hadisenin Cenab-ı Hakk’ın takdirine

göre cereyan ettiğini unutarak, Kerbelâ Vakası'na sebep olanlara küfretmekte, lanet yağdırmaktadırlar. Evet Kerbelâ Vakası hazin ve bütün Müslümanların kalbini sızlatan acıklı, kanlı bir hadisedir. Peygamber Efendimizin çok sevdiği torunu ve ailesi insafsızca şehid edilmişlerdir. Fakat aslında bu hadise bir parti kavgası gibi siyâsî bir hadisedir. Asırlarca evvel cereyan eden bu hadise yüzünden Müslümanların gruplara bölünmesi, birbirlerine kin ve nefretle bakmaları İslam düşmanlarını sevindirmektedir. “Alevî” ve “Sünnî” diye bölünme bazı siyaset adamlarının vicdanen zayıf olmaları yüzünden oy kazanmak için kardeşleri birbirine düşürdüklerini tarih kitaplarında görmekte ve bugün de gazetelerde okumaktayız.

31.8.1989 tarihli bir gazetede şöyle bir başlık gözüme ilişmişti: “Hacı Bektâş-ı Velî'nin kemiklerini sızlattılar”. Altında aynen şunlar yazılır: “Hacı Bektâş-ı Velî şenlikleri dolayısıyla düzenlenen sempozyumda, solcu konuşmacılar Alevî-Sünnî meselesini tahrik etmek için ellerinden geleni yaptılar”. Akademisyenlerin, araştırmacıların, neler söylediklerini arz ederek sizleri yormak istemiyorum. Yalnız tanınmış bir solcu yazarın Hacı Bektâş-ı Velî için “dinsizdi” demesine aklım ermedi. Acaba bu solcu yazar Hacı Bektâş-ı Velî'de kendini mi gördü?

Ârif bir insan olan Kenân Rufâî Hazretlerine; “Siz neden Kerbela faciasına sebep olan Yezid'e küfretmiyorsunuz?” dedikleri zaman hazretin; “Ben içimdeki Yezid'le meşgulüm” demesi ibrete şayandır.

Bu gün de bu düşüncüyü canlandırmaya çalışan ve Hz. Mevlânâ ve Mevlevîleri hatta Mevlevîliği Alevî-Şîî olarak lanse etmek isteyenler bu söylediklerimi iyi düşünsünler.

—Mevlânâ gerek *Mesnevî*'si ile gerek *Divân-ı Kebîr* isimli eseri ile bir derya... Molla Câmi hazretlerinin de dediği gibi “O peygamber değildi ama onun kitabı vardı.” Ancak Mevlânâ'yı senede bir defa Şeb-i Arûs'la anıyor, hatırlıyoruz. Annelerimize babalarımıza olduğu gibi, Hz. Mevlânâ'ya da yılda bir gün ayırıyoruz. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

—Yalnız Mevlânâ'yı değil, bir çok büyüklerimizi unutmuş olduk, anmaz olduk. Öyle bir zamanına gelmişiz ki İzzet Molla'nın o buruk dizelerinde işaret ettiği gibi: “*Bir mevsim-i baharına geldik ki âlemin / Bülbül hâmuş, havx tebt, gülîstan harâp*”... Dünyanın, manevi bahçelerinin bülbülleri susmuş, gül bahçeleri harap olmuş. Hz. Mevlânâ gibi daha pek çok büyüklerimiz var, onları gereği gibi ansak, başka türlü olacağız. Fakat bütün büyük kıymetlerle aramıza perdeler inmiş, onlar uzaklarda kalmışlar. Buyurduğunuz gibi onları ancak senede herhangi bir gün anıyoruz. Halbuki başkalarının bir Mevlânâ'sı olsa idi, başkalarının bir Şeyh Galib'i olsa idi, nasıl kıyametler koparırlardı. Sadece sanatta edebiyatta değil, sâir hususlarda da pek çok büyük kimseler yetiştirmiş bir milletiz biz. Ama sanki hepsi unutulmuş bugün ve adeta köksüz bir milletmişiz, daha dün tarihe çıkmış bir millet gibi görüyoruz kendimizi. Onun için bizim özelliğimiz kadir kıymet bilmemek... Başkaları, oryantalistler bizim bu büyüklerimizin üzerine eğildiler, anladılar da bizim aklımız başımıza öyle geldi. Mevlânâ ötelerden haber veren bir insandı. Şimdi ötelerden haber yok. Mevlânâ'nın dediği gibi, ötelere gelmişiz, bu dünyada sürgün hayatı yaşıyoruz, ayrılmışız... Bunlardan bahseden yok. Anmayışımız yalnızca Mevlânâ'yı değil, bir çok büyüklerimizi takdir etmeyişimiz, arzettiğim gibi, kültürümüzün düşüşünden, mazimizden kopuşumuzdan geliyor. Şimdi nasıl müezzinlere bir eğitim veriliyorsa, eskiden camilerimizde mesnevîhanlarımız varmış. Kabiliyeti olanlar oralarda *Mesnevî* okurlarmış cemaate. *Mesnevî* zaten şiirle Kur'ân-ı Kerim'in açıklanmasıdır. Daha önce ifade ettiğim gibi, Bursa'da metfun bulunan İsmail Hakkı Hazretleri *Rubû'l Beyân* adlı tefsirini hep Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si ile şerh etmiştir. Mevlânâ hakkında oğlu Sultan Veled Hazretleri bugün anlaşılacağı şekliyle söylersek şöyle söylüyor: “Şunu iyi bilin ki Mevlânâ asrımızın kutbudur. O ne söylüyorsa, onu dinleyin. Onun sözleri Allah'ın bir rahmetidir, körler okusa açılır gözleri.” Buradaki gözler baştaki gözler değil, kalb gözü kapalı olup da kör olanlar... Bugün en büyük mürşid *Mesnevî*'dir. *Mesnevî*'yi abdestli olarak okuyun, şeyh de orada, mürşid de orada. Bugün şeyh diye ortaya çıkıp da insanların ayağını kaydıran kişiler değil. Yahya Kemal'in dediği gibi “Abâ var, post var, meydanda er yok”. Mevlânâ ve onun

gibi velilerimiz eserleriyle yaşayacaklardır. Ne diyor Mevlânâ: “Biz öldükten sonra, bizim mezarımızı yeryüzünde aramayınız. Bizim mezarımız, bizi seven ariflerin gönlündedir. Mevlânâ'nın mezarını bile gizlediler ama gönüllerdedir.

—Efendim, bir de *Cevâbir-i Mesneviyye*, diye bir eseriniz var. Okurlar için *Mesnevî*'ye göre daha farklı. Bize *Cevâbir-i Mesneviyye* ile ilgili bilgi verebilir misiniz?

—Fakiriniz, on dokuz sene *Mesnevî* tercümesi ile uğraştım. Yedi asır önceki insanların hâlet-i rûhiyeleri daha sabırlı idi. Hz. Mevlânâ fikirlerini daha açıkça anlatabilmek için bir takım hikâyeler sıkıştırıyor ama *Mesnevî* hikâyeler kitabı değil, hakikatler kitabıdır. *Mesnevî*'de hikâyeler içinde birbirlerini takip eder. Bugünün insanı sabırsız olduğu için, dünya işlerine kendilerini o kadar fazla verdikleri için, o hikâyeleri, fikirleri sabırla takip edecek güçleri de yok. Onun için düşündüm, asıl olandan hiç ayrılmamak şartı ile, anlaşılması zor olan beyitleri şerhlere bakarak açıklamalarını yaptım. O açıklamaları da kitabın sonuna koymadım da sayfanın hemen altına koydum ki okuyucu sonradan aramaya üşenir diye, hemen orada sığacağı sığacağına sayfanın hemen altında o şerhleri okusun.

Bazen de beyitlerin içinde açıklama yaptım. Yine *Mesnevî*'de geçen konulardan hareketle başlıklar koydum. Bunları yaparken bazı konuların çok güzel bir şekilde açıklandığını gördüm. Zaten gerek Batı'da yazılmış, gerek İslâm memleketlerinde tasavvufa ait yazılmış kitapları elinize alın, oralarda mutlaka Mevlânâ'dan küçük parçalar görürsünüz. Çünkü o büyük bir veli olduğu gibi büyük bir şairdir de. Çünkü Mevlânâ karihası geniş, buluşları güzel... İşte bu konuları tercüme ederken bir yandan da onları bir deftere yazdım.

Yunus ne diyor? “Bir ben vardır bende, benden içeru” Şu bedenimizin içinde hiç de hoş giden şeyler yok. Et var, kemik var, kan var.. Peki Yunus'un dediği nedir? Mevlânâ ne diyor? “Kardeşim, sen bir tasavvurdan, düşünceden ibaretsin. Üst tarafın bir et ve kemik yığınından ibaret...” Cenab-ı Hak ise, “Ey kulum, sen nerede olursan ol, ben senle beraberim.” diyor. Bunu anlatmak için Mevlânâ da diyor ki, “Şunu anladık ki, biz görünen şu tenden, bedenden ibaret değiliz. Biz görünen bedeninin ötesinde Allah ile beraber yaşıyoruz.” Şimdi bakın, bir insan Allah ile nasıl yaşar? Haşa, Allah maddî bir varlık değildir, tenzih ederiz. Allah'ın zatı hakkında düşünmemeliyiz. O güzeller güzeli, tarif edilmez yaratma gücü olan ve bütün bu kainatı muntazaman elsiz ayaksız böyle çeviren o büyük varlık... Hz. Ali ne diyor? “Sen kendini küçük bir varlık sanıyorsun, oysa ki sen büyük bir alemisin.” Biz burada kaç kişiyiz. Her birimiz burada birer âlemiz. Hz. Mevlânâ da, “Sen şu bedeninden gelen sesi, orada çalışanların sesini duyamıyorsun. Duysan, sen büyük bir şehirsin. Hayır binlerce büyük şehirsin.” diyor. O deftere alfabe sırasıyla not ettim. Mesela keder. Altı ciltlik *Mesnevî*'sinde Mevlânâ'nın keder hakkında kaç tane beyiti varsa, onları bir araya topladım. Sonra aşk, haset... Hangi ciltlerde, hangi beyitlerde geçiyorsa onları bir araya topladım. Ve böylece altı ciltte söylenmiş olan beyitler bir araya gelmiş oldu. Bazıları kalkıp, “Mevlânâ dedi ki...” diye başlıyorlar ve onun demediği şeyleri yazıyorlar. Hangi beyiti aldımsa onun numarasını koydum. Ve bu çalışmaya *Mesnevî* cevherleri anlamına gelen “*Cevâbir-i Mesneviyye*” dedik. Ötüken Yayınları da Allah razı olsun, güzel bir şekilde bastı.

—*Mesnevî*, Amerika'da en çok satılan kitaplar arasında. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

—Demin de dediğim gibi, efendim şimdi insanlar bu medeniyetin, bu maddi medeniyetin içinde hangi milletten, hangi dinden olursa olsun bunalmışlardır, hakikate susamışlar çoğalmıştır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini Batılılar içinde en güzel tercümesini, daha önce söylediğim gibi, Nicholson ismindeki müsteşrik yapmıştır. Yıllarca bu tercüme üzerinde uğraşmış ve ona bir de şerh yazmıştır. Batılılara oradan bir pencere açıldı. Yalnızca Mevlânâ değil, Said-i Nursi'nin eserlerinin de oralarda küçük broşürler halinde yayımlandığını gördüm. Onlar bütün manaya susuz. Birçokları da Müslüman oluyor. Bundan birkaç sene evvel çağırıldılar, oraya gittik. Orada Kebir Herminski ve arkadaşlarının çalışmalarını gördüm. Amerika'da bulunan Müslüman Mevlevîleri çağırıyor, orada Kur'an

okuyup, namaz kılıyor, sema yapıyorlar. Bir gayret, bir uğraşma var. Bizde yok. Senede bir defa toplan, bir sema yap, nutuklar at, tamam. Ama orada onların içlerine ateş düştüğünü, hakikati arama sevdasında olduklarını gördüm. Şunu da söylemeliyim ki, Nicholson'un dili klasik bir İngilizce ve anlaşılması zor. Oscar Wilde'in İngilizcesi gibi akıcı değil...

—Nasrettin Hoca'nın tasavvufi hikmetler, hakikatler içeren o hikâyelerinin sadece komik yanının alınması ve Hoca'nın komik bir adam; Yunus Emre'nin de sadece sevgiyi yücelten bir şair olarak anlaşılması gibi, Hz. Mevlânâ da sadece hümanist olarak algılanıyor. Bu, Mevlânâ'mızın başına gelen bir felaket mi?

—İnsanlar seviyelerine, anlayışlarına göre değerlendirirler. Yunus da Mevlânâ gibi ilahi aşk şiirleri söylemiştir. Yalnız Türkçe söylediği için o zamanın 13. asrın Türkçe'si biraz zayıf bir Türkçe. O yüzden Mevlânâ şiirlerini o günün yaygın dili olan Farsça söylemiştir. O zaman bilginler fikirlerini Arapça yazıyor, şairler de şiirlerini Farsça söylüyorlardı. Mevlânâ'nın şiirlerini Farsça ifade etmesi, konuların derinliğine inmesine vesile olmuştur. Fakat Mevlânâ, insan sevgisini Allah sevgisi içinde işlemiştir. Bu yüzden insanı sevmek Allah'ı sevmek kadar kutsaldır. Neden? Çünkü kainatta yaratılanların arasında en fazla tecelli insandır. Kur'an-ı Kerim'de "Biz insanlara ikramda bulunduk" deniyor. Diğer yaratıklara vermediğini vermiştir Allah, insana. Ne vermiştir? Ayet-i Kerime'sinde "Ruhumdan Adem'e üfurdüm" diyor. Hallac-ı Mansur bunun heyecanını duydu da; "Ben Hakk'ım" dedi ve onu darağacına astılar. Maddi bir varlık olan, çürümeye mahkum, bir yığın et ve kemik yığınının insan, nasıl olur da böyle der diyerek... O maddi varlığının ötesinde olanı hissederek öyle demiştir. Bu neye benzer? Güneş duvara vurur da duvar parlar. Duvar kalkıp da ben güneşim diyebilir mi? Çekildiği zaman, duvar soğukluklar, karanlıklar arasında kalır. İnsan O'nun tecellisine mazhar olmuş ve Allah, insana ikramda bulunmuştur. Binaenaleyh O'nun tecellisine mazhar olduğu için adeta insanı sevmek Allah'ı sevmek gibi oluyor.

Eski Yunan filozoflarından Eflatun'un, Aristo'nun eserleri Abbasiler döneminde Arapça'ya tercüme edilmişti. Onları okuyanlar Batı'nın hümanizm düşüncesi ile tasavvuf; panteizm ile de "Vahdet-i Vücut" düşüncesi aynıdır diyorlar. Hayır, Batının panteizmi ile İslam'daki "Vahdet-i Vücut" aynı değildir. Panteizmde her şey Allah'tır. Vahdet-i Vücut'ta ise her şey Allah'tandır. O değildir, o yaratmıştır. Panteizm, Hümanizm... Hepsi yanlış yollardan Mevlânâ'ya ulaşmaya çalışıyor.

—Peki "Ben, bende-i Kur'an'ım" diyen Hz. Mevlânâ'yı böyle değerlendirmek doğru mu? Allah ve Hz. Peygamber sevgisinden ayırmak mümkün mü Mevlânâ'yı?

—Mevlânâ'nın çeşitli cepheleri var. Bir cephesi yok. İnsanı şaşırtan büyük bir veli... Pek çok farklı düşüncede olan kimseler onda kendini bulur. Nitekim cenazesi arkasından Müslümanlar ile birlikte Hıristiyanlar ve Museviler de ağladı.

—Kaynaklar, Hz. Mevlânâ'nın bazı davranışları, tasavvufi yorumları, yaşadığı zaman içinde eleştirildiğini aktarıyor bize. Bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

—Mevlânâ bugün olduğu gibi devrinde de anlaşılammış, çekiştirilmiştir. Çünkü bazı davranışları anlaşılammıştır. Mesela Şems ile olan dostluğu. Herkes "Yahu bu Şems nedir? İkisi de yaşlı adamlar, iki kardeşin birbirini sevmesinden daha öte?" demişler. Onlar birbirlerinde hakikati görmüşler, bu bile anlaşılammış o devirde. Anlaşılmadığı için de bir takım dedikodular alıp başını yürüyor. Sizin kardeşiniz, tam manasıyla duygularınızı, fikirlerinizi, yaşayış tarzınızı bulduğunuz erkek arkadaşınız vardır. Onunla buluşmak istersiniz. Başka bir yere gittiği zaman üzülersünüz. Bu sizin maddi buluşmanız değil, sizde bulunan ilahi emanetlerin buluşması, birbirleriyle anlaşmasıdır bu. Onlar birbirlerinde kendilerini, Hakk'ı gördüler. Peygamberimiz "Mümin, müminin aynasıdır." diyor. Böyle derken maddi varlık olarak aynadan bahsedilmiyor. Duyguların birbirine birleşmesinden bahsediliyor. Onun için Şeyh Galip bu hakikati şöyle ifade ediyor: "Fikirleri, duyguları alıp verme, birbirinin karşısında duran iki ayna gibidir. Aziz varlıkların sırları, gönülden gönüle akseder." Bu anlaşılmalıdır. O dönemde de, daha sonraları olduğu gibi, musikinin dinen uygun olmadığını, sema etmenin, ney üflemenin edebe aykırı olduğunu söyleyenler olmuş.

Ama semada, ney üflemede büyük bir zevk-i manevîyi duyanlar var. Devrinde anlaşılacağı gibi zamanımızda da anlaşılamadı. Mevlânâ deyince “dön ve ney üfle, tamam” diye anlayanlar var. Namaz yok, abdest yok. Birtakım kötülükler girmiş araya. Mevlânâ dahi tâ o devirlerde dergahların nasıl bozulduğunu anlatır. “Siz mi Hak adamısınız, sizler haramı mübah sayan soysuzlarsınız?” der ve hücum eder öylelerine. Oysa Hz. Mevlânâ, “Ben yaşadığım müddetçe Kur'an'ın kuluyum, kölesiyim; Hz. Muhammed'in ayağını bastığı yerin toprağıyım.” diyen ve Muhammedî aşk içinde olan bir insan. Onun için onu anlamak biraz zordur.

—Efendim bir dergideki söyleşinizde “Ne olursan ol, gel” dizelerinin Mevlânâ'ya ait olmadığını söylediniz. Bir otorite olarak söylediğiniz bu sözler yankı uyandırdı. Derginin yayınıyla birlikte belli gazetelerde, bu sözler Mevlânâ'ya ait mi, değil mi şeklinde bir polemik yaşandı. Ancak söz konusu cümlenin felsefesi, içeriği söz konusu olamadı da, kısır bir polemğin içinde eriyip gitti. Bu hususta bir şeyler söylemek ister misiniz?

—Öncelikle şunu söylemek istiyorum ki, bu görüşü ona yakıştırmak doğru değil. Bütün İslâm mutasavvıfları aynı görüştedirler. Bunun anlamı, Kur'an'da meâlen ifade edilen “Allah'ın rahmetinden ümit kesilmez” ayet-i kerime'sinin tefsiridir. “Ne kadar günah işlediysen de, meyus olma, tövbe kapısını çal”, demektir bu. Yoksa “yüz kere tövbeni boz”, demek değildir. Bugünün insanı kendi çıkarımı bulduğu için, 'her türlü kötülüğü yap, affedilirsin' manasında yorumlamıştır, bunu. Sadece Hz. Mevlânâ değil, pek çok İslâm mutasavvıfı tövbe konusundaki ayet-i kerimeleri ve hadisleri yorumlamışlardır. Bazı ifadelerde tatlı mübalağalar vardır. Hâfız der ki; “Kimsenin gönlünü kırma da ne yaparsan yap. Bizim şeriatımızda bundan başka günah yoktur.” Manası bu. Bu, “her türlü günahı yap da, yalnızca kimsenin gönlünü kırma mı” der. Yoo, burada gönül kırmanın günah olduğunu, tatlı bir mübalağa ile anlatmak istemiştir, Hâfız.

Mevlânâ'ya ait olduğu söylenen bu meşhur dizelerin, Kirmâni isimli bir şaire ait olduğu Ziya Paşa *Harâbât*'ında belirtiyor. Mevlânâ Dergâhı'nda Necati bey adında bir katip, eski bir dergide bunun Mevlânâ'nın adı altında yazılı olduğunu görmüş. Sonra bunu her yerde söylemeye başladılar. Kimse Mevlânâ'nın Kur'an'ın kölesi olduğu, Hz. Muhammed'in ayağını bastığı yerin toprağı olduğu şürini söylemiyor.

—Yukarıda da ifade ettiğiniz gibi “*Bir mevsim-i bahârna geldik ki âlemin/ Bülbül bâmuş, havz teî, gülistân harâp*”... Tasavvuf bülbüllerinin sustuğu, havuzların boşalıp gül bahçelerinin harap olduğu zamanlarda yaşıyoruz. Yol boyunca çıkınımızda bulunduracağımız bir şeyler söylemek ister misiniz?

—Şeyh diye herhangi birilerinin peşine düşmemek lazım. Artık Abdülkadir Geylanî'nin, Mevlânâ'nın, Ahmed-i Rufai'nin olmadığı zamanlardayız. Madde devrindeyiz, atom devrindeyiz. Bunlar yok artık. Ama onlar eserleri ile hâlâ yaşıyorlar. Mevlânâ *Mesnevîsi* ile, Geylanî Hazretleri *Sobbetler'i* ile, Ahmed-i Rufai *Burbânî'l-Müeyyed'i* ile yaşıyor. Bir mü'min evvela elinde ve evinde imanlı bir mütercimini iyi tercüme ettiği, mealli bir Kur'an bulundurmalı. Sonra tefsir ve hadis kitapları olacak. Sonra Yunus Emre'nin ve Niyazi Mısri'nin *Dîvan*'ları, Geylanî Hazretleri'nin sohbetlerini bulunduracaksınız. Sonra Mevlânâ'nın *Mesnevîsi* ile *Dîvan-ı Kebîr'i*ni, Eşrefoğlu Rumi'nin *Dîvan'ı*ni ve *Müzekkî'n-Nuflûs* isimli kitabını bulundurmalı. Dünyanın en tanınmış klasik eserlerini de okumak lazım. Çünkü 'hikmet, müminin yitik malıdır.' Konfüçyus'u da okuyun, Buda'nın konuşmalarını, Eflatun'un eserlerini, Epiktetos'un *Düşünceler ve Sobbetler'i* yanınızda olsun. Bunların hepsi de ilahî ilhamla yazılmıştır. Onun için bu eserler bizim kendimizde kendimizi bulmamıza yardım edecek eserlerdir. Tabii fazla kitaba da boğulmamak lazım. Zaten içindeki iman, size, doğru yolu gösterecektir. Hayvanlarda olduğu gibi bizde de organlar var. Ama bizim onlarda olmayanı bulmamız lâzım. “Yoksa Şâh-ı Nakşibend'i tanımayan Mevlânâ'nın yolunda olmayan, 'şeyhim' diye ortaya atılıp böbürlenen insanlardan kaçınmak lazım.

—Böylece bu eserleri okumaya başlayacak kimseler eğer tabir caiz ise, tasavvufî deyimle “seyr u sulûk” a çıkmış, yola girmiş olacak. Yolda, onları yollarından alkoyacak dikenler yok mu?

—O velilerin sözleri bizi uyaracaktır. İçimizde hem Rahman, hem şeytan var. Onlar savaşılmaktadır. Temiz, sözü dinlenir olanların sohbetlerine katılın. Hoşunuza gidenleri alın, gitmeyenleri de atın. Bir kötü sözü oldu diye iyilerini de atmayın. Zaten içiniz o sohbetin uygun olup olmadığını haber verir size. Ama tabii ki bütün bunlar namazsız olmaz. “Namaz dinin direğidir, müminin miracıdır.” Namaz gönlünüze pencere açacak, bize ışık tutacaktır. Her zaman iyiye doğru gitmeye gayret edecek ve iyiye doğru gittiğimize inanmalıyız. Çünkü bütün kötülüklerin sonunda iyilik vardır. Bulanmaların sonunda durulmalar vardır. Yeis olmaz mü’min kimsede. Eşrefoğlu Rûmî’nin dediği gibi;

*Deme şunu çün şöyle
Yerindedir o öyle,
Sen sonunu seyreyle
Mevlâ görelim neyle
Neylirse güzel eyler.*

—Efendim verdiğiniz bilgiler için teşekkür ediyoruz. Sizleri yorduk.

—Estağfirullah, ben teşekkür ediyorum. Zahmet edip geldiniz. İnşallah hepimiz Hz. Mevlânâ’nın şefâatine ve himmetine nâil oluruz.